

HVORNÅR ER VI DANSKE?

En tværfaglig undersøgelse af etableringen og den fortsatte forhandling af national identitet i dansk lyrik fra 1800-nu

Hvornår er vi danske?

En tværfaglig undersøgelse af etableringen og den fortsatte forhandling af national identitet i dansk lyrik fra 1800-nu

Af Pernille Aaen Søltoft

Vejleder: Jens Lohfert Jørgensen

Aalborg Universitet

Institut for Kultur og Læring

Kandidatuddannelsen i Dansk

31/5 2021

Forside: "Udsigt over Dosseringen ved Sortedamssøen mod Nørrebro" (1838). Af; Christen Købke. Frit tilgængelig ved Statens Museum for Kunst pr. 2/3 2021:
https://open.smk.dk/artwork/image/KMS359?filters=has_image%3Atrue%7Cpublic_domain%3Atrue&page=0&q=sort_edams

*I Danmark er jeg født, dér har jeg hjemme,
dér har jeg rod, derfra min verden går
du danske sprog, du er min moders stemme,
så sødt velsignet du mit hjerte når.
Du danske, friske strand,
hvor oldtids kæmpegrave
står mellem æblegård og humlehave
Dig elsker jeg! Danmark, mit fædreland.*

*Engang du herre var i hele Norden,
bød over England – nu kaldes svag;
et lille land, og dog så vidt om jorden
end høres danskens sang og mejselslag.
Du danske, friske strand,
plovjernet guldhorn finder,
Gud giv mig fremtid, som han gav dig minder
Dig elsker jeg! Danmark, mit fædreland.*

H.C. Andersen 1850

Abstract

With this master's thesis, I seek to examine the national identity of Denmark expressed in poetry. For this purpose, I have selected four collections of poems, all of which touch upon the national aspect of their time: *Digte 1803* (1802) by Adam Oehlenschläger, *Rugens Sange* (1806) by Jeppe Aakjær, *Verdensborger i Danmark* (1995) by Benny Andersen and *YAHYA HASSAN* (2013) by Yahya Hassan. The purpose is to illustrate the role of poetry in the establishment and continued negotiation of the national identity from the 19th century until now. Additionally, I examine the historical, cultural, and social developments depicted in the narrative of the national identity.

As the theoretical and methodological approach to my analyses, I examine the collections of poetry from a New Historicist and contextual angle. This approach is primarily based on the theories of Louis A. Montrose and Leif Søndergaard. Additionally, I include the theories of Frederik Tygstrup and Isak Winkel Holm regarding *truths* and *facts* to examine how literature can depict the surrounding conditions that are deemed essential by the New Historicist and contextual reading. Their distinction between cultural and literary poetics is also relevant because with this distinction, it is possible to examine how poetry both establishes and negotiates images of reality regarding the national identity in accordance with the conditions existing outside of the poems.

The thesis is interdisciplinary as the mentioned approaches are linked to historical theories about nations and national identity by Anthony D. Smith and Benedict Anderson. In 1991, Smith lists five components that together shape the definition of a nation and a national identity, and which provide the framework for my reading of the poems: 1) A historic territory or homeland, 2) common myths and historical memories, 3) a common, mass public culture, 4) common legal rights and duties for all members, and 5) a common economy with territorial mobility for members. Based on Smith's components, I have listed a number of contexts that make up the prism through which I read the poems. As a second methodological approach, I also make use of quantitative analysis through a frequency analysis of the poetry collections to support the claims of the analysis.

The analysis is split into three parts to illustrate how the four poetry collections each establish and/or negotiate the preconditions for the emergence of a national identity. The analysis shows how all of the collections to a greater or lesser degree depict the five components, but also how they challenge the premises of the components at the same time. The poems depict the national identity as far more complex than the established components, and thus the analysis

manages to illustrate the establishment of the national identity in a way that, as Tygstrup and Holm put it, cultural poetry does not. While the components emphasize a number of external circumstances that constitute the preconditions for the national identity on a general and collective level, they do not take into account all of the feelings, individual experiences, and attitudes that people will naturally have, and which shape their national identity: Those are accessed through poetry. The analysis gives us an answer as to *why* and *how* the individual manages - or does not manage - to establish their national identity, and how poetry plays a role in this establishment.

At the same time, the analyses establish the national identity as something too complex to be definitively defined as time and location affect the perception of it. Nevertheless, the analyses point us in the right direction: We are Danish when Smith's components are fulfilled. But we are still Danish even if we do not perceive the components to be equal in status. We can identify as Danish while having special affiliations with the Danish territory, but without attributing a special meaning to the Danish traditions, cultural heritage, and national symbols. This does not make the individual less Danish, but this is due to the fact that identity is an individual quality that - even though part of it relates to a community - differs from person to person. National identities are complex, as is literature: It revolves around the way we view and place it in society, and the status we attach to it. But if we let literature run its course, it can play a significant role in the way our national identity is established and developed: Because it manages to challenge, adjust, and shift our image of reality.

Indholdsfortegnelse

Indledning	1
Problemformulering	3
Begrebsafklaring	3
Forskningsfelt	6
Teori	7
Byggesten i nationale identiteter	7
Behovet for fællesskab	8
Nyhistorisme og kontekster	9
Litteratur og samfund	10
Metode	12
Metodisk brug af kontekster	12
Fjern- og nærlæsning	14
Analyser	15
Digtsamlinger	16
Digte 1803	16
Rugens Sange	16
Verdensborger i Danmark	17
YAHYA HASSAN	18
1. Hvor fællesskabet finder sted	19
Norden som national ramme	20
Den danske muld	24
Modernitet og ikke-steder	28
Livet i ghettoen	32
Sammenfatning: Stedet som identitetsskabende	37
2. Kulturarv og traditioner	38
Nordisk mytologi og en glørværdig fortid	39
Den danske salmetradition	44
Kulturarv og globalisering	49
Tradition og traditionsdistance	52
Sammenfatning: Kultur og tradition som identitetsskabende	55

3. Demokrati og velfærd	56
Nationens friske forår	58
Grundlov og (u)lighed	61
Velfærd som sikkerhedsnet	65
Er rettighederne for alle?	69
Sammenfatning: Demokrati og velfærd som identitetsskabende	74
Diskussion og konklusion	75
Litteraturliste	80

Indledning

Hvis vi forestiller os, at vi kunne spørge en bonde for to hundrede år siden – lad os sige: En bonde fra Salling, i det år 1789 – om han var dansker, ville han formentlig se helt uforstående ud.¹

Ole Feldbæk beskriver her glimrende den mentalitet, som herskede for blot 200 år siden i Danmark. En mentalitet, der hverken rummer forestillingen om en samlet nation, national identitet eller nationalfølelse. Bonden fra Salling vil højest sandsynligt kunne fortælle os hans navn, slægt, hvilken landsby og hvilket sogn han er fra, godset hans fæstegård hører under, og måske hvilken købstad han tager til for at handle. Spørger vi ham, hvad han synes om at være dansker, om han kan nævne noget særligt dansk, eller hvorvidt og hvordan han identificerer sig med resten af landets befolkning, vil han nok blot rynke uforstående på næsen, bukke sig ned og hakke videre i mulden. Hans horisont er her lokal og regional. Spørger vi en bonde i Salling blot 100 år efter, vil han nok se langt mindre uforstående ud og faktisk kunne fortælle os, at hans nationalitet er dansk, og hvad han identificerer med den, fordi hans horisont nu indeholder en national dimension. Ringer vi i dag til en tilfældig landmand i Salling og spørger, om han er dansker, vil han sikkert rynke lige så meget på næsen som bonden i 1789: "Det er da et mærkværdigt spørgsmål. Selvfølgelig er jeg det."

Feldbæk er historiker, og i starten af 90'erne udgiver han et firbindsværk om den danske identitetshistorie. Værket fortæller os i etnosymbolistiske træk om udviklingen af danskernes identitet. Det vil sige forestillingen om, at etniske grupper udvikler sig til nationer som følge af historiske og kulturelle processer. Men det fortæller os ikke de følelser, der skaber og er skabt af det nationales udvikling i perioden mellem den første uforstående bonde til den sidste. Det gør lyrikken. Som Peter Stein Larsen påpeger i sin artikel "Dansk identitet i moderne lyrik" (2017) "møder vi i litteraturen det enkelte menneskes formulering af, hvordan netop han eller hun oplever verden."² Argumentet for hvorfor jeg har valgt lyrik som udgangspunkt, og hvorfor "det enkelte menneske formulering" netop kan tjene i et større perspektiv, finder vi hos Theodor Adorno (1957).

¹ Feldbæk (1992):58

² Larsen (2017):7

Han hævder, at lyrik er den litterære form, der besidder mest litteraritet, men at lyrik samtidig har et alment og socialt potentiale – hvilket paradoksalt nok kommer til udtryk ved at fokusere på det individuelle.³ Ved at fordybe sig i "det enkelte menneskes formulering" bliver vi i stand til at sige noget om det, der ligger uden for lyrikken. Den indeholder netop et potentiale til at opstille en sandhed, der er gældende for os alle, og som kan være anderledes, end hvad vi tror. Vi kan her komme helt tæt på de oplevelser og følelser, der opstår i mødet med det nationale, og forsøge at nå frem til sandheden om hvordan den nationale identitet etableres.

I 1991 udgiver Anthony D. Smith *National Identity*, hvori han opstiller sit bud på de præmisser, der netop skaber en nation og dertil national identitet. Præmisserne udgøres af fem komponenter, der sammen konstituerer forudsætningen for, at en national identitet kan etableres og opretholdes. Ifølge Smith er komponenterne det nærmeste, vi kommer på en definition af det nationale i den vestlige verden, hvorfor de består som den ideelle ramme for undersøgelsen af, hvordan lyrikken etablerer og forhandler den nationale identitet. Smith omtaler selv komponenterne som "the fundamental features of national identity",⁴ såvel som andre forskere lægger sig op ad hans teori og definition, når de berører emnet.⁵ Med lyrikken kan vi nærme os spørgsmålet "hvornår er vi danske?" ved at undersøge, hvordan der fra 1800-tallet, hvor der anes en spæd nationalfølelse i Danmark, og frem til nu udvikles, etableres, forhandles og justeres en forestilling om hvad den danske nationale identitet er – og lige så interessant; hvad den ikke er.

Diskussionen om nationalstaten og den nationale identitet har de sidste årtier været intens i den vestlige verden, hvorfor mange forskeres interesse for emnerne har været stigende. Den øgede interesse forklarer Eric Hobsbawm med Hegels metafor "Minervas ugle flyver først i skumringen."⁶ Underforstået at den sande erkendelse altid kommer sent, og vi først opdager og forstår et fænomen, når det er ved at forsvinde. Med metaforen in mente betyder det, at globalisering og internationalisering begynder at udviske de nationale grænser, hvilket skaber en stigende interesse for netop *det nationale* på noget, der for flere ligner falderebet. Med den stigende opmærksomhed på feltet er det interessant at undersøge hvad der, siden nationernes opblomstring, har defineret os som danskere, og hvordan vores nationale identitet etableres og

³ Adorno (1957):101

⁴ Smith (1991):14

⁵ Se Adriansen (2003) & Böss (2019)

⁶ Hobsbawm (1990):192

forhandles i et samfund, der er under konstant forandring. Det undersøger jeg med Smiths præmisser som ramme, hvorfor jeg tilmed vil belyse, hvilken status vi skal tilskrive dem i etableringen og forhandlingen af den nationale identitet. Min analyse har udgangspunkt i fire lyriske nedslag, der sammen skal skabe et billede af, hvordan identiteten har udviklet sig fra sin spæde start, og hvilken rolle lyrikken spiller i denne udvikling. Mine analyser har afsæt i Adam Oehlenschlägers *Digte 1803* (1802), Jeppe Aakjærs *Rugens Sange* (1906), Benny Andersens *Verdensborger i Danmark* (1995) og Yahya Hassans *YAHYA HASSAN* (2013). Samlingerne er udvalgt, fordi de alle berører det nationale islæt i deres samtid, såvel som de af offentligheden forbindes med nationale tematikker. Formålet er i en vekselvirkning mellem lyrikken og samtidige historiske, kulturelle og sociale udviklinger at belyse den danske nationale identitet. En ideel metodisk tilgang er derfor at anskue samlingerne fra en nyhistoristisk- og kontekstuel vinkel, der betoner samspillet mellem litteraturen og alt det, der foregår rundt om den.

Problemformulering

Hvilken rolle spiller lyrikken i etableringen og forhandlingen af den nationale identitet i Danmark fra 1800-tallet og frem til nu? Hvilke historiske, kulturelle og sociale udviklinger skildrer analysen af digtsamlingerne? Hvordan formår forholdet mellem tekst og kontekst at belyse danskernes forestilling om den nationale identitet?

Begrebsafklaring

For at kunne arbejde effektivt med den danske nationale identitet er det ideelt med en række indledende overvejelser over, hvordan et så komplekst begreb som *national identitet* kan defineres. Jeg deler her begrebet op for bedre at kunne nærme mig en afklaring af dets betydning, og vil derfor i følgende belyse, hvad ordene *national* og *identitet* dækker over.

Ordet *national* lægger sig op ad ordet *nation*, fordi noget nationalt er skabt ud fra forestillingen om en tilknytning til en bestemt nation og dens kendetegn. Tyer vi til etymologien stammer ordet således fra det latinske, *nationalis*, der refererer til noget: "som er karakteristisk for

en nation; som hører til en nation [...]”⁷ Selvom definitionen ud fra den etymologiske betydning burde synes klar, kan den alligevel være svær at forholde sig til, fordi der i forskningen udlægges forskellige tolkninger af, hvad en nation egentlig er for en størrelse. Jeg vil derfor præsentere tre forskellige tilgange, som nationalismeforskere oftest tillægger sig, når de undersøger en nation og dens opståen, for på den måde at nærme mig en afklaring. Især hvorvidt en nation skal tolkes som en opfindelse eller opvågnen synes at være den største forskel i måden at definere den på. Den første gruppe af nationalismeforskere kaldes enten *konstruktivister* eller *funktionalister*, som opfatter og fortolker en nation og dens opståen ud fra forskellige moderniseringsteorier. Det er en opfattelse af, at et moderne industrisamfund på et tidspunkt har haft et behov for store homogene befolkningsgrupper, der føler sig forbundet til staten for at understøtte og styrke dennes magt. Her rummer nationalismen en ideologi, der svarer til dette behov, hvorfor nationer opstår. Et andet nationsbillede findes hos de, der betegnes som *primordialister* efter ordet primordial, der betyder *oprindelig*. Her opfattes den nationale bevidsthed som en urgammel følelse og ånd, der har ligget i dvale i århundreder, og som i 1800-årene vækkes til live hos mange befolkninger.⁸ Sidst findes en tredje tilgang, hvis tilhængere omtales som *circumstantialister*, der betoner omstændigheder – det vil sige historiske og kulturelle forudsætninger – for udviklingen af en nation og den nationale identitet.⁹ Fordi mit formål er at undersøge den nationale identitets etablering og udvikling som følge af en nyhistoristisk og kontekstuel metodisk tilgang, tillægger jeg mig primært den circumstantialistiske retning. Jeg vægter i mine analyser særligt vekselvirkningen og dialektikken mellem tekster og kontekster, hvorfor den tredje tilgang, med sin betoning af omstændigheder, er ideel. Nationalismeforskeren Anthony D. Smith har, med en circumstantialistisk tankegang i bagagen, forsøgt at etablere en klar definition af nationsbegrebet. Jeg vælger derfor hans definition som den mest anvendelige:

As a named human population sharing an historic territory, common myths and historical memories, a mass, public culture, a common economy and common legal rights and duties for all members.¹⁰

⁷ Hårbøl (1999)

⁸ Adriansen (2003):529

⁹ Ibid.:530

¹⁰ Smith (1991):14

Jeg vil i følgende afsnit uddybe citatet og gøre rede for, hvordan jeg metodisk bruger definitionen. For nu er det væsentlige blot, at en nation defineres som et afgrænset sted, hvoraf befolkningen besidder et repertoire af fælles myter og historier, en fælles offentlighedskultur, en fælles samfundsøkonomi samt lige pligter og rettigheder for alle medlemmer. Det *nationale* må derfor vedrøre og omfatte de præmisser, som Smith opstiller for en nation.

Anden del, *identitet*, kan læses som noget, der ikke på forhånd blot ér, men som noget socialt konstrueret gennem forskellige processer. Netop fordi en identitet bl.a. skabes af omstændigheder, som Carsten René Jørgensen påpeger.¹¹ Han forsøger med sin udgivelse *Identitet. Psykologiske og kulturanalytiske perspektiver* (2008) at præcisere, hvad der egentlig ligger i begrebet *identitet*. Som han påpeger i sin indledning "har der i de senere år været en stærkt stigende interesse for 'identitet'. Fænomenet omtales i et væld af sammenhænge, typisk uden at det på nogen måde præciseres, hvad der ligger i begrebet."¹² Det er et begreb, der synes at blive anvendt i flæng, som om det er indlysende for enhver, hvad der menes. Jørgensen fastslår dog, at det langt fra er tilfældet, da begrebet i sig selv kan have væsensforskellige betydninger i forskellige sammenhænge.¹³ Med Jørgensens udgivelse er det tydeligt, at identitetsbegrebet har en omfattende karakter hvad angår afklaring og historisk forankring, men som udgangspunkt kan definitionen kortes ned til en forståelse af en identitet som; en både subjektiv og objektiv side, der til sammen skaber forståelsen af et *jeg*. Den objektive side hænger sammen med det enkelte individs overvejende objektive karakteristika (køn, udseende, begavelse, etnicitet, indre psykiske strukturer) samt livsomstændigheder (social-, økonomisk- og materiel situation). Den subjektive side er forbundet med den enkeltes egen oplevelse og fornemmelse af sig selv – både individuelt og kollektivt.¹⁴

Smiths pointering af hvad en nation og noget dertil nationalt er, synes ret klar. Modsat er afklaringen af, hvad der definerer og skaber en identitet, en langt mere kompleks størrelse, fordi individets identitet er formet af en række faktorer, der er væsensforskellige individer imellem, og samtidig er under konstant forandring. En national identitet afhænger derfor af nogle objektive og kollektivt forankrede præmisser – som Smiths definition dækker over. Men det synes tilmed med

¹¹ Jørgensen (2008):13

¹² Ibid.:11

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.:30

Jørgensens afklaring in mente at handle om individets egen måde at tolke og opleve disse præmisser på.

Forskningsfelt

Selvom national identitet er et udtalt emne i mange sammenhænge, findes der i litteraturvidenskabeligt regi ikke hele værker eller sønderligt omfattende udgivelser, der belyser samspillet mellem lyrik og den nationale identitets etablering og udvikling. Den mest interessante udgivelse i feltet må være Peter Stein Larsens "Dansk identitet i moderne lyrik" (2017), hvori han undersøger, hvordan det nationale fremstilles i moderne lyrik, og hvilke forsøg på at konstruere en forestilling om det særligt danske den poetiske tradition rummer. Mit formål med specialet er i tråd med Larsens artikel, om end han primært koncentrerer sig om moderne lyrik. Hans analytiske udgangspunkter strækker sig derfor fra Klaus Rifbjergs *Fædrelandssange* (1967) og frem til Eva Tind Kristensens *do* (2009). Her beviser han en tendens i moderne lyrik, hvor det særligt er modbilleder til vores forestilling om det danske, der er fokus. Forfatterne betoner alt det, som ikke bliver sagt for netop at fokusere på utopien af det.

Af en mere overordnet karakter vil jeg fremhæve antologien *Danskernes identitetshistorie. Antologi til belysnings af danskernes selvforståelse* (1993) ved Thorkild Borup Jensen. Den er publiceret som et selvstændigt bind i forlængelse af Ole Feldbæks firbindssamling, *Dansk Identitetshistorie* (1991-1992), og belyser danskernes identitet i et historisk perspektiv med nedslag i en lang række udsagn herom. Antologiens tekstrepertoire er bredt, hvorfor essays, politiske taler, foredrag, tidsskriftsbidrag og læsebreve findes side om side med digte, fædrelandssange, noveller og romanuddrag: Alle for på lige fod at belyse den danske identitet og selvforståelse over tid. Antologiens lyriske nedslag er interessante i denne kontekst, fordi de alle betoner, hvad den nationale identitet dækker over i tekstens samtid. Om end der i antologien ikke er yderligere kommentarer på eller analyser af de forskellige bidrag, hvorfor den med rette kan læses i kombination med Feldbæks værker. Feldbæk er i sine udgivelser, som Smith, præget af en etnosymbolistisk tilgang, hvormed han trækker lange linjer tilbage i historien, der skal belyse den danske identitets opståen og udvikling.

Med udgangspunkt i forhenværende præsentation af det felt jeg bevæger mig ind i, synes mit bidrag yderst relevant for at kunne afklare lyrikkens eksakte rolle i etableringen og

forhandlingen af den nationale identitet i Danmark set over en større periode. Det er et interessant felt, som Larsens selvfølgelig påpeger, da hans udgangspunkt er lyrik, men synes også relevant ift. både Jensen og Feldbæks brug af blandt andet lyrik til faktisk at betone en historisk og kulturel udvikling. Formålet med mit speciale er derfor at koble to felter – et historie- og litteraturvidenskabeligt felt – for at kunne belyse lyrikkens rolle i en historisk- og kulturel udvikling.

Teori

Byggesten i nationale identiteter

Jeg har i tidligere afsnit afklaret, hvordan jeg vælger at definere begrebet *nation* og hertil *national identitet*, som primært er med belæg i Smiths teori. Vi har med hans forklaring set, hvordan en nation defineres, og det synes væsentligt at dykke længere ned i de elementer, som han mener skal være til stede for, at noget kan kaldes en nation.

I sin udgivelse *National Identity* (1991) opstiller han en række komponenter, som til sammen udgør den vestlige forståelse af *en nation*. Det er fem komponenter, med rod i den førromtalte nationsbeskrivelse, der sammen skaber en nation som modsætning til enhver anden form for kollektiv, kulturel identitet: 1) Tilknytning til et hjemland, der er et historisk afgrænset territorie, 2) fælles myter og historie, 3) fælles offentlighetskultur, 4) lige rettigheder og pligter for alle medlemmer og 5) fælles samfundsøkonomi, der muliggør geografisk og social mobilitet.¹⁵ De fem komponenter udgør præmisserne for en nations opståen og videre beståen. I sin forskning peger han dertil på, at en sådan nation bygger på et fundament af tidligere etniske folke- og kulturgrupper, hvor forskellige omstændigheder og processer har udviklet nationerne fra disse. For de etniske grupper forstås en gruppe, der kollektivt har en opfattelse af deres fælles byrd og herkomst, hvormed de besidder en fælles erindring eller etnohistorie, og har fælles kulturelle kendetegn såsom sprog, tro skikke mm. Derudover skal de opretholde en tilknytning til et bestemt historisk område hvad end ethnien bor der eller ej.¹⁶ Ifølge Smith er nationer derfor opstået som et resultat af langvarige historiske processer, hvor de moderne nationer skal ses som en direkte videreførelsen af en ethnies eller af dens identitet og traditioner. Smith daterer udviklingen fra de etniske grupper til nationer tilbage til 1800-tallet, hvilket stemmer overens med min litteratur-

¹⁵ Smith (1991):14

¹⁶ Ibid.:21

historiske afgrænsning, der ligeledes starter her, fordi der anes en spæd start til en national-romantisk tradition i dansk litteratur.

Behovet for fællesskab

Det er med Smiths nationalismeteori klart, at en national identitet bl.a. er baseret på en bevidsthed om, at et folk er bundet sammen som følge af en fælles fortid via elementer som blod, sprog, kultur og territorie. En sådan bevidsthed – om end i et lidt andet perspektiv – fremstiller historikeren Benedict Anderson i sin udgivelse *Imagined Communities* (1991). Her præsenterer han termen, som titlen tilmed indikerer, *forestillede fællesskaber*, der giver et svar på, hvordan vi skal forstå det indbyrdes forhold, en nations borgere har. Smith og Anderson betoner begge bevidstheden om fællesskabet, men forskellen er, at Andersons fællesskab er *forestillet*: "It is an imagined political community – and imagined as both inherently limited and sovereign."¹⁷ Det er forestillet, fordi det af indlysende årsager er umuligt for en borger at have kendskab til hele nationens befolkning. Det er karakteriseret som et fællesskab, fordi uanset ulighed vil medlemmer af nationen føle en solidaritet og et dybere form for tilhørsforhold til de resterende medlemmer. Med "inherently limited and sovereign" mener Anderson, at en nation er begrænset, fordi fællesskabet finder sted indenfor nogle fastsatte grænser, og er suverænt i det omfang, at en sådan nation bryder med den tidligere (ofte) religiøst udvalgte leder. Sidstnævnte kan karakteriseres som det, der især adskiller den moderne nationsforståelse fra den tidligere patriotiske stat, hvorom elementet om solidaritet for fællesskabet ligger dybt forankret i en patriotisk forestilling.

Hos Anderson er det væsentligt at hæfte sig ved hans udlægning af det *forestillede*. Han hævder, at nationer er moderne konstruktioner, og bygger på et medlems forestilling om, at det stammer fra et folk, der tidligere var bundet sammen. Hvor Smith peger på nationers udvikling fra etniske grupper, mener Anderson, at årsagen til udviklingen skal ses i lyset af en eksistentiel dimension.¹⁸ Mennesket har altid været nødsaget til at konfrontere usikkerhed, ødelæggelse, modgang, dødelighed og deslige i forskelligt omfang, og inden oplysningstidens indtog tog religionen ofte over som forklaring og lindring ved at forsikre en kosmologisk orden og et evigt liv. Efter oplysningstiden og de religiøse systemers sammenbrud, opstår et eksistentielt hul, som

¹⁷ Anderson (1991):6

¹⁸ Ibid.:39

nationalismen udfylder. Nationen begynder her at tage form som en sekulær religion, og formår at placere mennesket i en større historisk og social kontekst. Den skaber grobund og tryghed i et fællesskab, som tidligere udelukkende var funderet i kirke og kongemagt.

Væsentligt hos både Smith og Anderson er deres betoning af en nation som en moderne konstruktion, der har udviklet sig som følge af historiske- og kulturelle processer. Andersons pointe om, at det er umuligt for alle borgere i en nation at kende hinanden, hvorfor man forestiller sig, at man hører sammen på tværs af tid og rum, er relevant. Ligeledes er Smiths pointe det om, at vi identificerer os med hinanden, fordi vi er enige om de elementer, der til sammen udgør vores fælles nation. Jeg vil derfor i min analyse benytte både Smith og Andersons teorier, fordi de begge fremhæver omstændighedernes udvikling som afgørende for etableringen af en national identitet.

Nyhistorisme og kontekster

Som jeg tidligere har fastslået, bygges mine analyser op i en vekselvirkning mellem tekst og kontekst, hvorfor min teoretiske og metodiske tilgange skal betone dette afhængighedsforhold. En ideel vinkel er nyhistorismen, som netop forsøger at udviske et værks rammer, så skellet mellem litteratur, kultur og historie ophæves. Med en nyhistoristisk vinkel findes betydningen i et samspil mellem tekst og samfund, hvorfor det er dialektikken med omkringliggende kontekster, der danner afsæt for fortolkning.

I "Kontekst" (2003) belyser Leif Søndergaard konteksternes betydning for en tekst-analyse, og argumenterer for – med udgangspunkt i Charles Baudelaires digt "Le Cygne" (1857) – at den fulde tolkning af et digt først er mulig med kendskab til de vigtigste historiske og samfundsmæssige kontekster.¹⁹ Han fastslår, at det er umuligt at dirke Baudelaires svært tilgængelige digt op uden kendskab til de kontekster, der enten direkte eller indirekte refereres til.²⁰ Som følge heraf udspecificerer han hvordan og på hvilke præmisser, den kontekstuelle læsning gør sig gældende. Her understreges især det gensidige afhængighedsforhold mellem teksten og det samfund, den indgår i:

¹⁹ Søndergaard (2003):170

²⁰ Ibid.:172

[Kontekst er] alle de historiske, kulturelle og samfundsmæssige forhold uden for den litterære tekst, som teksten refererer til, som influerer på teksten, og som er med til at bestemme dens betydningsindhold [...] Enhver tekst skrives i relation til det omgivende samfund. Den udspringer af samfundsmæssige forhold, den indvirker på samfundet omkring, og den er samtidig selv en del af dette samfund.²¹

Væsentlig er her hans pointering af den vekselvirkning, som et værk udgør den ene side af. Den anden side er de forhold, der ligger udenfor teksten, og man kan argumentere for, at fortolkningen af det specifikke værk derfor skal findes i det rum og den overgang, som opstår lige imellem denne vekslen.

Med nøgleord som *vekselvirkning* og *gensidigt afhængighedsforhold*, vender vi igen blikket mod nyhistorismen. Retningen opstår i starten af 1980'erne, men har angiveligt rødder helt tilbage fra 1800-tallets begyndende interesse for kontekstbegrebet i litteraturvidenskabeligt regi med Erik Auerbach, der så litteraturens funktion som en mimetisk gengivelse af virkeligheden. Videre til György Lukács marxistiske tilgang til litteraturen, der placerer den i samfundets overbygning. Frem til Michel Foucault, hvem Stephen Greenblatt og Louis A. Montrose lægger sig i forlængelse af med deres introduktion til netop den nyhistoristiske metode. Særligt Montrose står i spidsen med sin artikel, "New Historicism" (1992), hvori han fremlægger, hvordan tilgangen metodisk gør det muligt at opnå en forståelse og forhandling af mere overordnede og abstrakte emner i litteraturen ved brug af forskellige sociale diskurser, praksisser og institutioner.²² Den analytiske procedure har derfor sit primære udgangspunkt i analysen af teksternes udvekslinger med eller forhandlinger af givne historiske sammenhænge, fordi de har en kulturel eller social historie, som i sig selv er tekstuel formidlet.

Litteratur og samfund

Jeg har med udgangspunkt i nyhistorismen og Montrose fastlåst, at det er dialektikken mellem litteratur og de omkringliggende kontekster, der er en ideel tilgang til min analyse af digtsamlingerne. I 2007 udgiver Frederik Tygstrup og Isak Winkel Holms artiklen "Litteratur og

²¹ Ibid.:173

²² Montrose (1992):395

politik", hvori de netop arbejder med dette forhold. Selvom det ikke er politik, der er ene kontekst for specialets analyse, rummer deres artikel en række værktøjer, der er brugbare, når formålet er at belyse, hvordan litteraturen indgår i en vekselvirkning med andre forhold. De foretager her en skelnen mellem *kendsgerning* og *sandhed*, hvor førstnævnte kan være forsimplede eller overfladiske forklaringer på en realitet, og sandheden er det bagvedliggende, som kendsgerningerne kan dække over – om end kendsgerning og sandhed ofte er sammenfaldende. I mødet med en kendsgerning, der fastslår, at "sådan er det!" følger uvilkårligt spørgsmålene "hvordan?" og "hvorfor?", og disse spørgsmål giver kendsgerningerne ikke nødvendigvis et svar på.²³ I en fortælling er det derfor kun muligt at nå frem til den bagvedliggende sandhed, hvis vi har kendskab til alle de omkringliggende kontekster, der kan besvare disse spørgsmål, som Søndergaard og Montrose ligeledes påpeger.

For at forstå hvordan man skal forholde sig til kendsgerningerne, er det væsentligt at kunne sætte dem i en kulturel kontekst. Tygstrup og Holm benytter her Montroses term, *kulturel poetik*, som dækker over de kollektive teknikker og principper, der muliggør fremstillingen af de kulturelle virkelighedsbilleder.²⁴ I mødet med en kendsgerning står den kulturelle poetik klar med et forslag til en række allerede eksisterende måder at indramme den på.²⁵ Disse forslag findes i et i forvejen vedtaget repertoire af sandheder og forklaringsmåder, som er skabt af tidligere erfaring, kultur, historie og andre omstændigheder. Således angiver den kulturelle poetik, hvad der er en kendsgerning, og hvordan den skal opfattes, fordi der heri er indlejret en allerede reguleret prisme for "hvordan man ser på, tænker om og forholder sig til sig selv, hinanden og de delte omgivelser."²⁶

I den kulturelle poetik er indlejret den givne kulturs litteratur eller med Tygstrup og Holms begreb, *litterære poetik*.²⁷ Den litterære poetik udgør en af de repræsentationsformer, der både producerer og reproducerer virkelighedsbillederne. Den kan afvige fra og bryde med den kulturelle poetik ved både at destruere og konstruere vores virkelighedsbilleder og vores vanemæssige måder at opleve på: "Litteraturen [er] en slags forsøgslaboratorium, hvor der under beskyttede forhold kan eksperimenteres med det kulturelle repertoire af virkelighedsbilleder."²⁸

²³ Tygstrup & Holm (2007):149

²⁴ Ibid.:150

²⁵ Ibid.:151

²⁶ Ibid.:150

²⁷ Ibid.:152

²⁸ Ibid.:159

Litteraturen kan derfor – netop fordi det er beskyttet af mærkatet *litteratur* – forhandle og udstille forskellige emner og tematikker frit men med symboler hentet fra den kulturelle poetik. Selvom de tekster, der cirkulerer inden for den litterære poetik, trækker på det samme repertoire af virkelighedsbilleder som den kulturelle poetik, er de netop i litterære tekster uafhængige og uansvarlige, fordi de er beskyttet af litteraturens eget mærkat. Litteraturen kan derfor frit dekonstruere, konfigurere og forandre det opstillede virkelighedsbillede. Ifølge Tygstrup og Holm er der tre måder at gøre dette på: 1) Ved at *opstille* nye virkelighedsbilleder. Eksempelvis ud fra en forestilling om at kulturpoetikken skal udfordres eller suppleres. 2) *Udstille* eksisterende virkelighedsbilleder hvor formålet er at gøre de eksisterende former synlige. 3) *Omstille* virkelighedsbilleder fra en institutionel ramme til en anden. Man kunne i Tygstrup og Holms artikel have ønsket en mere udspecificeret og konkret eksemplificering af de tre måder, da de som udgangspunkt kan synes komplekse. Særligt sidstnævnte kræver en uddybende forklaring, da de blot pointerer, at omstillingen ”lader en af litteraturens virkelighedsmodeller overskride eller nedbryde institutionens rammer.”²⁹ Det vil sige, at omstillingen er en måde for litteraturen at overskride grænsen mellem det faktiske og fiktive på ved at omstille virkelighedsbilleder fra den litterære- til den kulturelle poetik eller omvendt. Hermed skabes kunst ved at bruge noget ikke-kunstnerisk fra virkeligheden og sætte det ind i den kunstneriske virkelighed – såvel som at inddrage noget kunstnerisk i en ikke-kunstnerisk sammenhæng.

Metode

Methodisk brug af kontekster

Som Søndergaard påpeger, kan en kontekstuel tilgang tage mange former, og jeg har derfor skulle vurdere og afgrænse hvilke kontekster, jeg finder relevante for min analyse, så jeg på bedst mulig vis formår at undersøge den nationale identitet. Jeg har derfor med afsæt i Smiths teori om de komponenter, der skaber forudsætningen for den nationale identitet, som metode skabt og opstillet mine egne kontekster ud fra komponenterne. Jeg anser dem for at være det tætteste, vi kommer på sandheden om den nationale identitet, fordi Smith præsenterer dem som værende ”the

²⁹ Ibid.

fundamental features of national identity.”³⁰ Jeg har med udgangspunkt i dem udviklet en række kontekster, der udgør den prisme, jeg vil læse digtene igennem:

- 1) Tilknytning til et hjemland, der er et historisk afgrænset territorie:
 - Steder, miljøer og elementer, der udgør og har del i det nationale territorie
- 2) Fælles myter og historie:
 - Myter, historier, begivenheder, fortællinger, overleveringer, historiske skikkelser og fortidige referencer
- 3) Fælles offentlighedskultur:
 - Nationale symboler, sprog, traditioner, kultur og kulturarv
- 4) Lige rettigheder og pligter for alle medlemmer:
 - Politik, folkestyre og demokrati, velfærdsstat, borgerfællesskaber og -rettigheder, lighedsideologier, folkets suverænitet
- 5) Fælles samfundsøkonomi, der muliggør geografisk og social mobilitet:
 - Politik, økonomiske forhold, velfærdsstat, borgernes selv- og medbestemmelse

Konteksterne kan forekomme både *implicit* og *eksplicit* i digtene. Ved implicitte kontekster forstås de som værende indbyggede i teksten. Her kræver det et nærmere kendskab til både idé- og mentalhistoriske forhold i den givne periode eller i den lange tradition. Modsæt kan de fremstå eksplicit, som direkte henvisninger til bestemte personer, begivenheder etc.³¹ Begge konteksttyper er relevante, men jeg anser særligt de implicitte kontekster for interessante, fordi de er mulige at tage op til forhandling set i et nyhistoristisk perspektiv. Dog kræver de en udførlig og dybdegående argumentation for at fremstå stærke. Derfor vil jeg i kombination med min nyhistoristiske- og kontekstuelle tilgang inddrage et kvantitativt metodisk afsæt for analysen og som understøttende for analytiske pointer.

³⁰ Smith (1991):14

³¹ Ibid.:182

Fjern- og nærlæsning

Der er i de seneste år set en større interesse for brugen af digitale metoder, og herunder kvantitative metoder, til læsning af litteratur. Der er oftest tale om fjernlæsningsmetoder, der kan bidrage til, understøtte og skabe nye interessante spørgsmål i samspil med mere klassiske nærlæsningsmetoder. En udbredt kvantitativ metode er frekvensanalysen, hvilket ikke er en ny kunst inden for hverken humaniora eller litteraturvidenskab men som, med implementeringen af digitale værktøjer, er mulig at praktisere bedre og med langt større præcision. Frekvensanalysen er en tilgang, hvormed det er muligt at undersøge forekomsten og hyppigheden af forskellige ord i en given tekstmængde. Jeg anser metoden som et interessant og spændende supplement til læsningen af digtsamlingerne og som metodisk led i mine analyser. Til formålet har jeg valgt den webbaserede applikation, *Voyant Tools*, der er skabt til at kunne udføre tekstanalyse, statistiske analyser, datavisualiseringer etc. Programmet blev lanceret i 2016 af Stéfan Sinclair fra McGill University og Geoffrey Rockwell fra University of Alberta, der beskriver det som et videnskabeligt projekt, der er designet til at gøre læsningen og fortolkningspraksissen lettere for studerende såvel som for forskere.³² Ved brugen af et sådant redskab tillægger man sig naturligt en distance fra teksterne, fordi de bliver anskuet som helhed, og fordi formålet er at sige noget frekvent for det samlede korpus af tekster.

Det er væsentligt at koble den digitale fjernlæsningsmetode med det hermeneutiske perspektiv; det vil sige tanken om, at vi forstår et retorisk udsagn ved at tolke det i henhold til relevante betydningskontekster. Fordi den kvantitative metode i lavere grad er teoristyret – eftersom der oftest først findes frekvenser, som derefter skaber forskningsspørgsmål – giver det mening at bruge den i samspil med andre metodiske greb. Som i dette tilfælde hvor den bruges i kombination med en nyhistoristisk og kontekstuel læsning. Det er dog værd at have in mente, at en sådan metodisk tilgang ofte går begge veje. Som nævnt kan frekvensanalysen rejse helt nye spørgsmål for undersøgelser, som ikke var opstået uden metoden. Men omvendt er materialet ofte gennemlæst inden arbejdet med frekvensanalysen, hvorfor der naturligt vil være bestemte ord, der på forhånd synes interessante i den specifikke analyse eller undersøgelse.

Frekvensanalysens resultater findes i specialets bilag. Her gør jeg rede for mit arbejde med tekstmaterialet samt opstiller og visualiserer resultaterne for hver digtsamling.

³² Sinclair & Rockwell (2016)

Analysen

Følgende afsnit er en præsentation af de digtsamlinger, der er udvalgt til analysen. Præsentationen skal samtidig bestå som en afgrænsning og begrundelse for, hvorfor samlingerne anses som værende de mest adækvate for specialets undersøgelse, og hvorfor netop de og deres forfattere rummer en kvalitet og stemme til at kunne etablere og forhandle den nationale identitet i Danmark: Og samtidig bevise hvorfor offentligheden forbinder emnet *national identitet* med samlingerne. Som følge af specialets omfang, og det store felt jeg har kastet mig over, er det selv sagt en umulighed at nå hele vejen rundt om litteraturens skildring af den nationale identitet over 200 år, men jeg mener, at mine fire nedslag er dækkende for at kunne sige noget generelt om den nationale identitets etablering og udvikling fra den første til den sidste samling.

Efter præsentationen følger analyser af digtsamlingerne. Analyseafsnittene er bygget op med udgangspunkt i den metodiske tilgang, jeg tidligere har præsenteret, på baggrund af min videreudvikling af Smiths fem komponenter. Den samlede analyse udgøres af tre hovedafsnit, der alle indeholder fire underafsnit for hver digtsamling. De tre hovedafsnit er skabt ud fra de fem komponenter, hvor jeg har valgt at kombinere anden og tredje samt fjerde og femte komponent. Første komponent fremhæver tilknytningen til et hjemland, der er et historisk afgrænset territorie, hvorfor jeg med udgangspunkt i stedsteorier undersøger de lyriske skildringer af det nationale sted. Anden og tredje komponent betoner hhv. de fælles myter og historier samt en fælles offentligheds-kultur. For en mere dybdegående og fylldig analyse synes det oplagt at forbinde dem, så jeg samlet undersøger de offentlige nationale symboler, myter, historier, kulturarv mm. som væsentlige for den nationale identitets etablering. Fjerde og femte komponent berører begge en mere politisk og samfundsmæssig sfære, hvor førstnævnte betoner lige rettigheder og pligter og femte komponent en fælles samfundsøkonomi, der skal muliggøre geografisk og social mobilitet inden for de nationale grænser. Af samme årsag har jeg valgt at kombinere de to for en mere dybdegående analyse af, hvilken rolle bl.a. samfundets udvikling, demokratiet og velfærdsstaten spiller for den nationale identitet. Efter hvert af de tre analyseafsnit findes en kort sammenfatning, der består som et både diskuterende og konkluderende afsnit, hvor jeg sammenholder analyserne af de forskellige digtsamlinger. Her hæver jeg perspektivet for at kunne konkludere, hvorvidt samlingerne skildrer de forskellige komponenter, og hvilken rolle lyrikken spiller i etableringen og forhandlingen af den pågældende komponent på et overordnet plan.

Digtsamlinger

Digte 1803 (1802)

Adam Oehlenschläger (1779-1850) står med sine mange udgivelser af nationalromantisk karakter – og især debutsamlingen *Digte 1803* – særlig skarpt som en af de mest toneangivende danske digtere. Oehlenschläger slår med samlingen en af de første toner an til nationalromantikken, og selvom vi både politisk, samfundsmæssigt og kulturelt befinder os i en stadig patriotisk tid, hvor kongen er enevældig, og kirken er øverste instans, emmer hans udgivelse af en voksende national bevidsthed.

”Det kan ikke desto mindre være svært for en nutidig læser helt at begribe det sus, *Digte* skabte, fordi mange af de signaler, der dengang var nye, siden er gentaget og trivialiseret til romantiske klicheer.”³³ Trods Oehlenschlägers dengang nye dagsorden sidenhen er blevet gentaget i det uendelige, er det værd at forsøge at forstå det store sus. For befolkningen var det litteratur med efterklange af 1700-tallets følsomme poesi og traditionelle hyldestdigte, en stærk bevidsthed om den oldnordiske emnekreds og de middelalderlige folkeviser blandet med helt nye eksperimenter. Til sammen skabte det et sammensurium af en poesi, der ramte den danske befolknings spæde nationalfølelse med et pletskud. Bevidstheden om den styrke, der lå i folkepoesien og folkets placering som en suveræn samlet enhed, har Oehlenschläger blandt andet hentet fra den tyske filosof J.G. Herders skrifter. Herder havde en forestilling om, at hver kultur og hvert folk udgør en helhed, og er behersket af en særlig folkeånd.³⁴ Det er altså ikke kirken, kongen og kærligheden til fædrelandet, der er væsentligt men folket som samlet enhed. Bevidstheden om folkepoesiens styrke tog Oehlenschläger til sig, og hans udgivelse rummer netop forestillingen om en kultur og et folk som ét samlet organ, der taler direkte ind i en etablering af en større national bevidsthed af kollektiv karakter.

Rugens Sange (1906)

Godt 100 år efter Oehlenschlägers udgivelse kommer endnu et værk og en forfatter, som i eftertidens litteraturhistorie giver genlyd. Det er Jeppe Aakjær (1866-1930) og digtsamlingen *Rugens Sange* fra 1906. Aakjær udgiver sin samling i en periode, hvor den patriotiske tidsalder er et

³³ Svane (2008):107

³⁴ Michelsen (2008):50

overstået kapitel, og det nationale har fået fodfæste i det danske samfund. Aakjær havde en helt særlig agenda; han ville ændre de små og fattiges kår og skabe mere lighed og frihed i samfundet. Derfor er digtene i *Rugens Sange* oftest skildret fra et perspektiv, der tilfalder den fattige bonde, daglejeren, barnet, hyrdedrengen etc. Alligevel rummer hans digte et særligt tema om, hvad det vil sige *bare at være*: Være bonde, søn, dansker eller blot et menneske. Det er netop med sit tema om denne *væren*, at Aakjær har sans for det brede publikum. Selvom samlingen er skrevet fra almuens øjne, og skildrer bondelivet igennem årstidernes cyklus, må man ikke overse den enorme opsig, som samlingen vakte i byerne – og særligt hos arbejderklassen.³⁵ Med *Rugens Sange* tilføjer han bonden som et vigtigt element i forestillingen om, hvad der faktisk udgør Danmark. Med 62% af befolkningen boende på landet, er det en væsentlig justering og et bidrag til forståelsen af nationen. Samtidig rummer hans digte en evne til at skildre mennesket, hvis identitet er en del af noget større – som en del af et historisk, folkeligt og ikke mindst nationalt fællesskab.

Verdensborger i Danmark (1995)

En forfatter med en lignende sans for det brede publikum er Benny Andersen (1929-2018). Andersen havde, i modsætning til en række af sine kollegaer som Klaus Rifbjerg, Ivan Malinowski og Jess Ørnsbo, en levende sans for den brede skare, hvilket nok er årsag til hans prædikater som "nationaldigter", "folkekær" og "nationalskjald."³⁶ Prædikater som han om nogen ikke var enig i eller mægtede at tage på sig. I en paratekst i *Verdensborger i Danmark* skriver han ligeud: "Lad mig et øjeblik undertrykke min indoktrinerede, danske falske beskedenhed: anledningen er, at jeg så ofte er blevet kaldt en af de mest danske digtere i Danmark. I årevis har jeg kæmpet forgæves mod denne etikette."³⁷ Hvorvidt etiketten er fejlplaceret, kan diskuteres, men hans titel på digtsamlingen udtrykker i hvert fald en horisont, der både har afsæt indenfor og udenfor de nationale grænser om end samlingens digte egentlig dækker over en "personlig opfattelse af danskerne, af dansk identitet og mentalitet."³⁸ Således er danskhed et af de temaer, der mest tydeligt og vedholdende spiller en rolle i hele forfatterskabet. Det går igen som en rød-hvid tråd i hans produktion, og fra 70'erne ser vi en tydelig kredsen om danskhedens størrelse i et moderne samfund hvor globalisering,

³⁵ Frandsen (2009):584

³⁶ Handesten (2007):107

³⁷ Andersen (1995):45

³⁸ Ibid.:7

flygtningeproblematikker og EU-spørgsmål konstant udfordrer det nationale rum både inde- og ude fra. Han udtrykker en vis skepsis overfor Danmarks afgivelse af suverænitet og afkald på nationalkarakteren til et stadigt voksende Europa, samtidig med at han forsøger at justere og forhandle danskernes selvforståelse, så den kan rumme en national identitet, der både har plads til det nationale- og globale perspektiv.

YAHYA HASSAN (2013)

Hos Andersen ser vi en kredsen om det udefrakommende, indvandringen og det nationale spørgsmål hertil. De tematikker giver bl.a. plads til en digter som Yahya Hassan, der i tråd hermed forsøger at udstille og forhandle en national identitet i et fællesskab, hvor man naturligt ikke hører til. Hassan udgiver sin første samling af to i 2013 under Gyldendal med titlen *YAHYA HASSAN*. En titel, der er helt sammenfaldende med forfatternavnet, og allerede her giver samlingen karakter af at være fiktiobiografisk. Det er en tendens, der særligt inden for de senere år, har vundet indpas med bl.a. forfattere som Jørgen Leth, Claus Beck-Nielsen mfl. Det biografiske islæt fordrer samtidig en udviskning mellem litteratur og samfund, og Hassans samling vækker således også opsigt på både den politiske og litterære scene. Med sine frembrusende digte skriver han sig direkte ind i en samtidig politisk debat om især indvandring, islamisering, nationalt værditab, kultur og religion. Det er debattemner, som han både behandler via sit lyriske jeg og som politisk debattør.

Han skildrer Danmark set med en minoritets øjne, og åbner dørene til et parallel-samfund, som størstedelen af borgerne ikke har kendskab til. Ved første øjekast står Hassan måske ikke øverst på listen over digtere, hvem skildrer den danske nationale identitet. Sandheden er blot den, at Danmark i 2013 er et broget samfundet hvad angår religion, kultur, etnisk baggrund og politisk overbevisning – nøjagtig som Andersen så småt påpeger det i 1995. Derfor er der brug for en justering af den stemme, der skildrer det nationale, så danskernes selvforståelse er i overensstemmelse med den virkelighed, der gør sig gældende uden for litteraturen. Hassans digtsamling er et ideelt udgangspunkt for at forstå justeringen, forhandlingen og diskussionen af den nationale identitet: Fordi sandheden nu ikke længere kun er hvid, etnisk dansk og kristen som det var tilfældet på Oehlenschläger og Aakjærs tid.

1. Hvor fællesskabet finder sted

Ifølge Smith er en af forudsætningerne for en nations opbygning og beståen en tilknytning til et specifikt territorie, der defineres som ens hjemland jf. hans første komponent: "Nations, first, define a definite social space within which members must live and work, and demarcate an historic territory that locates a community in time and space."³⁹ Kulturhistoriker Inge Adriansen fremhæver samstemmigt det nationale territorie, formet af historiske og kulturelle processer, som væsentligt for den nationale identitets etablering, fordi der synes et uundgåeligt forhold mellem sted og menneske:

Med den moderne nationsbygningsproces opstod den forestilling, at ethvert folk eller enhver nation skulle have sit eget territorium. De forskellige territorier blev tilskrevet forskellige egenskaber og blev herved til metaforer på det folk, der beboede dem [...] Forestillingen om det særegne, nationale landskab er således blevet skabt gennem et samspil mellem historie, kultur og natur.⁴⁰

Hjemlandet bliver en direkte afspejling af det folk, der bebor det, hvorfor en analyse af stedet, er et relevant led i undersøgelsen af den nationale identitet.

Frederik Tygstrup pointerer, at det i det 20. århundredes både kultur og videnskab er blevet almindeligt at tale om en vending mod stedet.⁴¹ Meget forenklet påpeger han, at det 19. århundredes tænkning i særdeleshed var optaget af tiden – eksempelvis i forståelsen af arternes, individernes eller nationernes historie – hvor vi nu ser en stigende interesse for stedet og rummet.⁴² I *Mødesteder* (2013) fremhæver Louise Mønster ligeledes den stigende interesse, fordi begrebet særligt peger på en forbindelse mellem mennesker og omgivelser, som vi eksistentielt relaterer os til og investerer mening i.⁴³ Undersøgelsen af steder har derfor en iboende evne til at sige noget, der rækker langt ud over stedets fysiske udtryk og placering.

³⁹ Smith (1991):16

⁴⁰ Adriansen (2003):357

⁴¹ Tygstrup (2013):293

⁴² Ibid.

⁴³ Mønster (2013):9

Norden som national ramme

I første halvdel af 1800-tallet, hvor det nationale har sin spæde start i Danmark, omfatter det danske territorie et langt større areal, end vi kender i dag. De nationale grænser udgøres af Danmark, Norge, Slesvig og Holsten. Jo længere vi når op igennem 1800-tallet jo mindre størrelsesmæssig og mere homogen udseendemæssig, sproglig og kulturel bliver Danmark. Da Oehlenschläger udgiver *Digte 1803* er Danmark dog stadig i rigsfællesskab med Norge, hvorfor hans digte ikke kun kredser om det danske indenfor de rammer, vi kender i dag, men skildrer det nationale i et større territorie. Hans digte skildrer et landskab, der både forholder sig til det danske og norske, og generelt synes en stor tilknytning til *Norden* som et overordnet sted. Det kan understøttes af min frekvensanalyse, som viser at ord, der refererer til Norden, nævnes markant oftere end både Danmark og Norge gør, og Norden bruges som en gennemgående stedsmarkør i hele samlingen.⁴⁴

Danmarks samlede areal i 1802

Med udgangspunkt i "Hakon Jarls Död" og "Valravnen" vil jeg eksemplificere stedets betydning for etableringen af en national identitet i udgivelsestiden samt diskutere, hvordan de består som identitetsskabende i eftertiden. I "Hakon Jarls Död" kredser Oehlenschläger om sit typisk civilisationshistoriske tema; som kristendommens indtog i Norden, men her primært med afsæt i Norge. Jeg har dog udvalgt digtet af flere årsager. For det første udgøres de nationale grænser på daværende tidspunkt lige vidt af Danmark og Norge, og den samlede stat omtales i samlingen ofte blot som *Norden*. For det andet dækker digtet over en dybere forståelse af stedet som et afgørende element i en national etablering i langt højere grad end andre af samlingens digte gør, hvorfor det synes mest passende i denne analyse.

Allerede med sin undertitel og de første strofer slår Oehlenschläger stedet an: "Eller Christendommens Indførsel i Norge. De Naetter ruge saa lange og sorte [...] Du seirer vist / Du hvide Christ! / Snart skal den vilde nordlige Zone / neie sig for din Tornekrone!"⁴⁵ Temaet er kristendommens indførsel i Norge, og stedsmarkøren er her "den vilde nordlige zone." I digtet følger

⁴⁴ Nord:25
Danmark:9
Norge:5

⁴⁵ Oehlenschläger (1802)

man i et kontrapunktisk forløb den kristne Olavs sejr over den hedenske Hakon Jarl. Med afsæt i Norges regenthistorie som kontekstuel ramme tolkes Hakons karakter som den norske kong Håkon Sigurdsson Jarl, der regerede Norge fra år 970 til 995, og Olav som den efterfølgende kong Olav Tryggvason, der regerede fra år 995 til 1000.⁴⁶ Skildringen af de to karakterer udgør i digtet to sideordnede forløb, hvor vi følger Hakons defensive færden, hvem "slagter sin Sön", "synker i Lunden, og giör en Bön", "slumrer ind ved Midnatstid" og Olav, der offensivt "lander i Norge / Brat synger han Messer på hviden Strand!" og "splitter de samlede Hære!" mens "Korsbannere vildt i Æteren velte."⁴⁷ Modsætningen mellem de to karakterers færden er stor. Hos Hakon er bevægelsen en defensiv trækken tilbage fra verden mod en kontemplativ tilstand. Hos Olav emmer bevægelserne modsat af ekspansion og magt, hvormed han baner sig vej. Med slaget i 995 som kontekst, består Hakons slumren ind som symbol på den hedenske asatros undergang og Olavs karakter som kristendommens æra, der vinder indpas med ekspansion og korstog. Trods den kontrapunktiske skildring synes stedet i digtet uændret. Som Tygstrup påpeger i sit afsnit om "Sted", er der forskel i måden, hvorpå et sted anskues. Det er en skelnen mellem det rationelle og objektive som en ordning af den ydre verden efter klare og retlinjede regler, og stedet som noget subjektivt, hvor dets beskrivelse tager form og farve af det perspektiv, det anskues fra.⁴⁸ Norden og Norges natur danner i digtet den ydre objektive ramme, fordi skildringen af naturen er baseret på reelle sandheder og forestillinger om, hvad Norden faktisk er. Frekvensanalysen viser ligeså, at de af samlingens ord, som beskriver steder og miljøer, netop forholder sig til typisk nordiske karakteristika. Det er ord som *jord*, *himmel* og *bølge* efterfulgt af *vand*, *strand*, *vind* og farverne *hvid grøn*.⁴⁹ Derfor er stedet i "Hakon Jarls Död" også de store fjelde, hvide strande, havet, den klare himmel og dens vind og landskabets mange lunde såvel som det er de genkendelige kirke og klostre rundt om i riget, som i digtets sidste strofe begynder at skyde op: "men idel Kirke og Klostre man

⁴⁶ Sawyer (2012)

⁴⁷ Oehlenschläger (1802)

⁴⁸ Tygstrup (2013):292

⁴⁹ Jord:45

Himmel:45

Hvid:43

Vand:29

Vind:26

Grøn:18

Strand:13

finder.”⁵⁰ Elementer, som ikke er særegne for ét specifikt område men almengyldige for store dele af Nordens territorie. De overordnede karakteristika skaber derfor en objektiv forestilling om det typiske landskab. I digtet ”Valravnen”, der har afsæt i Danmark, er det således samme objektive miljøbeskrivelser, der går igen fra ”Hakon Jarls Död”: ”Skove, Lunde”, ”den danske kyst”, ”Havets Bølger”, ”Höie Himmelblaae”, ”de stærke Vinde.”⁵¹ At Oehlenschläger opstiller en genkendelig og overordnet scene hele samlingen igennem, består som identitetsskabende, fordi digtene både udstiller og etablerer en forestilling om, hvad det typisk nordiske landskab er. Som Tine Damsholt påpeger i en artikel, hvor hun diskuterer Christian Molbechs *Ungdomsvandring i mit Fødeland* (1811-15), tænkes verden som opdelt i velordnede og principielle forskellige kulturer, der hver er knyttet til et bestemt *sted*.⁵² Det sted udstiller Oehlenschläger ved at portrættere det som genkendeligt, hvori der er indlejret den danske kulturs diskurser om det. I digtets kredser han om nationale symboler i landskabet, hvori han både etablerer og bruger diskursen om disse symboler som værende identitetsskabende:

De gamle Guders brogede Vrimmel
forsvinder, og kommer ej meer til Nord.
I stedet for Lundens ærværdige Minder
man idel Kirker og Klostere finder.
Kun hist og her
man fiern og nær
en Höi opreist Kampesteen skuer,
som minder om Oldtidens slukte luer.⁵³

Selvom kirken er den herskende samfundsinstans i udgivelsestiden, hvor alle facetter af borgerens liv er bundet op om kirke og kongemagt, lader Oehlenschläger alligevel sin sympati falde hos Hakon og de nordiske guder, hvis liv må lades, for at kirken kan opstå. Hans holdning kommer til udtryk i en oprejst kampesten, der symboliserer den glørværdige fortid med helte og nordiske guder. Her

⁵⁰ Oehlenschläger (1802)

⁵¹ Ibid.

⁵² Damsholt (1999):4

⁵³ Ibid.

trækker han både på og skriver sig direkte ind i sin samtids voksende opmærksomhed på disse som nationale symboler. Som Adriansen påpeger, gjorde gravhøje, stendysser og mindesten deres indtog i litteraturen i begyndelsen af 1800-tallet, hvormed de fortolkes som hellige kultsteder for en sand fædrelandskærlighed: "En af dem, der var med til at gøre gravhøje, stendysser og bautasten til en del af den nationale emnekreds, var Adam Oehlenschläger."⁵⁴ De store stenmasser består i lyrikken som fortidsminder, der giver omgivelserne en prægtig anseelse, og som samtidig minder befolkningen om de mægtige personer og bedrifter, der har fundet sted i en fælles fortid. Oehlenschläger skaber derfor med "en Höi Kampesteen skuer, / som minder om Oldtidens slukte luer"⁵⁵ en national bevidsthed hos befolkningen ved at trække på de symbolske former, der betoner dem som nationale symboler.

Belægget for at stendysser og gravhøje faktisk bestod som identitetsskabende, finder vi i Molbechs *Ungdomsvandringer i mit Fødeland* (1811-15), hvori han i mødet med en stendysse beretter:

En høitidelig, underlig skøn Virkning gjorde det, da jeg paa Tilbagereisen saae dette ærværdige Minde i en hellig Skumring – liig den, i hvilken fierneste Fortid aabenbarer sig for os [...] som Fortids Kæmpeskygger, vaagnede af den lange, dybe Søvn [...] I taagerne saae jeg de høie Kæmper reise sig, stride og falde – røde Strømme farve stenens Sider; [...] og jeg fandt mig, ved et underligt Trylleri, med eet forflyttet fra den mørke Fortid ind i den levende verden.⁵⁶

I kraft af landskabets fortidsminder er der fortryllende kort fra fortid til levende nutid, og mødet med et fortidslevn midt i landskabet igangsætter hos Molbech den historiske forestillingslyst. Molbechs forestilling om helte, der sloges med sværd, så der flød blod som i "røde Strømme farve stenens sider",⁵⁷ er nærmest lig Hakon og Olavs kamp og Oehlenschlägers vers: "Den rasler og styrker den blodige Steen."⁵⁸ Det synes oplagt, at Molbechs forestilling er hentet fra en litterær poetik, som vel kunne have været Oehlenschlägers, der netop beretter om fortidens helte og de

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Molbech (1811)

⁵⁷ Ibid.

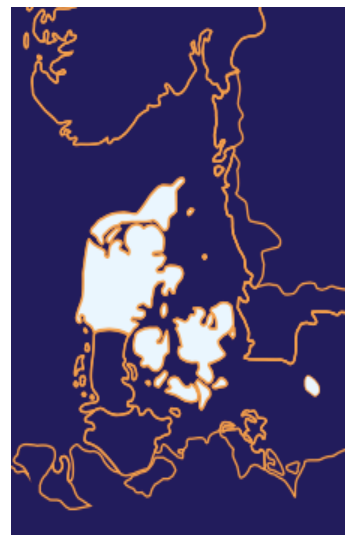
⁵⁸ Oehlenschläger (1802)

blodige slag. Stendyssen består derfor som et symbol på en svunden tid, der ej må gå i glemmebogen, og som et element midt i landskabet hvor den danske borger, i det genkendelige møde med stenen, skaber en forestilling om egen identitet som koblet til fortiden.

Den danske muld

Jeg har med Oehlenschläger vist hvordan skildringen af stedet og landskabets genkendelige elementer, spiller en rolle i etableringen af den nationale identitet i starten af 1800-tallet. Vender vi blikket mod Jeppe Aakjærs *Rugens Sange*, understøtter frekvensanalysen mit argument om det typiske landskab. Her går ord som *vind, himmel, hvid, vand* og *jord* igen fra Oehlenschläger til Aakjær. Derudover er ordet *rug* det hyppigst repræsenterede, hvoraf *sol* og *lærke* følger.⁵⁹

Et nyt århundrede betyder en ny litteratur: "Sådan var det gået næsten med det samme de skrev 1800 – den unge, gudeskønne Adam [Oehlenschläger] var sprunget op på scenen, havde øjeblikkeligt ændret alt – og her i begyndelsen af 1900-tallet måtte det så bare blive endnu større endnu."⁶⁰ Danmark skulle ikke alene have en ny litteratur, den skulle skrives i et nyt Danmark. Frem til Aakjærs debut på den litterære scene gennemgår Danmark markante omvæltninger hvad angår territorie og areal. Det er en tragedie af dimensioner, da Danmark i 1864 taber Slesvig og Holsten til Preussen. Størrelsesmæssigt skrumper landet ind til en lilleputstat, men sagt på godt dansk; så er intet så skidt, at det ikke er godt for noget. Tabet af det velhavende Slesvig og Holsten, giver helt nye muligheder for landbruget i det tilbageværende Danmark – og særligt Jylland – der kunne blomstre som aldrig før. Som følge af tabet til Preussen og en række andre omstændigheder, formår landbruget omkring indgangen til 1900-årene at gennemgå markante forbedringer og økonomiske spring, der kan ses som et afgørende led i en fortsat etablering af den nationale bevidsthed. "Ude på landet" bliver det centrale område for den økonomiske og kulturelle udvikling. Her boede rundt

Danmarks samlede areal i 1906

⁵⁹ Rug:46

Sol:28

Lærke:16

⁶⁰ Sørensen (2008):103

regnet 62% af den samlede befolkning på godt 2,5 millioner mennesker, mens der i hovedstaden og i provinsbyerne boede henholdsvis 18 og 20%.⁶¹

Det er primært Jylland, der defineres som "ude på landet", og der hersker ingen tvivl om, at Aakjær havde en særlig forkærlighed for det jyske, hvor han har sine egne rødder. I en foretale til antologien *Jydsk Stævne*, som han redigerede i 1902, skriver han:

Hvad vil du med dette Skrift? Først og fremmest søge at bringe en smule Landluft ind i en Litteratur, der mere og mere synes at skulle dreje sig om de tre første Rangklasser; - dernæst at afstikke en Tumbleplads for jyske Særinteresser, der hidtil har savnet et forstaaende Organ.⁶²

Væsentligt er her Aakjærs interesse for det jyske og den nederste rangklasse. Mere interessant er hans brug af litteraturen som medie for at udbrede denne interesse både *for* det jyske men også *til* den jyske befolkning. Det er en interesse, som han særligt udfolder i sin skildring af landbruget og de små og fattiges kår. Flere af hans udgivelser berører emnet, og i 1906 udgives *Rugens Sange*, hvormed han nu for alvor løfter bønderne op: Endelig er der digte *af* bonden, *om* bonden, *til* bonden.

I *Rugens Sange* digter Aakjær om de fattige bønders liv og hverdag med landbruget som scene. I tråd med en forfatter som Steen Steensen Blicher, udstiller Aakjær heden, ageren og de små husmænds gårde som omdrejningspunkt for digtene. Blicher mente, at den jyske hede var det sande danske landskab, fordi de fattige, fromme og flittige bønders kamp for at udbytte jorden udgjorde et forbillede for alle danskere.⁶³ Samme overbevisning finder vi hos Aakjær, der blot stiller skarpt på arbejdet med rugen som et symbol på det danske. Frekvensanalysen viser tilmed, at det er ordet *rug*, der nævnes markant oftest i henhold til miljøet hele samlingen igennem. Arbejdet med rugen udgør en del af digtenes forløb, og fra digtet "Forspil" til "Naar Rugen skal ind" skildres en cyklisk bevægelse over rugen. Fra vinterrugen lægges i jorden i efteråret, og spirer frem før frosten binder til jorden. Til stensamlerskens gerning i foråret, vejrfænomenet kornmod i forsommer til det store høstarbejde i sensommeren, hvor rugen efter mejning og binding sættes i stokke og

⁶¹ Frandsen (2009):540

⁶² Ibid.:563

⁶³ Böss (2019):11

transporteres hjem. Allerede før det lægges på loft, går bonden og "tænker paa den næste Høst og paa det kjære Brød."⁶⁴ Digtet "Rugen Lægges" portrætterer netop dens store betydning skildret fra et barns perspektiv: "Stigen op og Lugen ud! Og saa gaar Far paa Lofte, / Øser Rug i Skjæppemaal og stryger ømt dets Rand / Skjæppen tømt og Sækken fyldt, saa bæres Rug paa Tofte."⁶⁵ Skildringen af faren, der ømt stryger sin hånd langs rugen, er et billede på dens kostbare værdi, og i strofen efter beskriver jeget tilmed rugsækkene som at glimte som en perlerad⁶⁶: Som det mest værdifulde, fine og dyrebare, han kan forestille sig.

Rugens betydning markeres ved, at Aakjær i en personificering sidestiller den med menneske, dyr og landskab. Alt hvad der befinder sig inden for jegets synsvinkel, er ligeværdigt, fordi alt og alle er hinandens forudsætninger og nødvendigheder. I digtet "Forspil" lægger jeget sig ned mellem rugen, som markerer deres ligeværdighed, og lytter til dens sang i hans blod: "Jeg lytter, og jeg lytter, til det synger i mit Blod; [...] det er den kjære danske Lyd, hvorved vi voxed op."⁶⁷ Jeget er i ét med naturen, og kan høre rugens sang i alle naturens små afkroge. Rugen bliver egnens spillemand, hvis melodi driver som en hymne over "Lyngtages Egn [...] og bag om Bæk og Brombærhæk og Kjær og dyrket Jord."⁶⁸ Digtet markerer både rugens ophøjede karakter, men den består samtidig som symbol på det typisk danske. Lig Blichers holdning udstiller Aakjær her livet på landet som det sted, hvor den kære danske lyd toner. Han forsøger med strofen at etablere en forestilling om, at det er hos almuen, hvor den sande nationale identitet skal findes.

Hvad med de resterende 18 og 20%, hvem ikke boede på landet, og ikke identificerede sig med steder som heden, ageren og de små gårde? Svaret kan findes i Aakjærs gennemgående kredsen om en *væren*, som jeg tidligere pointerede. Det er her vi finder belæg for hans brede publikum og store popularitet, fordi det er et tema, der går på tværs af tid, rum, geografi og standsskel. Aakjær var påvirket af vitalismen, som rummer forestillingen om "selve livets væsen", der hos kunstnere ofte skildres via solen, sollyset og lysets brydninger i ekspressive farver.⁶⁹ Frekvensanalysen viser at foruden rugen, optræder *sol* hyppigt hele samlingen igennem.⁷⁰ Vitalismen er en forestilling om en organisk og åndelig sammenhæng, der ikke kan forklares ud fra

⁶⁴ Aakjær (1906)

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Frandsen (2009):577

⁷⁰ Sol:26

materielle spørgsmål, og det er heri, vi skal forstå, hvordan han etablerer en national bevidsthed på tværs af nationen trods sin kredsen om landalmuen. Hos Aakjær skildres vitalismen nemlig i det helt små. Som når lærken, rugen, vognens hjul og den spirende brombærhæk til sammen udgør en symbiose og organisk sammenhæng. Skildringen af almuens steder kan derfor sige noget om det at *være menneske og selve livets væsen*, fordi der i de små skildringer er indlejret en dybere, sammenhængende sandhed. Når Aakjær kalder et af sine digte "Sundt Blod", er det netop en hyldest til livskraften men skildret i det små:

Se, Duggen driver fra Norden
hen over det bøjede Korn,
mens Solen stiger af Jorden
imellem Oxernes Horn!⁷¹

Det er en tidlig morgen på landet, hvor duggen stille tørrer ind af den mægtigste naturkraft af dem alle, solen. Den stiger langsomt op i horisonten og forener alle de små fænomener i en livsgivende strøm. Aakjær stiller skarpt på duggen, kornen og oksernes horn, der i en pagt med solen skaber en gennemstrømmende livskraft, der i strofen efter samles i jeget, der står mundlam tilbage og blot er fyldt op af en følelse af *at være til*: "Jeg ser over tindrende Marker / og langt mod den blaanende Ford / jeg stirrer paa sejlene Arker, / men finder ej tolkende Ord."⁷²

Trods Aakjærs perspektiv er hos landalmuen, og stedet derfor har afsæt hos dem, dækker alle de små genkendelige fænomener over et langt større almengyldigt spørgsmål som, i en vitalistisk forestilling, handler om *selve livets væsen*. Skildringen af stedet består identitetsskabende, fordi den binder befolkningen sammen på tværs af territoriet som følge af digtenes bagvedliggende sandheder, der synes som almengyldige eksistentielle spørgsmål. På samme tid forhandler og supplerer Aakjær forestillingen om, hvad der udgør det danske land. Ved at supplere litteraturen med udgivelser, der portrætterer de steder, hvoraf størstedelen af den danske befolknings hverdag er, indskriver han bønderne i det nationale fællesskab. Med landalmuens 62% er det derfor på tide, at nationen får en litteratur, der er skrevet af dem, om dem og til dem.

⁷¹ Aakjær (1906)

⁷² Ibid.

Modernitet og ikke-steder

Som det står klart med først Oehlenschläger og sidenhen Aakjær, spiller lyrikkens steder og landskaber en betydelig rolle i etableringen af en national identitet i udgivelsesnes samtid såvel som eftertid: Fordi beskrivelserne synes genkendelige, og skaber en bevidsthed om, hvad der udgør det danske territorie. Samtidig formår deres lyrik at skabe en følelse af tilhørsforhold på tværs af både tid og rum.

Fra *Rugens Sange* vinder indpas på den litterære scene til Benny Andersen udgiver *Verdensborger i Danmark*, ændrer det danske landskab sig udseendemæssigt, såvel som det gjorde fra Oehlenschläger til Aakjær, og som det kontinuerligt vil gøre, så længe landet består. Velfærdsstaten er fra sin spæde start i midten af århundredet buldret frem, og det har stor betydning for den måde, som det danske land udformer sig på. Højkonjunktoren indebar store landskabelige ændringer med bl.a. en markant udbygning af forstadskommuner med parcelhuskvarterer og rene marker, der blev omlagt til industrikvarterer og fabrikker. Udviklinger som Aakjær ville have syntes var Satans værk – hvis han altså havde levet og vel at mærke var kristen. Det gjorde og var han ikke, hvorfor det blev andre forfatteres pen, der nedskrev de mange udviklinger og forandringer i landskabet.

Stedet hos Benny Andersen synes langt mere komplekst end hos Oehlenschläger og Aakjær. Der er ingen tvivl om, at digtene har afsæt i Danmark, men hvor det hos de to andre forfattere er mere definerede steder såsom på stranden, i ageren, på gården, i den danske skov etc., er der hos Andersen ikke et konkret gennemgående miljø, der kan beskrives som dét nationale sted. Frekvensanalysen af hans digtsamling viser heller ikke gennemgående ord, der knytter sig til stedet, som var tilfælde hos Oehlenschläger og Aakjær. Hos Andersen er de hyppigste ord dem, som knytter sig til et *jeg, mig, dig* og *vi*.⁷³ Det kan forklares ud fra det overordnede og objektive perspektiv, som er gennemgående i hele samlingen, hvor jeget vel at mærke er til stede, men ikke yderligere karakteriseret udover altid blot at være *borger i Danmark*. Det kan såvel understøttes af frekvensanalysen, der viser, at ordet *dansker* og *Danmark* pludselig optræder i Andersens digte,

⁷³ Jeg:101
Mig:82
Dig:57
Vi:30

hvor de ikke nævnes i noget anseeligt omfang hos Oehlenschläger eller Aakjær.⁷⁴ Perspektivet skifter hos Andersen digtene imellem – sommetider hos et barn, hos en voksen mand mm. – men det er altid farvet af, at jeget bor i Danmark. Stedet skildres derfor ud fra tidens normer og selvforståelser: Fordi jeget opfører sig sådan, tænker sådan, snakker sådan og spiser sådan, er stedet Danmark.

Selvom Andersen havde en sans for det brede publikum, som mange af hans modernistiske kollegaer ikke besad, og blev opfattet som både hyggelig og morsom, rummer han også en skarp side og en samfundskritik, der er i trit med tidens modernistiske strømninger: Og det er netop i den tradition, at vi skal fortolke hans brug af stedet. En række af de modernister, der bryder frem op igennem anden halvdel af århundredet, lægger sig med deres samfundskritik og erkendelsesmodus tværs over den tidligere ophøjede digterrolle, hvem blev anset som et geni med en gave givet foroven. Dette er en kvalitet, som særligt tillægges en række af de traditionsbundne digtere, der var knyttet til tidsskriftet *Heretica*. Selvom Andersen ikke er rendyrket modernist, som eksempelvis Klaus Rifbjerg og Jess Ørnsbo, ser vi stadig et opgør med ophøjetheden og et fravær af det religiøse islæt, hvor mennesket kun kan nå frem en erkendelse ved at sanse sin omverden, som den tager sig ud. Det sker ofte i en bevægelse rundt i storbyen, industrien og i mange af de steder, der skød op rundt omkring i det danske land i takt med velfærdsstatens indtog. Det er her erkendelsen skal findes, og det er derfor interessant at stille skarpere på de få konkrete steder, der optræder, fordi det netop er med samlingens bevidste udladelse af steder, at vi skal nå en fortolkning. I flere af digtene ser jeget tilbage på sin fødsel, og i et digt markeres Rigshospitalet som stedet: "På Rigshospitalets fødegang / men for mig var det hundekoldt / splittertøgen som jeg var / et iskoldt og knastørt helvede / og så de højtråbende stemmer / på et uforståeligt sprog."⁷⁵ De følelser og sanser, der knytter sig til stedet, er kolde, mørke, utrygge og ukendte. Det er en uhjemlig følelse, hvor jeget forvises fra sit trygge hjem i sin mors mave til et ukendt sted, hvori han ikke forstår sin plads. Tygstrup påpeger, at i løbet af det 20. århundrede forsvinder de trygge og traditionsbundne steder i den fortløbende modernisering af samfundslivet.⁷⁶ Holder vi Tygstrups pointe om stedet op imod analyserne af Aakjær, er det såvel tydeligt, at der hos Aakjær findes denne trygge, traditionsbundne og nære følelse, hvor trygheden i stedet er borte hos Andersen. Skiftet skal læses

⁷⁴ Dansk & Danmark:20

⁷⁵ Andersen (1995):65

⁷⁶ Tygstrup (2013):293

som følge af velfærdsstaten og den moderne storbys indtog, hvormed de trygge steder forsvinder, fordi nye og fremmede steder skyder op overalt. Mønster præsenterer i *Mødesteder* (2013), i samme tradition som Tygstrup, et begreb, der kan kaste lys over dette skift: *Ikke-steder*. Hun henviser her b.l.a. til Marc Augé, der præsenterer ikke-stederne som forbundet til supermodernitetens tendens til at fremstille steder, der er frarøvet stedets klassiske træk som identitetspræg, relationer, historie etc.⁷⁷ Begrebet er på én gang afhængigt af og kontrasterer stedbegrebet og markerer, allerede på det sproglige plan, hvordan ikke-stedet skal læses som en modsætning til stedet.⁷⁸ Ikke-steder defineres ofte som transitsteder eller gennemgangskanaler, fordi individets opholdstid her er kort og karakteriseret af bevægelse, effektivitet, fart og kontrol som følge af en globaliseret og moderne virkelighed. Det kan være lufthavne, hospitaler, busterminaler, undergrunde, motorveje, hoteller etc.⁷⁹ Steder, hvor man er i venteposition, og hvor man opholder sig i en tid mellem to andre steder, der føles mere hjemlige. Affektivt skildres de derfor i litteraturen med følelser, der kobler sig til det utrygge, upersonlige, fremmede og uhjemlige. Fremkomsten af og udbredelsen af ikke-stedet knytter sig særligt til globaliseringen, hvilket er et tema, som Andersen særligt kredser om i sin samling, hvorfor ikke-stedets placering hos ham ikke er tilfældig.

Vender vi tilbage til digtet "Mit liv som indvandrer", hvor Rigshospitalet udgør den fremmede scene, er hospitalet et ikke-sted, der i digtet hverken tillægges positive følelser, minder, traditioner eller andre affektive tegn, der knytter sig til det hjemlige. Det er en kold og utryg gennemgangskanal, der beskrives med ytringer som: "Forestil jer chokket / da jeg med ét blev udstødt / og forvist til en arktisk egn", "et iskoldt og knastørt helvede" og "Hjælp / tænkte jeg / nu er det ude med mig."⁸⁰ Med Augés øjne fremstår hospitalet også som et symptom på den moderne virkelighed: "Where people are born in the clinic and die in the hospital, where transit points and temporary abodes are proliferating under luxurious or inhuman conditions."⁸¹ Rigshospitalet er et ikke-sted, hvor det effektive, kliniske og kortvarige er dominerende. Det er et sted, man ikke ønsker at være længere end højest nødvendigt, hvorfor opholdet er karakteriseret af fart og gennemgang. Det udtrykker Andersens jeg i en tydelig bevidsthed om stedet som noget koldt, utrygt og uhjemligt.

⁷⁷ Augé (2008):64

⁷⁸ Mønster (2013):23

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Andersen (1995):75

⁸¹ Augé (2008):63

Ikke-stedets værdi og placering i digtet stopper dog ikke her. Formmæssigt er digtet stillet op således, at stroferne kronologisk skildrer livet fra fødsel, til opvækst, til død og hvor han langsomt lærer at assimilere det nye steds normer, sprog og kultur: "blev efterhånden som en af dem / drømte sågar på deres sprog / blev knyttet til dette sære land / om end ikke alt hvad der foregår / har min fuldeste tilslutning."⁸² I syvende strofe begynder han at overveje, hvordan hans næste sted mon vil se ud: Døden. Bliver han taget imod som ved ankomsten til det nuværende land? Bliver han modtaget af en flok galninge ved grænsen, som han gjorde på Rigshospitalet?: "eller er der helvedes hedt og tyst / ingen vil modtage én / er man selv en ingen / som andre ingener ikke er der for at modtage."⁸³ Pludselig kredser digtet om et eksistens- og erkendelsesspørgsmål, og det eneste jeget nu kan vide sig sikker på er at:

De eneste sikre forlydender vi har om stedet
går ud på at man i modsætning til
adskillige andre lande
har en højt udviklet og tolerant
indvandrer- og flygtningepolitik.⁸⁴

Således tager selve livet form som et ikke-sted, hvor man blot er i transit og venter på det næste sted, man skal hen. Inden fødslen beskrives tilværelsen som en varm og tryk skvulpen i et tropisk paradis, hvor døden er et sted med en højere udvikling og tolerance og ingen diskrimination. Selvom det er det eneste, vi får fortalt om døden, fremstår det som et både trygtere og mere hjemligt sted end livet, hvilket man udstødes til og her kun kan tænke "hjælp." Livet bliver i digtet reduceret til et ikke-sted, der er fuldkommen blottet for mening og personlig identitet, fordi formålet blot er at blive assimileret og tilpasse sig majoriteten. Det er ikke muligt at finde sin identitet et sted, hvor man er i transit og uden fast forankring. Digtet rummer en del adjektiver, der enten beskriver hjemstedet som *omfavnende*, *blidt*, *tropisk* og ikke-stedet som *utrygt*, *mærkeligt*, *støjende*. For at jeget kan udfolde sin fulde identitet, er det forudsat en følelse af tryghed og nærvær, hvorfor han

⁸² Andersen (1995):77

⁸³ Ibid.:78

⁸⁴ Ibid.

hele digtet igennem kæmper med at etablere og fastholde en identitet, men blot ender med at blive "som en af dem."⁸⁵

Andersen forhandler præmissen om stedet som identitetsskabende, og udfordrer Smiths forestilling om det nationale territorie som en forudsætning for den nationale identitet. Andersen fastslår med sit digt, at det ikke er nok blot at fødes ind i en nation for at kunne etablere en identitet hertil. Jeget fødes i Danmark, men føler sig konstant som en fremmed, der bevæger sig rundt i en utryk og uhjemlig tilværelse. Livet som ikke-sted emmer af et fravær af personlighed og identitet, hvor sproglig og kulturel ensretning er nøglen til fællesskab; men hvor ensretningen samtidig underminerer individets identitet. Andersen fastslår, at det kræver mere end blot en fødselsattest at etablere den nationale identitet. Det kræver en dybere bevidsthed om sin egen væren i stedet, og de betydninger man tilskriver det. Ved at lade jeget omtale sig selv som indvandrer – trods han er født i Danmark – opstilles det som en almenmenneskelig præmis at alle, uanset fødested, kan etablere en national identitet koblet til Danmark som sted. Det bør ikke kræve en dansk fødselsattest som indgangsbillet men et samfund med "en højt udviklet og tolerant / indvandrer- og flygtningepolitik."⁸⁶

Livet i ghettoen

I Hassans samling tager stedet ikke form som det, man vil karakterisere som *typisk dansk*. Det er ikke bøgen, de hvide strande, eng og hede så langt øjet rækker, som vi i tidligere lyrik har set som symbolet på det danske landskab. Mange af hans steder er præget af gennemgang, fart, flygtighed og korte ophold, hvorfor man på sin vis objektivt kan karakterisere dem som ikke-steder. For Hassans jeg består det dog ikke som en lang række ikke-steder, men som her hvor hans hjem er. Han tilskriver stederne en dybere betydning, der ikke kun handler om de objektive karakteristika, men som er skabt af hans subjektive opfattelser af stedet. Han forsøger derfor at justere forestillingen om, hvad det danske land er ved at lukke befolkningen ind bag murene og åbne op for et sted, som størstedelen ikke har kendskab til – selvom det er en del af det, som udgør Danmark der nation.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

Frekvensanalysen viser at de hyppigste ord, der forholder sig til stedet, hos ham er *hjem*, *blok* og *ghetto*.⁸⁷ Ghettoen, og de lange ensartede boligblokke, udgør derfor det sted, hvor jeget primært færdes, som han nu lukker befolkningen ind i. Stedsmarkøren kan understøttes af Gyldendals første bud på en titel til samlingen som *Ghettodigte*, fordi Gellerupparkens betonblokke er den ramme, hvori de fleste af digtene udspilles. Det slog Hassan brat til jorden med ordene om, at "det er det, medierne vil have."⁸⁸ Allerede her ser vi en tendens til at ville gøre op med kulturpoetikens definerede sandheder, og det er et sådan opgør, der skal vise sig at præge hele samlingen.

Ghettoen er et sted, der kan beskrives som et parallelsamfund, hvori der bor et mindretal, hvis religion og etniske baggrund er en minoritet i forhold til det resterende samfund. I 2013, da Hassans udgiver sin samling, udkommer to opdaterede ghettolister, der foreskriver, at der er hhv. 33 eller 40 ghettoer i Danmark – alt efter hvilken liste man læser.⁸⁹ Kriterierne for at et boligområde kan defineres som en ghetto, afhænger af procentsatser vedrørende arbejdsløshed, overtrædelse af straffeloven, uddannelsesniveau samt indkomst. Det overordnede og objektive sted hos Hassan kan derfor, med Tygstrups ord, beskrives som "en ordning af den ydre verden efter klare og retlinede regler".⁹⁰ Det er en ghetto, fordi et vis antal af befolkningen rangeres i samfundets bund. Hos jeget er ghettoen dog ikke blot et sted for arbejdsløse og kriminelle men et *hjem*. Det er her, hans identitet skabes, og hvor han kan føle sig som en del af et fællesskab med ligesindede. Den pointe understøtter frekvensanalysen, der viser at ord som *mor*, *far*, *fætter*, *søster*, *onkel*, *faster*⁹¹ og andre familiemedlemmer nævnes hyppigt hele samlingen igennem. Det er mennesker, han altid omgiver sig med, og som netop befinder sig inden for "EN RADIUS AF 100 METER", som et digt hedder:

⁸⁷ Hjem:31

Blok:19

Ghetto:11

⁸⁸ Routhe-Mogensen (2019)

⁸⁹ Jørgensen (2013)

⁹⁰ Tygstrup (2013):292

⁹¹ Mor:51

Far:45

Fætter:38

Søster:25

Onkel:25

Faster:12

HAN VAR FLYTTET TILBAGE TIL DEN GAMLE GHETTO
JEG GIK OVER TIL MIN ONKEL I BLOKKEN OVERFOR [...]
JEG UNDLØD AT GÅ OVER TIL MIN FASTER [...]
JEG GIK OVER TIL MIN ANDEN FASTER
HUN BOEDE EN BLOK LÆNGERE NEDE
GIK OP TIL MIN FARFAR
HAN BOEDE I BLOKKEN UD TIL VEJEN [...]
DET VAR ENDESTATIONEN.⁹²

Digtet beskriver jegets færden rundt i området af boligblokke, hvor stort set alle hans familiemedlemmer bor, hvis ikke de er flyttet til en anden ghetto. Han når op til sine bedsteforældre, hvor hans farmor altid står og spejder fra altanen, og holder øje med de folk, der stiger ind og ud ad bussen. Til det konkluderer han, at dette sted er endestationen. Udlægningen har en dobbeltbetydning, da det bogstaveligt nok er endestationen på bussens rute, men samtidig tegner der sig et billede af jegets subjektive opfattelse af ghettoen som en endestation. Han er bevidst om, at livet her er den ultimative yderkant, og at det ikke er muligt at komme længere ud, fordi det er kulturelt bestemt, at "her bor de lavest uddannede og mest kriminelle danskere."⁹³ Ghettoen tager derfor form efter to fremstillinger: 1) Efter de objektive udstillinger om stedet, som vi finder i de kontekster, der er hentet fra kulturelle poetikker. Det er offentlige statistikker, medier og politiske debatter, der danner en sandhed om stedet. 2) Efter jegets subjektive tilskrivninger ud fra egne sansninger og beskrivelser, der udtrykkes affektivt i digtene. Sidstnævnte formår at lukke befolkningen ind bag murene og enten be- eller afkræfte den objektive sandhed, der er kulturelt forankret. Den subjektive og affektive fremstilling udstiller ghettoen som et lukket mikrofællesskab midt i det store nationale fællesskab. Ghettoen er det sted, hvor hele familien og de, han kan identificere sig med, befinder sig, hvorfor det grå betonbyggeri spiller en central rolle i hans identitetsdannelse. Det er med Anderson blevet fastslået, hvor essentielt fællesskabet er for en nations etablering og videre beståen, fordi det er fællesskabet, der fordrer til sammenhold, solidaritet og en identitetsdannelse af national karakter.⁹⁴ Fællesskabet er især baseret på en idé

⁹² Hassan (2013):94

⁹³ Jf. førnævnte procentsats

⁹⁴ Anderson (1991):7

om en fælles fortid og historie, men når jeget hos Hassan ikke deler en fælles fortid med majoriteten i samfundet, er det klart, at han i en grad kategoriseres uden for fællesskabet. Jørgensen fastslår i sin bog om identitetsdannelse, at en kollektiv- eller storgruppeidentitet er en fundamental forudsætning for, at individer kan fungere, udholde og realisere sig selv. En sådan identitet henviser til:

En subjektiv oplevelse af, hvem man er og ikke er, som er fælles for mennesker, der bevidst eller ubevidst oplever, at de tilhører samme etniske, religiøse eller nationale gruppe, og som i kraft af dette tilhørsforhold kan opleve, at de har en række centrale karakteristika til fælles.⁹⁵

Det er årsagen til, at ghettoen danner stedet i samlingen: Det er her, fællesskabet for jeget er. Det er familien og de andre beboere han kan identificere sig med, fordi de har en fælles fortid baseret på etnicitet, religion og kultur, der står i kontrast til det resterende samfund. Ved at bruge ghettoen som centrum forhandler Hassan idéen om det nationale sted, og justerer den, så den passer til Danmark anno 2013. Jf. Danmarks Statistiks demografiske årbog, *Indvandrere i Danmark 2013*, er 10,7% af befolkningen indvandrere eller efterkommere pr. 1 januar. I nogle kommuner, hvoraf Ishøj er den højeste med 34,5%, er procentsatsen langt højere set ift. antal indbyggere.⁹⁶ Der tegner sig et billede af, som jeg pointerede tidligere med Andersens *Verdensborger i Danmark*, at det danske fællesskab ikke længere blot er hvidt, kristent eller etnisk dansk, og den erfaring forsøger Hassan at udstille med sin samling og skabe en erkendelse af, hvad der udgør Danmark som sted. Ikke med det sagt at alle indvandrere eller efterkommere, der tæller den samlede procentsats, bebor disse områder, men ved at udstille fællesskabet her og lukke resten af befolkningen indenfor, justeres stemmen og forestillingen om, hvad der også udgør det danske land.

At jeget ikke føler sig som en del af majoritetens fællesskab, fremgår i en række af digtene, hvor en følelse af fremmedhed overfor netop stedet er tydelig: "JORDEN ER ALLIGEVEL IKKE MIN / HVOR ER MIN JORD"⁹⁷ og samstemmigt "MIT KØD ER FREMMEDGJORT / FORTOVET ER IKKE

⁹⁵ Jørgensen (2008):50

⁹⁶ Danmarks Statistik (2013):7

⁹⁷ Hassan (2013):108

MIT.”⁹⁸ Selvom han på papiret er dansk statsborger, og stedet ér hans, føler han sig som en fremmed, der hverken kan acceptere eller bliver accepteret af stedet, og markeringen ”alligevel” i første vers vidner om et opgivende og forvirret jeg. Der er *alligevel* ikke noget at gøre, for jorden er ikke hans – men hvor er hans jord så? Der er ingen jord, han kan identificere sig med, og ingen jord kan acceptere ham, hvorfor hans egen krop pludselig føles fremmedgjort. Ordene er præget af en længsel efter et hjemsted og efter en følelse af oprindelse. Længslen retter sig ikke mod et faktisk sted, men snarere mod et imaginært sted, hvor han kan føle at jorden, kødet og fortovet er hans. Versene synes at rumme en oprigtig fortvivelse og en følelse af ikke at høre til eller blive accepteret. I andre digte udtrykker Hassan ligeså en klar fremmedfølelse, men den fremstår her langt mere ironisk og overfladisk end ovenfor. Hassan markerer sprogligt en splittelse ved en forkert ordstilling og forkert brug ordenes køn, der understøtter splittelsen på indholdsplan. Forskellen er blot, at den karikerede stil skaber en ironisk distance til indholdet, fordi det fremstår som en rolle, jeget pludselig tager på sig:

DANMARK I STUMPER OG STYKKER [...]

MIG NÅR JEG KOMMER HJEM

TIL MIN AFGHANISTAN MIN HJEMLAND

MIN ISLAM OG MIN OPIUM.⁹⁹

Når han udstiller et Danmark i stumper og stykker og et Afghanistan som sit hjemland, fremstår det ironisk og påtaget. Han ser ikke Danmark som et sted, der burde tilintetgøres og ikke Afghanistan som sit hjemland. At han sidestiller Islam med sit opium i sidste vers, understreger blot distancen, fordi vi i resten af samlingen erfarer, at jeget tager klar afstand til mange af religionens facetter, og udtaler sig direkte islamkritisk. Som her hvor Islam skildres som et yderst vanedannende middel, der kan sløre hele centralnervesystemet og forhindre en i at tænke klart. Det er tilmed kun de citerede vers, der i digtet ”TIL PSYKOPATERNE”, er skrevet i et så karikeret sprog. Resten af digtet er skrevet i et almindeligt og korrekt dansk sprog, hvilket markerer, at jeget i de få vers har påtaget sig en rolle. Han forhandler derfor idéen om det nationale sted som forudsætning for etableringen af

⁹⁸ Ibid.:119

⁹⁹ Ibid.:101

identiteten. Fordi han ikke kan identificere sig med nogen af stederne, fremstår han rastløs, rodløs og fremmedgjort. Som et individ uden fast stedslig forankring, hvorfor både jord og kød frastøder og er fremmed for hinanden.

Det gennemgående tema om en stedslig splittelse kan, qua min pointe om samlingens fiktiobiografiske karakter, understøttes af den paratekst, vi finder på digtsamlingens bagside: "Yahya Hassan, født 1995. Statsløs palæstinenser med dansk pas."¹⁰⁰ Ifølge Gérard Genette (1997) er paratekstualitet alt det, der omgiver selve brødteksten. Det er peritekster som titel, bagsidetekst, indholdsfortegnelse etc. Det kan være epitekster som interviews, dagbogsnotater skrevet under værkets udformning, kladder og lign. Samtidig kan paratekster bruges i værker til at kommentere på brødteksten eller vise, hvor forfatteren vil hen. Genette fastslår, at paratekster former læserens forståelse af selve brødteksten, og derfor spiller en rolle i måden, vi tolker den på.¹⁰¹ Samlingens bagsidetekst understøtter derfor digtenes gennemgående stedslige splittelse, fordi vi her læser om en Hassan, der hverken er palæstinenser eller dansker, og ikke har hjemme nogen af stederne.

Hassan formår med sin samling at forhandle forestillingen om det danske landskab og territorie. Han justerer virkelighedsbilledet, så det rummer de yderpunkter, der ikke umiddelbart er inkluderet i fortællingen om det nationale sted. Samtidig ser han et behov for at lukke befolkningen ind bag murene for både at udstille og forhandle forståelsen af stedet, så det er muligt for en – hvem måske hverken ønsker at være dansk eller afghansk – i det mindste at føle sig hjemme. Som Jørgensen markerer, er en kollektiv identitet en fundamental forudsætning for, at individer kan fungere og realisere sig selv. Når jeget kollektivt ikke kan identificere sig med det nationale, må han ty til det mindre fællesskab, som opstår bag ghettos mure, fordi det er det nærmeste han kommer på et *sted*, der kan bestå som identitetsskabende.

Sammenfatning: Stedet som identitetsskabende

Der er noget særligt på færde, når vi taler om steder. Det er umuligt at forestille sig et liv uden at medtænke de steder, hvor livet udspiller sig, om end vi ikke altid er bevidste om vores tilværelses fundamentale stedslige forankring, er vi ikke i tvivl om den store kraft, som steder udøver på os. Jf. Smiths første komponent er tilhørsforholdet til et specifikt territorie et væsentligt fundament i

¹⁰⁰ Hassan (2013)

¹⁰¹ Genette (1997):3

etableringen af den nationale identitet, og der synes heri at ligge en præmis om, at dette tilhørsforhold skal rumme en hjemlig følelse. Det er en forestilling om et hjemsted, der synes genkendeligt, stabilt og trygt. Særligt Oehlenschläger og Aakjærs lyrik understøtter denne pointe, fordi deres landskabsskildringer etablerer en bevidsthed om et fællesskab, der har rod samme sted uanset tiden. De opstiller genkendelige virkelighedsbilleder af stedet som hjemligt og med typiske nationale symboler, der etablerer en bevidsthed om, at identiteten skabes ud fra et bånd til netop dette sted. Med springet fra Aakjær til Andersen ser vi et skift fra en etablering af forestillingen om det nationale sted til en forhandling af det. Vi går fra skildringen af traditionsbundne og trygge steder, der forsvinder i den fortløbende modernisering af samfundet, hvorfor stedet pludselig bliver problematisk på helt nye måder. Med moderniseringen opstår ikke-stederne, og Andersen ser et behov for at inkorporere disse i fortællingen om det nationale for at kunne etablere en ny bevidsthed hos borgerne, så de kan erkende modernitetens mange udviklinger uden at miste følelsen af nationalt tilhørsforhold til stedet. Analyserne opstiller en præmis om, at det for det enkelte individ måske nærmere handler om at finde sig til rette i stedet og skrive sig selv og en betydning ind i det frem for at vente på, at man lever op til de forudsætninger, der afgør, at *nu* kan man identificere sig med det. Stedet tager form efter den betydning, vi tilegner det. Som når Molbech anskuer de store kampesten som et nationalt symbol midt i landskabet – han kunne lige så vel have set dem, for hvad de er: Sten. Eller når Aakjær markerer, at rugen er ”den kjære danske lyd” – han kunne lige så vel have tænkt rugen, som hvad den er: En afgrøde. Lyrikken udfordrer således de kulturelle forskrifter om, hvornår et individ kan tolke stedet som en del af sin nationale identitet. Det handler om de subjektive betydninger, der tilskrives stedet.

2. Kulturarv og traditioner

Jeg har undersøgt, hvordan stedet og en historisk tilknytning hertil udgør et væsentligt element i etableringen af den nationale identitet, og jeg vil således vende blikket mod Smiths næste komponenter. Her synes, jf. både anden og tredje komponent, et vigtigt element en tradition og kultur, der rummer fælles myter, delte historier og en fælles kulturarv.¹⁰² Adriansen pointerer ligeledes med sin udgivelse om de nationale symboler, at myter om guder og sagnhelte, gamle oldsager, erindringer og fortællinger, kulturelle begivenheder og særligt kunst og sang båret af

¹⁰² Smith (1991):14

ældre traditioner, er væsentligt for individets nationale identitet.¹⁰³ Det er med brugen af disse symboler muligt at skabe erindringsfællesskaber og kollektive identiteter baseret på en forestilling om, at nutiden er formet af en fælles fortid, og at befolkningen på den måde hører sammen. Om brugen af komponenterne skriver Smith:

The nation is also called upon to provide a social bond between individuals and classes by providing repertoires as shared values, symbols and traditions. By the use of symbols – flags, coinage, anthems, uniforms, monuments and ceremonies – members are reminded of their common heritages and cultural kinship and feel strengthened and exalted by their sense of common identity and belonging.¹⁰⁴

Medlemmerne af en nation bliver mindet om deres fælles herkomst og arv i brugen af symboler, der har rødder langt tilbage i historien. Således skabes der folkeminder, som er fælles for alle nationens medlemmer, der styrker deres følelse af at være i en fælles enhed. Som historiker Bernard Eric Jensen påpeger, har vores eksistens "afsæt i det forhold, at fortiden er til stede i nutiden som erindring og fortidsfortolkning [...] i en levet nutid indgår der altid såvel en erindret fortid som en forventet fremtid."¹⁰⁵ Kobler vi det til Smiths citat, er det tydeligt, hvordan en tids brug af fortidige symboler spiller en markant rolle i etableringen af den nationale identitet. Interessant er så, hvilken rolle lyrikken spiller i denne etablering, og hvordan den formår at skabe den kobling mellem fortid, nutid og fremtid med afsæt i de symboler, der afspejler det nationale.

Nordisk mytologi og en glørværdig fortid

Oehlenschläger har en særlig forkærlighed for det fortidige, historiske skikkelser og begivenheder, som vi blandt andet har set i analysen af "Hakon Jarls Död." Væsentligt fra analysen er især Oehlenschlägers holdning til fortiden som en værdi, der ikke må gå i glemmebogen. I digtet kritiserer han menneskets manglende evne til at se den værdi, som fortiden rummer og til blot at underlægge sig fornuften uden at have fantasi og følelse med. En central pointe at videreføre er derfor forestillingen om at ved at underkende, glemme og negligere fortiden og dens værdi vil fællesskabet

¹⁰³ Adriansen (2003)

¹⁰⁴ Smith (1991):17

¹⁰⁵ Jensen (1996)

falde til jorden. Som Anderson påpeger samstemmigt, er vores fællesskab skabt af en forestilling om, at vi er bundet sammen i nutiden som følge af en fælles fortid.

I takt med Oehlenschlägers indtræden på den litterære scene opstår et behov for at justere og forny litteraturen, så den stemmer overens med de nationale strømninger, der breder sig som en bølge ud over Europa, og som ender i Danmark med særligt en tysk inspirationskilde i bagagen. I første del af *Digte 1803* er det den oldnordiske emnekreds og de middelalderlige folkevisetemaer, der er omdrejningspunkt. Det kan umiddelbart synes at rime dårligt på ambitionerne om at forny litteraturen, men som det påpeges i *Dansk litteraturs historie II* "var det en bevidst pointe at søge tilbage til den ældste litteratur, til poesens barndom, for at genoplade litteraturens potentiale, og deri fulgte han [Oehlenschläger] en trend, der var anlagt hos den forrige generation i tysk litteratur."¹⁰⁶ Et fundament i den opblomstrende nationalromantik er en beskæftigelse med det fortidige som noget, der binder folket sammen inden for nationens rammer i nutiden. Således følger Oehlenschläger igen i Herders spor, og tager middelalderens viser og sagnstof til sig i kunstfulde gendigtninger for at fremhæve folkepoesiens styrke, men forøger samtidig visernes knappe sprog i sin egen romantiske vision. Oehlenschlägers interesse for viseformen og den sangbare lyrik kan tilmed spores i digtenes indhold, hvor frekvensanalysen viser, at det musikalske islæt er til stede med ordene *synge* og *sang*, der sammenlagt optræder 70 gange i samlingen. En række af digtene er derfor også præget af en fast metrik og et rimskema, der giver dem status som sangbare viser. Andre af samlingens digte har en langt friere form uden faste rim eller gentagelser. I "Guldhornene" bruger Oehlenschläger eksempelvis selvopfundne oldnordiske versemål med korte verselinjer og stavrim.¹⁰⁷ Med øje for traditionen skaber han her selv en digterisk form, der markerer et forhold mellem fortidige elementer og nye eksperimenter. Jeg vil med udgangspunkt i "Guldhornene" vise, hvordan den lyriske brug af en nations fordumstid og dens symboler kan bestå som identitetsskabende i samtiden.

Den 4. maj 1802 bliver der begået et tyveri i København. Det er i og for sig ikke et nyt fænomen, men taget de mange af eftertidens skrifter og fortællinger om netop dette tyveri i betragtning må det have ramt en øm nerve: Og tyveriet, der finder sted natten mellem d. 4 og 5. maj, rammer netop den nationalhistoriske nerve, hvor det gør mest ondt. Guldsmid Niels

¹⁰⁶ Svane (2008):108

¹⁰⁷ Larsen (1998):43

Heidenreich vælger at bryde ind i det Kongelige Kunstkammer og stjæle de to fortidslevn, guldhornene, og umiddelbart derefter smelte dem om for at bruge guldet til at lave indiske mønter og spænder.¹⁰⁸ Ikke nok ramte tyveriet den nationalhistoriske nerve i befolkningen, det ramte også Oehlenschlägers formaninger om menneskets manglende respekt for fortidens værdi. Heidenreichs tyveri står som et pragteksempel på den negligering af fortiden, som Oehlenschläger vil forsøge at gøre op med, og ikke længe efter publiceres digtet "Guldhornene", hvormed han i et mytologisk digt tager dette opgør.

De oprindelige guldhorn bliver fundet i henholdsvis 1639 af den unge kniplerske, Kirsten Svendsdatter, og i 1734 af husmanden, Erik Lassen, på en mark i Sønderjylland og siges at stamme fra cirka år 400.¹⁰⁹ Digtet rummer to perspektiver, hvor især adjektiver markerer den holdning, vi skal tillægge dem. Perspektiverne tager form som en dualisme mellem det gode og det onde, hvor det i lyset af tidens guldalderlængsel, kan læses som, at det gode symboliserer den glørværdige fortid og det onde den mangelfulde nutid. Det gode og positive fremstilles i de unge mennesker, der på deres uskyldige færden finder guldhornene i en pagt med både natur og kærlighed. Det onde og negative er de lærde, hvem ivrigt søger efter fortidslevn for det materielles skyld. De forstår ikke den nationale og store værdi, som oldtidsfund rummer, men vil blot udstille dem til skue for masserne. Jeg har nedenfor opstillet en række beskrivelser, der er koblet til de to poler, for på den måde at demonstrere min pointe om digtets opbygning af antiteser [mine kursiveringer]:

Det gode: Den unge mø og bonden	Det onde: De lærde
"Den <i>skiønneste Skiönne</i> , en <i>Möe</i> skal <i>Helligdommen</i> finde! Saa <i>syng</i> de og <i>svinde</i> ."	"De <i>higer</i> og <i>söger</i> , i gamle <i>Böger</i> ."
"En <i>Möe</i> <i>hendandser</i> til <i>Marken</i> afsted. <i>Violer hende krands</i> , <i>Hendes Rosenkind brænder</i> , <i>hun har Liliehænder</i> . Let som en <i>Hind</i> med <i>muntert Sind</i> hun <i>svæver</i> og <i>smiler</i> ; og som hu iler paa <i>Elskov grubler</i> ."	"Blikket <i>stirrer</i> , sig <i>Tanken forvirrer</i> . I <i>Taage</i> de <i>famle</i> ."
" <i>Delling oplukker</i> , og <i>Skinfaxe</i> <i>traver</i> i <i>straalende Lue</i> paa <i>Himlens Bue</i> "	" <i>Skyen suser</i> , <i>Natten bruser</i> , <i>Gravhöien sukker</i> , <i>Rosen sig lukker</i> ."
"Og <i>Fuglene syng</i> . <i>Dugperler</i> bade <i>Blomsterblade</i> , som <i>Vindene gynge</i> "	"Men I <i>see kun deres Lue</i> , <i>ikke det æreværdigt Höie</i> ! Sætte dem som <i>Pragt tilskue</i> for et <i>mat nysgierrigt</i> "

¹⁰⁸ Nationalmuseet

¹⁰⁹ Adriansen (2003):141

<i>"Naturens Søn, ukiendt i Lön men som sine Fædre kraftig og stor, dyrkende sin Jord."</i>	<i>Öie."</i>
<i>"For de siældne Faæ, som vor Gave forstaae."</i>	<i>"Himlen sortner, Storme brage. Visse Time du er kommen. Hvad de gav de tog tilbage. Evigt bortsvandt Helligdommen."¹¹⁰</i>

I citaterne personificeres naturen og dets mange elementer og tillægges en markant betydning for, hvordan vi tolker digtet. Den skønne mø sammenlignes med violer, roser og liljer. Himlen åbner sig for hende i en strålende glans med fuglesang og vindens blide gyngen. Den unge bonde er naturens søn, der sammenlignes med sine forfædre, der opdyrker den danske jord, og som netop derfor er en af de sjældne, der forstår "Vor Gave."¹¹¹ I modsatte lejr er det den sorte himmel og bragende storm, der farver billedet. Gravhøjene sukker, og rosen lukker sig i side om side med håbet, der langsomt svinder ud. Naturen danner her det afgørende omdrejningspunkt. Det skal ses i lyset af samtidens organismetanke, hvor de store kræfter gennemstrømmer natur og efterfølgende menneske, hvorfor ånd og materie eksisterer i en forening. I overensstemmelse med den romantiske strømning skildres de store kræfter her som forbundet med en højere magt i en panteistisk livsanskuelse. Den religiøse panteisme er i digtet portrætteret som de gamle guders bestemmelser. Det er guderne, der lader de to unge mennesker finde hornene i en strøm af lyse og venlige naturomgivelser og dem, der lader de lærde søge i en tåge af mørke og storm:

Hrymfaxe og den sorte
puster og dukker
og i Havet sig begraver.
Morgenens Porte
Delling oplukker,
og Skinfaxe traver
i straalende Lue
paa Himlens Bue.¹¹²

¹¹⁰ Oehlenschläger (1802)

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

Strofen bliver gentaget to gange i digtet, hvilket er lige forinden, at både møen og bonden finder guldhornene. Hrymfaxe, der er i nordisk mytologi er hesten, der er forspændt månevognen, trækker sig tilbage, så lyset kan komme frem og hjælpe dem på vej. Her traver Skinfaxe, der er forspændt guden Dags vogn, frem i en strålende bue over himlen og skaber lys for naturens børn, så de kan finde de gamle oldtidslevn. Lige efter strofen, hvor møen finder det ene guldhorn, lukker himlen sig igen i "En sagte Torden / dunderer! / Hele Norden undrer! / Og hen de strimle / i store Vrimle / og grave og søge."¹¹³ "De" er igen de lærde, der stimler sammen for at finde mere, og Oehlenschlägers holdning hertil kommer netop til udtryk via naturen med dens torden, der pludselig overtager den lyse himmel. Oehlenschläger bruger her den nordiske mytologi og panteistiske organismetanke som ramme for at nå frem sin pointe: De som ivrigt og ihærdigt *vil have mere* uden respekt for den gamle fortid vil intet finde. For at nå frem til en tolkning af dem, som hos Oehlenschläger "higer og søger"¹¹⁴ bruges det kulturelle repertoire som ramme, fordi deres karakterer tolkes ud fra Heidenreichs tyveri. Kendskabet til tyveriet, og den efterfølgende omsteltning, skaber vores forståelse af digtet, fordi det udgør den referenceramme, hvori vi skal tolke det. I sidste strofe pointeres det at: "Hvad de gav de tog tilbage. / Evig bortsvandt Helligdommen."¹¹⁵ Oehlenschläger refererer her til omsmeltningen, hvormed guderne tager hornene tilbage, så de forsvinder for evigt. Som Montrose påpeger, fordrer den nyhistoristiske læsning til et fokus på teksternes udveksling med eller forhandling af givne historiske sammenhænge, hvor digtets brug af en specifik historisk kontekst, netop skaber den fulde betydning.¹¹⁶ Guldhornene bliver et symbol på landets glørværdige fortid såvel som de tidligere omtalte gravhøje og stendysse gør. Således består hornene som et nationalt symbol i mange år efter Oehlenschlägers digt, fordi han med sin udstilling i digtet tilskriver dem en særlig national værdi. Trods digtets mytologiske islæt er dets udstilling af guldhornene "her realistisk ved at formidle eller ligefrem genspejle eksisterende historiske virkelighedsbilleder."¹¹⁷ Derfor spiller digtet også en afgørende rolle i etableringen af den nationale identitet, hvilket især er tydeligt med eftertidens sønderjyske interesse og brug af digtet. Her bekræftedes de dansksindedes ret til at betragte landsdelen som gammel dansk folkegrund, fordi hornene blev fundet her, og netop består som nationalt symbol på det særligt danske. Som vi så med mindestenenes betydning i

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Montrose (1992):395

¹¹⁷ Tygstrup & Holm (2007):163

"Hakon Jarls Död", blev der tilmed rejst sten i Gallehus i 1907 til ære for de to fund. Stenene blev forsynet med lange indskrifter på dansk, og i et samtidigt skrift til Nationalmuseet blev det understreget at alene findernes navne, Kirsten Svendsdatter og Erik Lassen, var så nationalt danske, at formålet med mindstensrejsningen blot med dette var opfyldt.¹¹⁸ At skabe et nationalt symbol på det typisk danske midt i landskabet.

Med "Guldhornene" omdigter Oehlenschläger tabet af hornene til en myte, der består som et guddomsvarsel sendt fra himlen til den søgende menneskehed. Digtet udtrykker et historiesyn, der er gennemsyret af den romantiske guldaldertanke. Fortiden er en glørværdig tid, der ikke må negligeres eller gå i glemmebogen, fordi det er den, der skaber en mening i nutiden. Det udtrykker Oehlenschläger direkte i sit digt om manden med perspektivkassen fra samme samling: "Han skuer dybt i Naturens Høie, / Den ædle Mand, med sit skarpe Øie, / Og stirrer til den straalende Top, / Hvorfra vi er siuken og atter skab op."¹¹⁹ Vi danskere er skabt af fortiden, som vi i en længsel skal søge tilbage mod for at kunne etablere os som sande mennesker i nutiden. Det er den holdning, som Oehlenschläger når frem til ved i sin lyrik at bruge fortidens symbolske former i en forhandling af nutiden. Fortiden er symbolet på en bagvedliggende og åndelig verden, som målet igen er at nå frem til. I starten af 1800-tallet så kunstneren verden som dualistisk – bag den prosaiske og fantasiløse sfære fandtes en højere og åndelig sfære, der lod sig ane gennem natur, historie, kunst og religion. Det er her digterens opgave at pege på denne højere og bagvedliggende verden. Lyrikken formår derfor at skabe en kobling mellem fortid og nutid ved at søge tilbage til det gamle Danmark. Ved at minde hvor borgerne om hvad de som folk stammer fra, skabes et nationalt fællesskab og en kollektiv identitet i nutiden.

Den danske salmetradition

Bevidstheden om en fælles fortid synes ikke kun betydningsfuld for etableringen af en national identitet på Oehlenschlägers tid. Op igennem 1800-tallet undergår særligt landbefolkningen en markant oplysning og national bevidstgørelse, bl.a. med udgangspunkt i fortidige elementer, der får stor betydning for måden at etablere fællesskaber på i starten af det nye århundrede. Med det litterære folkelige gennembrud følger en ny form for folkevækkelse i forbindelse med

¹¹⁸ Adriansen (2003):147

¹¹⁹ Oehlenschläger (1802)

forsamlingshuse, forenings- og kirkeliv, der tager fart ved århundredeskiftet, og som er med til at etablere helt nye fællesskaber.¹²⁰ Med et øget forsamlingsliv bliver befolkningen mere bevidste om det nationale fællesskab og deres plads i samfundet. Via brugen af salmer og taler i disse foreninger, som Aakjær har en stor andel i med både litterære produktioner og foredrag, hvori han fremførte sine socialorienterede og samfundskritiske ord, skabes en bevidsthed om og en grobund for fællesskab hos især landbefolkningen. Det er fællesskaber, hvis grundlag taler direkte ind i Smiths anden og tredje komponent. Den fælles kultur, fortiden og historierne er netop centrum i mange af disse foreninger og fællesskaber, og især brugen af salmer er et væsentligt element, hvor *Folkehøjskolens Sangbog* står centralt. En del af digterne i det folkelige gennembrud, herunder Aakjær selv, Johannes V. Jensen, Thøger Larsen mfl., bliver således eksponenter for en fornyelse af den danske sangtradition, der traditionelt føres tilbage til N.F.S. Grundtvig, og viderefører dele af hans oplysningstanker om folkeopdragelse. Læser vi første strofe af Grundtvigs digt "Oplysning", finder vi den kerne, som megen af Aakjærs lyrik også indeholder: "Er Lyset for de Lærde blot / Til ret og galt at stave? / Nei, Himlen under Flere godt, / Og lys er Himlens Gave / Og Solen staaer med Bonden op, / Slet ikke med de Lærde, / Oplyser bedst fra Taa til Top, / Hvem der er mest paafærde."¹²¹ Lyset er her et billede på oplysning og lærdom, hvor det centrale er at befolkningen, og det ikke kun de øverste klasser men navnlig bondestanden, skal opdrages og oplyses. Denne oplysning skal skabe en bevidsthed om deres plads i både det historiske, nationale og folkelige fællesskab, hvorfor den synes som et væsentligt element i etableringen af den nationale identitet.

Visionen om oplysning finder vi i en del af Aakjærs lyrik, hvor han i en bevidstgørelse af fortiden skaber en fortolkningen af nutiden. En række af hans digte er udgivet som salmer i *Folkehøjskolens Sangbog*, sidenhen kaldet *Højskolesangbogen*, hvor vi blandt andet finder digtet "Naar Rugen skal ind." Sangbogen bringer originalens 1-3 og 8-11 strofe under titlen "Nu er det længe siden", hvori en typisk arbejdsdag erindres med et barns øjne:

¹²⁰ Frandsen (2009):540

¹²¹ Grundtvig (1839)

Nu er det længe siden,
men end det gjemmes i *mit* Sind,
hvordan i Barndomstiden
den kjære Rug kom ind, [...]

Først bredte Mor et Klæde
saa ømt som nogen Højtidsdug;
der maatte ingen træde
med sko i Høstens Rug; [...]¹²²

Barnet erindrer forældrenes hårde slid med i fællesskab at få bjerget høsten, og trods Aakjærs afstandtagen fra kirke og kristendom, skildrer han med både taknemmelighed og ærefrygt rugen som guddommelig. Det ser vi med ord som "Højtidsdug", digtets afsluttende aftenbøn "Saa slutter Far i Jesu Navn", og det faktum at rugen personificeres, og får rollen som "den kjære" og senere "Hædersgjæst."¹²³ Rugen tager en overmenneskelig skikkelse, og rummet er altså ikke blot naturalistisk men har form som noget mytologisk, hvilket stemmer overens med digtets brug af erindringselementet: Fordi mytens ingredienser og motiver hentes i en tidligere erfaringsverden. Erindringen bliver tydelig med digtets to fortællerpositioner. Et *da*, der refererer til barndommen og bondefamiliens liv og et *nu*, som knytter sig til den erfarne fortæller- og fortolkerstemme, som i et erindrende syn bringer en svunden tid på form. Det er i det erindrende tilbageblik, at vi tolker digtet, og at virkelighedsbilledet skabes. Den nutidige fortællerstemme tillægger fortidens arbejde med rugen den særegne, nærmest guddommelige betydning, og gør således befolkningen bevidste om almuens hårde og værdifulde arbejde, der har varet i generationer. Ifølge Grundtvig var bondestanden den danske befolknings stamme, og den ideologi viderefører Aakjær ved at skildre deres liv og rugen som guddommelig, der får det sædvanebestemte gøremål til at synes som et slags ritual: "Så slutter far i Jesu navn, / og hjemmet går til hvile / med høsten i sin favn."¹²⁴ Med de både naturalistiske og mytologiske skildringer, som samles i et erindringsbillede, skabes en forestilling om landalmuen og høstarbejdet som centrum for livets gang, hvilket taler direkte ind i Grundtvigs

¹²² Aakjær (1906)

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

tanker: "Og lys er Himlens Gave / Og Solen staaer med Bonden op, / Slet ikke med de Lærde, / Oplyser bedst fra Taa til Top, / Hvem der er mest paafærde."¹²⁵ Det er på landet og hos bonden, hvorfra solen og lyset står op. Det er herfra, hvor lærdommen går, og den oplysningstanke forener Aakjær i det lyriske, og salmen består således som oplysende for og om bondestanden. De og rugen bliver i salmen et nationalt symbol på hele nationens kerne.

Holder vi fast i de nationale symboler, er det værd at hæfte sig ved Aakjærs gentagne brug af lærken. Den optræder hele samlingen igennem og tilmed fire gange så ofte som viben, hvilket er den eneste anden fugl, der nævnes.¹²⁶ Lærkens placering synes altså ikke tilfældig, og dykker vi ned i forskningen af nationale symboler med Adriansens udgivelse *Nationale symboler i det danske rige II*, markeres lærken tilmed som et officielt nationalt symbol. Det er en af de mest udbredte danske sangfugle, og som hun påpeger, er lærken:

En lille, ret uanselig, grå fugl, der i reglen hænger højt under sky. Den har derfor ikke fænget malerne i særlig grad, derimod har den i høj grad appelleret til digterne. Der er skrevet mere til lærkens pris end til de fleste andre fugle tilsammen.¹²⁷

Aakjær har tilmed dedikeret et helt digt i samlingen til den lille fugl kaldet "Den første Lærke." Digtet tager med sine gentagelser og rim form som en vise, og beskriver hvordan både natur og menneske jubler ved synet af årets første lærke:

Den første Lærke, den første Lærke!
vort Hjærte jubler i Dagens Sol.
Den første Lærke, den første Lærke!
Den syge drejer sig i sin Stol.¹²⁸

Lærken ringer her våren ind ved vintertide, og består som symbol på våren og de lyse tiders kommen. Det er et symbol, som vi tidligere har set som gennemgående hos Aakjær i form af hans

¹²⁵ Grundtvig (1839)

¹²⁶ Lærke:16
Vibe:4

¹²⁷ Adriansen (2003):396

¹²⁸ Aakjær (1906)

vitalistiske skildringer af solen og lyset, der i "Den første Lærke" består som omdrejningspunkt. Nok banker digtets hjerte for lærken, men det er den mægtige sol, der er den altafgørende livsgivende kilde for befolkningen. Vender vi kort blikket mod Aakjærs digterkollega, Johannes V. Jensen, bekræfter hans digt "Folkevandringssang", der er udgivet som salme under "Den grønne søde vår", ligeledes våren og lysets tilbagevenden. Her kaldes mennesket ud af vinterens dvale, hvor de to elementer består som en livsgivende kilde: "Den grønne søde vår / igen på jorden går. / Se, solen drypper ild, / og vinden er mild."¹²⁹ Både hos Aakjær og Jensen markeres våren og lysets altafgørende betydning for livets gang. Våren og lysets plads taler tilmed ind i Grundtvigs oplysningstanke, hvor solen og lyset består som et symbol på oplysning og lærdom, og som en bevidsthed om, at det er hos almuen, hvorfra livet går, fordi de er det danske lands grundstamme. Den tanke viderefører Aakjær i sit digt ved at lade den første lærke og solen tage plads hos netop almuen. Derfor er det heller ikke en lærd og højtuddannet mand eller en rig godsejer, som vi møder i digtet; men en syg skikkelse, lænket til sin stol, der drejer sig mod solen og lærken med et jublende hjerte.

I anden strofe markerer Aakjær et *vi*, der dækker over en officiel sandhed om, at lærkens første sang er tonen af bedre tider. Det er i digtet en kendsgerning, som *vi alle* er enige om, hvorfor han kan skrive "vort Hjærter jubler."¹³⁰ At han markerer et *vi*, henviser til, at lærkens symbolik består som gyldig på tværs af tid og rum. Som Adriansen hævder, kan dens udbredte symbolik dateres tilbage til krigen i 1864, hvor den blev tolket som en håbets fugl og som et symbol på, at der trods krig og nederlag var lyse tider forude for Danmark. Lærken blev derfor brugt i et mindedig over faldne soldater i krigen og i en hilsen til de sønderjyder, der nu blot var på besøg i Danmark.¹³¹ At Aakjær lader lærken fylde så markant i sin samling, er derfor med til at etablere en selvforståelse og et fællesskab i danskernes sind, der minder dem om, at de trods en mørk tid – som både vinter og krig er – kan formå at rejse sig igen som nation og stadig bestå i fællesskab. Således udstiller Aakjær et allerede eksisterende virkelighedsbillede, men gør her de symbolske former synlige, og bidrager derfor til den nationale bevidstheds fortsatte etablering.¹³²

¹²⁹ Jensen (1920)

¹³⁰ Aakjær (1906)

¹³¹ Adriansen (2003):397

¹³² Tygstrup & Holm (2007):159

Aakjærs digte – hvor flere udgives som salmer – tager derfor del i etableringen af den nationale identitet på to niveauer: For det første ved at rumme et indhold, der bygger videre på Grundtvigs forestilling om folket, og særligt almenen, som nationens stamme samt digtenes eksplicite reference til officielle nationale symboler. Derudover spiller de lyriske produktioner alene en rolle udelukkende ved deres tilstedeværelse i det fortløbende foreningsliv, der tager fart i århundredet. Ved at lade befolkningen samles om noget, der oplyser dem om egen plads og identitet, skabes en forestilling om sit eget jeg af både individuel og kollektiv karakter.

Kulturarv og globalisering

”Som digter er Benny Andersen markant traditionsbevidst. Især i digtene er det tydeligt at han – ud over at trække på en bred vifte af referencer til nordisk lyrik og verdenslyrik – ofte refererer til en dansk litterær tradition.”¹³³ Således skriver Henrik Marstal i sin udgivelse *Borger i smilets land. Benny Andersen og danskheden* (2005) om Andersens brug af den danske tradition og kultur i sine skildringer af det nationale og af det, Marstal kalder ”danskheden.” Marstals udlægning taler direkte ind i min vision om at undersøge Smiths komponenter vedrørende de fælles historier, symboler, traditioner mv., fordi der hos Andersens synes en klar bevidsthed om deres betydning for det nationale etablering. Johannes Møllehave, som kendte Andersen igennem mange år og fulgte hans forfatterskab nært, pointerer samstemmigt med Marstal, at ”Benny har en dyb, dyb respekt for traditionen, både angående litteratur og angående musik. Han har en dyb respekt for Blicher, for Kingo og alle de andre.”¹³⁴ Med citaterne synes Andersen at have et nært forhold til den danske kultur og tradition, og det er derfor væsentligt at undersøge, hvordan han bruger den i sin skildring af det nationale.

Omdrejningspunktet for en del af Andersens lyriske produktioner er *den kulturelle arv*, som måske stærkest kommer til udtryk i visen ”Svantes lykkelige dag” (1972), der indledes med ordene ”Se, hvilken morgenstund.”¹³⁵ Det er en traditionsbevidst anskuelsesform, der trækker direkte tråde tilbage til lignende åbninger i flere danske salmer og digte. Fra Jakob Knudsens ”Se, nu

¹³³ Marstal (2005):70

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Andersen (1972)

stiger solen af havets skød”¹³⁶, til Holger Drachmanns ”Se, det summer af sol over engen”¹³⁷ og Jeppe Aakjærs ”Se dig ud en sommerdag.”¹³⁸ Det er interessant hvordan Andersens digt emmer af en kulturel og nærmest ophøjet traditionsbevidsthed men samtidig rummer et beskedent indhold med ostemadder og brusebad, der lægger sig op ad en mere modernistisk hverdagslyrik: Og det er netop i denne vekslen, at Andersen bruger den kulturelle arv – ved at give det traditionelle nye klæder. Beskrivelsen af en simpel morgen med alle hverdagens små glæder formår at kaste lys over tilværelsen i et mere eksistentielt perspektiv. Ostemaden, det grønne græs og sangen i brusebadet forenes i gentagelsen af at livet, lykken og glæden ikke er det værste, man har.

Vender vi blikket mod *Verdensborger i Danmark*, følger en række af digtene tonen fra ”Svantes lykkelige dag.” Der ses referencer til den litterære og kulturelle tradition, og Andersen synes bevidst om det felt, han skriver sig ind i. Tydeligt står ”Langt lavere marker”, hvor Andersen alluderer Grundtvigs ”Langt højere bjerge” (1820). I sit digt sammenligner Grundtvig de store landes pragt og vælde med det lille beskedne Danmark, men konkluderer i en fædrelandskærlig vending, at Danmark alligevel er det bedste af alle lande. Det formår jeget at erkende i sammenligningen med de fjernere egne. I Andersens digt alluderes Grundtvigs strofer, så det implicit bærer præg af samme fædrelandskærlige blik, men set igennem nye briller:

Som dansker bør man af og til
rive sig løs fra det jævne og opsøge bjerge [...]
Man lærer at tænke sig bedre om
når man læser om fremmede lande.¹³⁹

Digtet sættes i relation til sin samtid men beholder samme erkendelsesform som Grundtvigs: Det er først i relationen til *noget andet*, at Danmark kan værdsættes. Hos Grundtvig er det først, *når* vi har kendskab til de fremmede egne, at vi indser: ”Hos Danske dog findes det daglige Brød.”¹⁴⁰ Det er samme holdning vi læser ud af Andersens *når*, som han indleder det sidste vers med. Vi tænker os bedre om, når vi har øje for alt det, der foregår uden for nationens grænser.

¹³⁶ Knudsen (1891)

¹³⁷ Drachmann (1897)

¹³⁸ Aakjær (1904)

¹³⁹ Andersen (1995):13

¹⁴⁰ Grundtvig (1820)

Gennemgående i Grundtvigs digt er en underdrivelse i sin hyldest til fædrelandet, hvor han knytter lidenhed og beskedenhed til det særligt danske. Det er en tone, som Andersen viderefører, hvilket han tilmed markerer i samlingens indledning: "vi er mestre i at tale nedsættende om os selv på en måde der tjener til at fremhæve hvor storartede vi faktisk er."¹⁴¹ Andersens justering fremstår ved første øjekast i formen, hvor Grundtvig gør brug af fast rimskema og gentagelser, og Andersens digt er i en fri form med talesprog og skiftende verselængde. Trods forskellene refererer Andersen implicit til samme fædrelandskærlige mentalitet og selvforståelse om Grundtvig, der begge fremhæver Danmark som en særegen nation. Med Grundtvig som kontekst har Andersen et solidt grundlag for at kunne forhandle den danske mentalitet anno 1995. Fordi der i brugen af Grundtvigs digt skabes en implicit forståelse af, at Andersen ikke negligerer fædrelandsfølelsen og den nationale bevidsthed men blot ønsker at supplere eller forny den. Grundtvig bliver derfor belæg for, at Andersen stadig har øje for det nationale og derfor kan forhandle det. Andersen fremhæver, hvordan danskernes horisont bør strække sig længere end til blot territoriets grænser, fordi det bredere perspektiv er nødvendigt for at kunne værdsætte sin egen tilværelse. Samtidig er det i en nu moderne og globaliseret verden ikke længere en mulighed at rende rundt med nationale skyklapper, fordi befolkningen dagligt konfronteres med fremmede og internationale indtryk, som blot bliver lettere at håndtere ved at erkende og acceptere dem. Som han påpeger "er det sundt at lære",¹⁴² hvilket faktisk er muligt uden at skulle gå på kompromis med eller tabe sin nationale identitet.

Netop følelsen af et nationalt værditab kan anses som kimen til Andersens tætte beskæftigelse med den danske kulturarv: "Hver eneste gang tilstrækkeligt mange har følt danskheden truet, har man reageret ved at fokusere på historien, på kulturarven og på de nationalmentale karakteristika der kendetegner og udgør det danske sindelag."¹⁴³ Frem mod Andersens udgivelse af *Verdensborger i Danmark* sker der anseelige ændringer i den politiske debat om flygtninge og indvandrere, som bliver et af de store fokusområder med specielt stiftelsen af det indvandrekritiske Fremskridtsparti, der i 1995 bliver til Dansk Folkeparti, og en ny udlændingelov i 80'erne. I årtiet for Andersens udgivelse er den politiske debat fyldt med diskussioner om bosætningsmønstre, ghettoisering, værditab, kultur og religion og det er blandt andet denne debat,

¹⁴¹ Ibid.:8

¹⁴² Ibid.:13

¹⁴³ Marstal (2005):43

vi skal læse som koblet til Andersens digte for at nå fortolkningen og forstå hans holdning. Med det stigende antal indvandrekritiske politikere og den tilhørende debat i højsædet, er det klart, at befolkningen bliver mere bevidst om disse emner, og i tilfælde adapterer de kritiske politikeres holdning til indvandring og globalisering som et problem, der bør bekæmpes.¹⁴⁴ Den selvforståelse udstiller Andersen i sin samling men supplerer og forhandler den, så han kan skabe grobund for et mere nuanceret billede af den nationale identitet end den, de indvandrerkritiske politikere opstiller. Andersen var hverken indvandrerkritisk eller fjendsk overfor fremmede, men han vægtede stadig de nationale værdier højt, hvorfor han taler for et samfund, der kan rumme begge dele. Andersens traditionsbevidsthed og kredsen om det nationale skal derfor ikke læses som en ekskluderende nationalistisk holdning – tværtimod. Vi skal tolke hans temaer om danskhed som inkluderende og omfavnende. Hans blik for det fremmede, som konstant blander sig i frembringelsesprocessen af det nationale, kan tolkes som en åbensindet inklusion og en holdning til det udefrakommende som en potentiel kilde til inspiration, fordi han synligt lader sig influere af det, såvel som han lader sig influere af den danske tradition og kulturarv, som det markeres med linjerne: "Og sproget jeg synger og taler / er vævet sammen af ord fra hele verden [...] og for hver gang jeg udtaler dem / lyder de mere og mere som danske."¹⁴⁵ Der synes en gennemgående sammenvævning af det nationale og internationale, og læser vi hans tematikker som en måde at adskille *dem* og *os* på, misforstår vi hans holdning og budskab. Hans kredsen om det nationale og det internationale skal ikke forstås som en dualisme, der medfører tabet af national identitet, men som et uundgåeligt samspil. Han forsøger med digtene at betone og forhandle et liv og en selvforståelse, hvor den danske befolkning accepterer, at begrebet *national identitet* ikke er det samme i 1995 som i 1820, da Grundtvig udgiver sin fædrelandssang, men at forandring ikke betyder værditab. Det betyder blot, at vi skal justere vores forståelse af det nationale, så den stemmer overens med den virkelighed, vi færdes i, og som er under konstant forandring.

Tradition og traditionsdistance

Vi har med både Oehlenschläger, Aakjær og Andersen set, hvordan en fælles fortid, kulturarv, traditioner, nationale symboler etc. er væsentlige elementer for særligt en etablering men også en

¹⁴⁴ Brunbech (2011)

¹⁴⁵ Andersen (1995):62

forhandling af den nationale identitet. Smith peger tilmed på, at det er via disse elementer, vi skal forstå, hvem vi er, og hvad vi hører til: "It is through a shared, unique culture that we are enabled to know 'who we are' in the contemporary world. By rediscovering that culture we 'rediscover' ourselves, 'the authentic self' [...]"¹⁴⁶ Tager vi tråden op fra forrige analyse af Hassans digte, synes der en klar barriere til stede, der gør det vanskeligt for jeget at definere "hvad han hører til." Hans lyriske jeg, ulig karaktererne hos de tre andre forfattere, accepteres ikke som en del af det forestillede fællesskab grundet sine rødder og kultur. Min hypotese er derfor, at Hassan bruger Smiths anden og tredje komponent i en udelukkende forhandling frem for etablering fordi han, med sin placering udenfor fællesskabet, ikke kan bruge fortiden, kulturarven mm. som etableringsgrundlag.

Jeg vil kort understøtte min pointe med et eksempel fra digtet "UDEN FOR DØREN." Her skildres en juletid med nellikeappelsiner i rødt bånd og julemandens besøg i jegets børnehave, men han befinder sig udenfor fællesskabet, og sidder blot "I GARDEROBEN MED EN ÆBLESKIVE I HÅNDEN."¹⁴⁷ Hans ophold i garderoben vidner om en distance fra de danske traditioner, som han her ikke kan identificere sig med, og derfor ikke kan blive en del af. Distancen bliver synlig i hans sammenligning af nellikeappelsinerne med gennemhullede voodoodukker og julemanden med sin frygtindgydende far. Han forsøger ikke at tilskrive de højtidelige elementer en værdi, der gør, at han kan tilpasse sig og blive en del af fællesskabet, men skildrer dem blot med en vis distance og afsky. Distancen er både koblet til de danske traditioner men ligeså til de islamiske, hvor han skildrer højtiden eid med samme distance: "SYNDERNES FORLADELSE I EN LEJET SPORTSHAL [...] OG PARADISET UNDER MODERENS RÅDNE FOD / EKSOTISK MAD I FORFALDNE OMGIVELSER."¹⁴⁸ I en både provokerende og sarkastisk tone skildrer han begivenheden ved at placere de hellige elementer, som syndernes forladelse og paradiset, i hverdagslige og beskidte rammer. Jeget står splittet mellem to kulturer, og svæver her i et limbo mellem identiteterne, hvormed han ikke helt kan få fodfæste og etablere sin nationale identitet i nogen af dem, hvorfor det ender ud i en forhandling.

¹⁴⁶ Smith (1991):17

¹⁴⁷ Hassan (2013):7

¹⁴⁸ Ibid.:91

Forhandlingen ser vi tydeligt i en passage, hvor Hassan bruger Grundtvig som eksplicit kontekst: "JA MIG JEG ER IK GO NOK TIL GRUNDTVIG!"¹⁴⁹ Verset er fra "LANGTDIGT", og vidner på første niveau om jegets bevidsthed om ikke at kunne leve op til prædikatet som *dansk digter*. Det kan understøttes af vendingen: "I FORM AF MAGANDVENDELSER I JOHANNES V. JENSENS BY."¹⁵⁰ I begge vers udtrykker brugen af den litterære tradition en negativ affekt. Hvor Grundtvig kobles til følelsen af ikke at være god nok og Jensen til det at føle sig undertrykt. Det bliver i samlingen hurtigt klart, at jeget har et ønske om at kunne fungere som digter, men på overfladen opstiller passagerne kendsgerninger, der markerer en bevidsthed om, at han altid vil stå i skyggen af *de rigtige danske digtere*. Kobler vi passagen med Grundtvig til Hassans brug af forkert ordstilling, synes der samtidig en underliggende ironisk distance i strofen. Som jeg tidligere har eksemplificeret, bruges den forkerte ordstilling til at udtrykke en splittelse eller for at få pointen til at fremstå overgjort og ironisk: Fordi vi er klar over, at han udmærket kan beherske det danske sprog til fulde. Læser vi verset højt, kan vi nærmest høre ironien i vendingen "JA MIG JEG ER IK GO NOK."¹⁵¹ Det første "JA" består som et svar til noget, der findes uden for digtet. Det kan læses som svar til kulturpoetikens forskrifter om, at en andengenerationsindvandrer som ham ikke kan leve op til Grundtvigs kulturelle status. Alligevel emmer strofen af en ironi og et opgør, fordi jeget er yderst bevidst om den boldgade, han bevæger sig ind på med sit ønske om at blive digter. Han vil her blive sat i samme kategori som både Grundtvig og Jensen, og ved at bruge dem som kontekst i disse vendinger tager han et implicit opgør med det finkulturelle for at kunne forhandle sin egen plads heriblandt. Det er et opgør, hvormed Hassan skriver sig ind i en samtidig litterær strømning med en hovedtendens af nye stemmer, der får plads. Det er temaer om identitet, minoritet og adoption som hos Maja Lee Langvad og Eva Tind Kristensen, køn- og kropslitteratur hos Bjørn Rasmussen og en kredsen om psyken hos en som Caspar Eric. Det er tunge emner, der har et aktivistisk og identitetspolitisk præg, fordi deres formål er at sætte svære og usagte tematikker under debat. Hassan skildrer en identitetsproblematik ved på én gang at gøre op med traditionerne men på samme tid at lægge sig i tråd med andre traditioner.

Han skriver sig ind i et krydsfelt mellem kulturer og traditioner, hvorfor hans jeg befinder sig i en splittelse mellem to identiteter. På den ene side i en distance og et opgør med de

¹⁴⁹ Ibid.:164

¹⁵⁰ Ibid.:53

¹⁵¹ Ibid.:164

nationale traditioner, kulturarv, symboler etc., men omvendt ligger der en tradition gemt i Hassan. Indholdet repræsenterer dette traditionsopgør, men formmæssigt bygger han i høj grad på en modernistisk tradition i dansk litteratur. Trækker vi tråde fra hans lyrik tilbage i litteraturhistorien, og ender ved 1980'erne, er det næsten uundgåeligt ikke at læse en digter som Michael Strunge ind i Hassan. Begge forfattere kredser i direkte sætninger om både splittelse, afmagt og fremmedgørelse i en både aktivistisk, provokerende og sarkastisk tone. Hassan er en vred ung mand der, ligesom Strunge, nægter at blive sat i en boks. Hans jeg er splittet mellem to identiteter, og er det er netop herfra, vi skal læse hans forhandling af det nationale. Ved at lege med positionerne, uden at tillægge sig den ene eller den anden grøft, formår han at hæve sig op og forhandle den nationale identitet i et objektivt perspektiv. Jeget er ikke en dansker, der kan identificere sig med det forestillede fællesskab skabt af en tilknytning til traditioner og kulturarv, men han er heller ikke "EN FUCKING PERKER"¹⁵² som samfundet stereotypiserer ham som. Hans identitet synes i samlingen flygtig uden nogen fast forankring. Han bærer konstant rundt på en følelse af ikke at finde ro eller høre til. Følelsen understøttes af samlingens form, hvor alle digtene er skrevet med versaler og som frie, udbundne og uden tegnsætning. De fleste vers indledes tilmed med en konjunktion som *og*, *men*, *så*, *som* mv. Elementerne gør digtene opremsende og hurtige, hvilket understøtter den flygtige følelse, som jeget bærer rundt på. Frekvensanalysen viser tilmed, at de ord, der betegner en bevægelse i samlingen, især er ord som *kør*, *bil* og *løb*.¹⁵³ Det er hurtige bevægelser, der i samspil med den opremsende og frie stil skaber affektive udtryk af ikke at kunne finde ro eller høre til.

Sammenfatning: Kultur og tradition som identitetsskabende

Det som adskiller den nationale identitet fra andre kollektive identiteter, er særligt fortolkningen af det historiske element. Hver nation har egne historier, myter, fortællinger, historiske personer og helte, traditioner og symboler, som alle spiller en væsentlig rolle for det nationale, fordi det kobles til *det særligt danske*. Det skaber et nationalt *vi*, hvilket udgør den psykologiske kerne i nationen, fordi det minder os om det fællesskab, vi er en del af – og har været længe før egen eksistens – som modsætning til *dem*, der ikke er en del af det. Det er netop betoningen og følelsen af *det særligt*

¹⁵² Ibid.:46

¹⁵³ Kør:49
Bil:32
Løb:18

danske, der har en afgørende betydning for måden, hvorpå den nationale identitet etableres. Når der i lyrikken inddrages historiske skikkelser, fortidige fortællinger og ældre nationale symboler, skabes en forestilling om en fælles fortid, der giver mulighed for at slutte op om det nationale fællesskab i nutiden. Når Smith skriver, at det er via en fælles kultur, at vi definerer "hvem vi er", kan det især med inddragelsen af Hassans digtsamling bekræftes: Fordi han er eksemplet på, at det med et *manglende* forhold til kultur og tradition ikke er muligt at etablere den nationale identitet, hvilket Smith også pointerer: "This process of self-definition and location is in many ways the key to national identity."¹⁵⁴ Det er for Hassans jeg ikke muligt at blive accepteret som en del af det nationale fællesskab, fordi hans identitet ikke har rødder i den fortid, der definerer fællesskabet i nutiden.

Samtidig viser analysen af samlingerne, at fortiden er dynamisk. Den består ikke blot som en forgangen tid men som noget, der løbende omfortolkes og forandres. Fortiden, og vores brug af den, er afhængig af vores nutid – såvel som vores forestillinger om fremtiden er. Som Montrose påpeger, forandrer alt betydning sig historisk, hvorfor det er tidens tendenser, der taler.¹⁵⁵ Derfor bruger de fire forfattere fortiden på forskellig vis. Oehlenschläger tolker, qua tidens guldalderideal, fortiden som glørværdig og som præget af lykke og harmoni, hvilket er et mål igen at nå. Modsat bruger Andersen den til at forhandle danskernes identitet i nutiden, så borgere i fremtiden accepterer, at et mere globaliseret verdenssyn ikke betyder en negligering af danske værdier og traditioner. Uanset måden hvorpå forfatterne bruger fortiden, er de alle præget af en diagnosticerende funktion, fordi de historiske- og kulturelle elementer læses i et nutidigt perspektiv. De bruger nationens fortid til enten at etablere eller forhandle følelsen af en *vi*-identitet i nutiden og sikre, at identiteten består i fremtiden.

3. Demokrati og velfærd

Samfunds- og nationalismeforsker, Michael Böss, hævder at en af forudsætningerne for at udvikle en national identitet og nationalfølelse, er en tro blandt nationens medlemmer på, at de er forpligtede over for hinanden og over for deres stat.¹⁵⁶ I det ligger en forventning til borgerne om,

¹⁵⁴ Smith (1991):17

¹⁵⁵ Montrose (1992):401

¹⁵⁶ Böss (2019):4

at de bl.a. er villige til at betale skat til gavn for fællesskabet, støtte militæret, udvise solidaritet overfor stat og medborgere, bekæmpe lovløshed og omvendt kan forvente at modtage støtte og hjælp fra både samfund og medborgere, hvis det er nødvendigt. De gensidige forpligtelser, som Böss markerer, stemmer overens med Smiths fjerde og femte komponent, der betoner "de lige rettigheder og pligter for alle medlemmer" samt "en fælles samfundsøkonomi, der muliggør geografisk og social mobilitet." Heri ligger samtidig en forestilling om, at alle nationens medlemmer er juridisk ligestillet:

But perhaps the most salient political function of national identity is its legitimation of common legal rights and duties of legal institutions, which define the peculiar values and character of the nation and reflect the age-old customs and mores of the people.¹⁵⁷

Smith markerer tilmed, at det nok er denne funktion, der er den mest fremtrædende i politisk regi, fordi den afspejler en nations ejendommelighed og karakter samt folkets ældre skikke og sædvaner. Hans udlægning stemmer overens med den nuværende Grundlovs præmis om personlig frihed i §71: "Den personlige frihed er ukrænkelig. Ingen dansk borger kan på grund af sin politiske eller religiøse overbevisning eller sin afstemning underkastes nogen form for frihedsberøvelse."¹⁵⁸ Derudover fastslog den første Grundlov i 1849 en række lighedsprincipper i form af dens forordninger om ytrings-, forenings- og forsamlingsfrihed samt præmissen om, at alle er lige for loven. Det ligger bl.a. i indførelsen af magtens tredeling, hvor selv lovgiverne blev bundet af loven. Alle har altså samme retsstatus uafhængigt af køn, religion, økonomi etc.¹⁵⁹ Disse vedtægter har holdt ved siden den første Grundlov, og er noget af det, der især er karakteristisk for den danske demokratiske nation.

Det er det fjerde og femte komponent, der adskiller de etniske grupper fra de senere nationer. De etniske grupper er defineret ud fra noget, der ligner Smiths første, anden og tredje komponent, hvor udviklingen af det fjerde og femte komponent, der betoner mere demokratiske velfærdsprincipper, går hånd i hånd med nationernes opkomst. Det synes ikke tilfældigt, at det

¹⁵⁷ Smith (1991):16

¹⁵⁸ Grundloven §71

¹⁵⁹ Ibid. §3

netop er de præmisser, der adskiller en etnisk gruppe fra en nation, da vi i 1800-tallet ser en stigende national orientering i takt med at forestillinger om borgerfællesskaber og -rettigheder udbredes. Det er en tid, hvor nye samfundsgrupper begynder at organisere sig i kampen om folkestyret. Bønder, husmænd, arbejderklassen, lavere funktionærer og kvindegrupper går sammen i fællesskaber i en kamp for mere lige rettigheder i samfundet. Vi ser en både politisk- og kulturel demokratisering, hvor tanker om en fri forfatning udbredes i takt med et mere oplyst folk, hvor særligt foreningslivet i provinserne får en markant kulturpolitisk betydning ved at organisere foredrag, oplæsninger, undervisning etc. der gør borgerne opmærksomme på deres plads, rettigheder og stilling i samfundet. Den store forskel fra en national- og etnisk identitet er altså, at alle medlemmer i en nation har lige rettigheder og pligter samt mulighed for mobilitet inden for nationens grænser. Det er derfor væsentligt at undersøge, hvordan samlingerne hver især betoner disse præmisser i overensstemmelse med samtiden, og hvilken rolle formidlingen af dem spiller.

Nationens friske forår

Da Oehlenschläger udgiver sin digtsamling, er Danmark stadig enevældig, og det er således Kongeloven af 1665, der udgør det danske enevældes forfatningslov. Det er klart, at det først er med Grundloven i 1849, at vi på papiret får en demokratisk nation og et folkestyre, der kan sætte en offentlig streg under de mere demokratiske principper, som Smiths fjerde og femte komponent betoner. Vi har set, hvordan Oehlenschlägers lyrik afspejler de første komponenter i form af det nationale sted samt skildringer af fortiden, symboler, traditioner etc., hvilke er de komponenter, der både udgjorde de etniske grupper før nationerne og de senere opståede nationer. Vi ser hos den tidlige Oehlenschläger en spæd nationalfølelse og nationalromantisk lyrik samt en overgang fra en patriotisk- til national identitet, men de demokratiske principper, der skal være til stede for at udgøre den hele nation og den nationale identitet, synes i starten af 1800-tallet ikke gennemførte – særligt grundet en stadig enevældig konge.

Hos Oehlenschläger er det derfor ikke forestillingen om lige rettigheder, pligter og muligheder symboliseret i en demokratisk forfatning eller -mentalitet, der gennemstrømmer digtene. Nok begynder de nationale og demokratiske principper at brede sig ud over Europa, da Oehlenschläger udgiver sin samling, men de er endnu ikke manifesteret i en sådan grad, at det synes skildret i hans lyrik. Det er derfor – som Adriansens første bind i sin udgivelse om nationale symboler

kredser om – de mere patriotiske symboler, der tegner et billede af individets plads og muligheder i samfundet. Oehlenschlägers digt "Anelsen" understøtter her min pointe, fordi det skildrer to unge mænds solidaritet og pligt overfor fædrelandet i krig: "Kammerat! Kammerat! afsted, afsted! / Hvor Faren er vil vi være med [...] Afsted, afsted, giennem Ild og Blod."¹⁶⁰ Udråbet emmer af en patriotisk solidaritetsfølelse, hvor gentagelsen af "kammerat" og "afsted" samt udråbstegnene understreger deres ivrighed for at deltage i kampen for fædrelandet. Det er en sådan skildring, som Anderson betoner som værende symbolet på den sande patriotisme: Som villigheden til at gå i døden for sit fædreland.¹⁶¹ Den skæbne lider den ene karakter, Ludvig, da han rammes af et sværd i kampens hede: "Gierne Faren jeg möder / men jeg mattes, jeg blöder [...] O velkommen da, du skiönne Död [...] Med stolthed den Grumme mig tie böd. / Jeg havde kun Hierte og Ære og Mod. / Jeg taug og gik. Nu flyder mit Blod!"¹⁶² Forrige eksempel vidner om et jeg i en vild affekt, der handler ivrigt og hurtigt, hvor stemningen her på dødslejet er langt mere nedtonet med strofen "O velkommen da", der tager form som en besyngelse og hidkaldelse af døden. Dog stadig i overensstemmelse med kærligheden til fædrelandet, der er til stede via ord som "stolthed", "ære" og "mod."

Selvom digtet ikke skildrer en national og demokratisk mentalitet, men en patriotisk solidaritet og pligt, rummer digtet – og diskursen om det – alligevel et aspekt, der kan formå at skabe en national identitetsfølelse. Oehlenschläger opstiller i digtet et virkelighedsbillede, der vel kan minde om det, der gjorde sig gældende kort forinden digtets udgivelse i Slaget på Reden i april 1802. I digtets første strofe markerer den ene soldat, William, at: "Hit myldre de ind paa vor venstre Flöi"¹⁶³, der kan læses som en direkte reference til englændernes indtog fra øst. Søslaget mellem Danmark og England "kom i eftertiden til at stå som en national begivenhed, og 2. april er endnu officiel flagdag."¹⁶⁴ Selvom begivenheden emmer af en klar patriotisme, består den alligevel i eftertiden som symbol på et nationalt fællesskab, hvilket jeg vil eksemplificere med inddragelsen af andre skrifter af Oehlenschläger. Som Thomas Lyngby argumenterer for i sin udgivelse *Den sentimentale patriotisme. Slaget på Reden og H.C. Knudsens patriotiske handlinger* (2001), består mindet om de danske heltes indsats ved slaget og myten om den halve sejr som stof til den litterære

¹⁶⁰ Oehlenschläger (1802)

¹⁶¹ Anderson (1991):39

¹⁶² Oehlenschläger (1802)

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Bonderup (2002):220

nationalisme.¹⁶⁵ Det er netop de efterfølgende litterære poetikker, der giver slaget form som et nationalt vendepunkt, hvor vi bevæger os fra den patriotiske- til nationale tidsalder, hvorfor Lyngby kalder slaget "nationens friske forår"¹⁶⁶ som en betegnelse, der refererer til nationens begyndelse. Om selve stemningen før slaget beretter Oehlenschläger i et erindrende tilbageblik i *Erindringer I* (1850): "Følelsen af den gamle Helteære havde ganske bemestret sig Nationen og især Hovedstaden [...] Fremmede Mennesker, som aldrig havde seet hinanden før, trykkede begejstret hinandens Haand, når de mødtes paa Gaden."¹⁶⁷ Beretningen taler ind i Andersens teori om det forestillede fællesskab, hvor det nationale skabes af et sammenhold mellem fremmede på det grundlag, at de alle kan identificere sig med det samme – i dette tilfælde en udefrakommende trussel mod deres nation. Det kan vel være et sådant nationalt sammenhold, der får Oehlenschläger, i sin overværelse af slaget fra Søkadetakademiets altan, til at udbryde "Han være hvo han vil; i dette Øieblik ere vi alle Danske og alle Soldater."¹⁶⁸ Der ses en momentan følelse af at være et *vi*, der udspringer af en kollektiv tilslutning om slaget. Det er et sådant *vi*, der markerer en national identitet. Som Lyngby pointerer, så den patriotiske borger sig som et *jeg* med samme tilhørsforhold til et fædreland som resten af befolkningen. Modsat ser en nations medlem sig socialpsykologisk som et *vi*.¹⁶⁹

Det er ikke Oehlenschlägers digt, der i sig selv formår at etablere en national identitet men den efterfølgende diskurs, som det tager del i. På overfladen opstiller digtet primært kendsgerninger om befolkningens patriotiske pligt, og læses det autonomt, vil det bestå som en udelukkende skildring af to soldater, hvis hjerte banker for krig og fædreland. Ved at læse det koblet til bl.a. Lyngbys pointe om Slaget på Reden som et nationalt vendepunkt, tillægges digtet en dybere sandhed om det nationale fællesskab. "Anelsen" består nok i sin samtid som et fædrelandsdigt af patriotisk karakter, men som Montrose påpeger, er det muligt at opnå en forståelse af digtet ved brug af forskellige sociale diskurser og praksisser.¹⁷⁰ Med det in mente tager digtet del i de symboler, der skildrer vækkelsen af den nationale folkeånd.

Trods den danske stat i 1802 endnu ikke har et demokratisk styre eller et system, der opfylder præmisserne om de lige rettigheder, pligter og muligheder, synes der en klar solidaritet og

¹⁶⁵ Lyngby (2001):9

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Oehlenschläger (1850):159

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Lyngby (2001):104

¹⁷⁰ Montrose (1992):395

pligtopfyldenhed overfor nationen blandt dets medlemmer. De to soldater i "Anelsen" symboliserer en sådan pligtopfyldenhed, men læses digtet isoleret, vil det ikke formå at etablere en national identitet. Det formår det i eftertiden grundet de diskurser, der tillægger digtets virkelighedsbilleder en national værdi. Læser vi det ud fra måden, det tager del i samfundets diskurser, kan det tolkes som et symbol på "nationens friske forår" frem for blot en skildring af solidariske fædrelandspligter.

Grundlov og (u)lighed

Mellem Oehlenschläger og Aakjærs udgivelse sker et markant vendepunkt i Danmarks historie, da der akkurat imellem de to, bliver indført Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849. Med dennes indførsel synes vi at nærme os de præmisser for en nation, som Smith opstiller. Aakjær ser dog stadig et behov for at agere samfundsagitator og forkynde politiske budskaber om særligt bøndernes rettigheder og vilkår, fordi vi trods en fri forfatning endnu ikke har et demokrati, som vi kender det i dag. En del af Aakjærs budskaber kredser om den både sociale, politiske og økonomiske ulighed, og taler netop for de mere demokratiske principper, som Smith betoner som væsentlige i etableringen af en national identitet.

I sit digt "Paa Hedens Høje" fremhæver han bl.a. uligheden mellem de højtstående embedsmænd og godsejere og de små hedeboere, hvem trumfes på grund af deres stilling i samfundet. I digtet dvæler Aakjærs jeg igen ved erindringen om barndommens vilde uopdyrkede hedeland, men udsiger i samme åndedrag nutidens rationelle forandring af det. De to poler består som symbol på to modsatrettede kræfter i samfundet, hvor Aakjær i kraft af sin politiske stemme tager den lille hedeboendes parti. Det er en dualisme mellem de små bønder og deres naturlige jord og et magtfuldt hedeselskab med store plove, der "sletter Barndomslandet ud."¹⁷¹ Det danske Hedeselskab nævnes ikke som en eksplicit kontekst i digtet, men det står med senere poetikker klart, som med Aakjærs indlæg i *Politiken* i december 1909, at det er det danske Hedeselskab, der udgør den modsatte pol, og som han afskyr:

[...] at få skreget et stop til den trold, der stjæler barnet op fra vuggen og lægger en skiftning i dets sted. Og trolden, jeg sigter til, er det danske Hedeselskab [...] ingen erobrende horde kunne have gået mere skånselsløst til værk mod en landsdels

¹⁷¹ Aakjær (1906)

oprindelige, nationale skønhedsværdier [...] Dette selskab er jysk naturs 'Indre Mission', lige så kold uforstående, lige så doktrinær nyttehildet og skønhedsblottet.¹⁷²

Som min tidligere analyse viser, er det især naturen, Aakjær anser som værende symbolet på det nationale, og som Hedeselskabet agter at stykke ud i "husmandskarrige smaa Firkantsbidder."¹⁷³ Selskabet blev i 1866 stiftet af en gruppe embedsmænd og godsejere, hvor hovedformålet var at frugtbar gøre den jyske hede. Det skete bl.a. ved udledning af åer, etablering af plantager, merling og udnyttelse af moser.¹⁷⁴ Elementer som Aakjær i digtet sammenfatter i den store jernplov som et symbol, der "flænses vore Minders Have / den skrider fremad med sin vilde Klang / og flytter stille Danmarks Gjærdestave."¹⁷⁵ Som Montrose påpeger, er det koblingen mellem teksten og givne historiske sammenhænge, der former den endelige fortolkning,¹⁷⁶ og ved at trække debatten om det danske Hedeselskab ind i digtet, formår vi at nå frem til Aakjærs holdning. Selvom han i sit digt påpeger, at "Thi Ploven, Ploven maa jo ha' sin Gang"¹⁷⁷ er det ikke lig med en accept. Ved at læse hans kronik i *Politiken* ind i digtet, er det klart, at verset ikke markerer en erkendelse af selskabet, såvel som Aakjær året inden sin død om selskabet i et brev skriver: "Dets synder mod Vestjylland bør ikke tilgives, hverken i denne verden eller den tilkommende."¹⁷⁸ Trods tidligere landbrugsminister, Jens Sønderup, paradoksalt nok bruger Aakjærs ord om ploven fra digtet som belæg for en accept af selskabets projekt, er det med de andre tekster klart, at strofen nærmere skal læses som en erkendelse af, at de små intet kan stille op imod de store.

Nok er Aakjærs foragt rettet mod selskabets overgreb på naturen, men digtet skildrer samtidig uligheden mellem de højtstående godsejere og de små hedeboere, hvor han roser den hårdtarbejdende bonde, og markerer, at han i symbolsk forstand fortjener at få rejst en "Bauta over ædel Virke"¹⁷⁹: En mindesten, der vidner om landalmuens hårde men ædle og vigtige arbejde for Danmark. På overfladen udstiller digtet en række kendsgerninger, der betoner naturen, respekten

¹⁷² Aakjær (1909)

¹⁷³ Aakjær (1906)

¹⁷⁴ Madsen (2015)

¹⁷⁵ Aakjær (1906)

¹⁷⁶ Montrose (1992):395

¹⁷⁷ Aakjær (1906)

¹⁷⁸ Hansen (2020)

¹⁷⁹ Aakjær (1906)

for det nationale landskab og Danmark som et "Lykkeland"¹⁸⁰, så længe naturen består. Læser vi digtet koblet til konteksterne, er det klart, hvordan det dækker over en dybere sandhed om den markante ulighed godsejer og arbejder imellem. Aakjær markerer ikke en direkte kritik af hverken selskabet eller de velhavende godsejere, men når han skriver: "Men I, som skrider nu med Maalesnor / henover Jyllands fattig-brune Hede, / som leder Slavekobler i jert Spor / og skræmmer Hjejlen bort fra Æg og Rede"¹⁸¹ er det en tydelig kritik af de moderne og ensrettede metoders trumfen af de fattige bønder. Han tegner et symbolsk billede af, hvordan målesnor og nye metoder skræmmer alt det naturlige bort, som i strofen skildres i hjej lens flugt.

I digtet "Jens Vejmand" forhandler Aakjær de præmisser, som Smith opstiller, i en mere eksplicit tone end det er tilfældet med "Paa Hedens Høje", men agiterer i samme stil for en mere retfærdig fordeling af goderne i samfundet. Digtets perspektiv skifter løbende, hvor vi i første strofe møder den fattige stenslager, som han er kendt i de fleste egne; med bånd om sin sko og klud om sin hånd. I de næste strofer hæves perspektivet, og her udtrykkes Aakjærs sociale og politiske indignation, der får adresse ved at tiltale læseren "du": "Og vaagner du en Morgen / i allerførste Gry / og hører Ham'ren klinge / paany, paany, paany / det er saamænd Jens Vejmand."¹⁸² Aakjær trækker modtageren ind via en eksplicit omtale, hvor han i strofen efter formår at forhandle virkelighedsbilledet: "Og ager du til Staden / bag Bondens fede Spand, / og møder du en Olding, / hvis Øjne staar i Vand."¹⁸³ Forhandlingen får kraft af Aakjærs adresse til læserne, fordi det nu er med deres øjne, at uligheden mellem den velhavende bonde og den fattige olding opleves. Aakjær lader digtet igennem sympatien falde hos den nedslidte stenslager, og i de sidste strofer samles hele forhandlingen af den sociale ulighed i en tragedie: "Saa jævned han for andre / den vanskelige Vej [...] Hans liv var fuldt af Sten, / men paa hans Grav – i Døden / man gav ham aldrig én."¹⁸⁴ Det er en skarp kritik af uligheden, hvor Aakjær forkynnder sin dom over det samfund, der ikke engang evner at sætte en sten på vejmandens grav, hvem har brugt hele livet på at gøre det bekvemmeligt for andre.

Skikkelsen, Jens Vejmand, symboliserer alle de daglejere, stenslagere og fattige folk, hvem måtte udføre nedslidende arbejde for alligevel ikke at kunne tjene til dagen og vejen.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Ibid.

Gennemgående for Aakjærs digtsamling er tilmed navnet Jens, der i forskellige digte skildrer landalmuens fattige mænd. Det understøttes af frekvensanalysen, der viser, at *Jens* optræder hele 49 gange i samlingen, og derfor består som symbolet på den typisk hårdtarbejdende og fattige mand anno 1906. Digtet, og så vidt hele samlingens, gentagelse af efternavnet fastholder og forstærker billedet af den fattige arbejder, fordi *Jens* – uanset om det er i "Jens Vejmand", "Jens og hans liv" eller "Jens Fisker" – er ladet med en betydning, der er med til at skabe fortolkningen af det pågældende digt. Når Aakjær i "Jens Fisker" markerer: "Og hvad kan det hjælpe, éns Himmel er blaa / naar Livet er grimt, og naar Tanken er graa"¹⁸⁵ får vi samme sympati for ham som for Jens Vejmand. Deres karakterer skal derfor ikke tolkes som en specifik person men som et symbol på landalmuens gængse fattige mand – der meget vel kunne have heddet Jens – og hvis forhold Aakjær forsøger at oplyse om og forbedre med sine digte.

Aakjær lægger sig i feltet mellem litteratur og politik, fordi han i sine litterære skrifter inddrager politiske debatemner, som han ønsker at enten fremstille, supplere eller forhandle – og omvendt bliver hans litteratur også trukket ind i den politiske sfære for bl.a. at synliggøre ulighed og uretfærdige kår i samfundet. Tydeligst står nok hans roman *Vredens Børn* (1904), der indeholder skildringer af småfolket og de tyendes forhold på landet, hvor gårdejerne havde etableret sig som en magtfuld og, ifølge Aakjær, kynisk herskerklasse. Romanen sætter brand i samtiden, og udløser politisk furore, der fører til nedsættelsen af en tyendekommision, der således skal føre lovgivning på området. En lignende ulighed skildres i "Paa Hedens Høje" og særligt i "Jens Vejmand" hvor den herskende klasse, her skildret via Hedeselskabet, embedsmænd, godsejere og den velhavende bonde, står i stor kontrast til de fattige hedeboere og daglejere. Man kan argumentere for at digtene, med deres første publicering i *Politiken*, består som kunstnerisk udformede politiske debatindlæg. Det er derfor muligt at anskue dem ud fra Tygstrup og Holms omstillingskategori, fordi de, selvom de formmæssigt er sat op som digte, samtidig kan læses som politiske indlæg. Deres indhold dækker over en langt dybere sandhed om ulighed, rettigheder og vilkår som, trods den jyske scene, vinder genklang på nationalt plan. Aakjær havde nemlig en stor læserskare i byerne, København især, og "han spillede en enorm rolle i den københavnske arbejderbefolkning, der ofte var første generation af arbejdere og indvandrede landarbejdere eller landarbejderes børn."¹⁸⁶ Det

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Frandsen (2009):584

er den store popularitet og befolkningens lydhørhed, der gør det muligt for ham at forhandle folkets selvforståelse og de "lige rettigheder og pligter" samt "muligheden for social og geografisk mobilitet." Hans sociale og politiske indignation er den samme uanset rammen, hvori den skildres, hvorfor hans lyrik spiller en væsentlig rolle i etableringen og forhandlingen af den nationale identitet i Danmark i starten af 1900-tallet. Med Aakjærs samling nærmer vi os Smiths fjerde og femte komponenter, men trods en – på papiret – demokratisk nation, synes der stadig at herske en ulighed i samfundet, der består som en barriere i den nationale identitets etablering.

Velfærd som sikkerhedsnet

Da vi når 1990'erne, består Danmark som en demokratisk velfærdsstat, hvor samfundets borgere er dækket af statens net, der skal sikre dem og deres levevilkår. Et sådan net kunne Jens Vejmand vel have haft brug for i starten af århundredet; men trods fattigloven revideres i 1891, sygekasseloven året efter og at vi i dette årti begynder at tale om "den danske sociale model", er vi ikke i nærheden af den velfærdsstat, der er etableret, da Andersen udgiver sin samling. Her er samfundets borgere dækket af statens net, der skal sikre dem, så de ikke lider samme skæbne som Jens Vejmand. Som følge heraf synes Smiths fjerde og femte komponent opfyldt indenfor nationens grænser, da systemet grundlæggende giver alle borgere "lige rettigheder og pligter" samt "mulighed for social og geografisk mobilitet." Med et veletableret og solidt sikkerhedsnet under sig kan de danske borgere færdes i deres privilegerede og demokratiske velfærdssamfund uden øje for alt det, der foregår udenfor egen næsetip – men det er en fejl, som Andersen påpeger: "I lande med demokratiske traditioner – som Danmark – kan borgerne blive tilbøjelige til at tage demokratiet som en selvfølge, en naturlig ret, hvad det nok burde være, men bestemt ikke er."¹⁸⁷ Trods Smiths fjerde og femte komponent i 90'erne er opfyldte i Danmark, ser Andersen stadig et behov for at forhandle danskernes selvforståelse og udstille de mange privilegier.

I undersøgelsen af Andersens skildring af borgernes vilkår, vil jeg vende tilbage til digtet "Langt lavere marker." Jeg pointerede tidligere, hvordan Andersen bruger Grundtvig og de fædrelandskærlige og nationale associationer, der kobles til ham, som afsæt for en forhandling. Ved at referere til Grundtvigs karakter formår Andersen at forhandle danskernes nationale identitetsopfattelse i samtiden, så den både kan rumme et nationalt- og et globalt perspektiv.

¹⁸⁷ Andersen (1995):31

Interessant er det, at Andersen samtidig bruger diskursen om Grundtvigs digt i sin forhandling, hvilket jeg vil fremhæve i forlængelse af Smiths fjerde og femte komponent.

I en artikel fra Aarhus Universitet diskuterer Mikael Frausing, hvorvidt Grundtvigs digt bør læses som velfærdsstatens dåbsattest med ordene: "Og da har i Rigdom vi drevet det vidt, / Naar Faa har for meget, og Færre for lidt."¹⁸⁸ I 2008 bragte *Information* et interview med Svend Auken, tidligere socialdemokratisk formand, der med afsæt i Grundtvigs to vers konstaterer, at dette er den smukkeste måde at udtrykke velfærdssamfundets fordelingspolitik på.¹⁸⁹ Hertil spørger Frausing, hvordan Grundtvigs digt er kommet til at bestå som indramning på velfærdsstaten, når digtet egentligt blot skildrer det særegne og unikke ved Danmark i en kriseramtid? Med Socialdemokratiets fremvækst begyndte stroferne at vinde indpas som et slagordsagtigt udtryk for et retfærdigt samfund, fordi de taler direkte ind i partiets værdier. De bliver efterhånden en fast del af det arsenal, der bruges i skåltaler til at beskrive et samfund "hvor social og økonomisk nød var udryddet i kraft af statslig omfordeling og finmasket sikkerhedsnet."¹⁹⁰ Da Grundtvig udgiver sin sang i 1820, er der ingen statsligt styret omfordeling af samfundets midler, og som Frausing påpeger, kan det entydigt dokumenteres, at Grundtvig var stærkt imod idéen om at beskatte for at omfordele midler til fattige.¹⁹¹ Alligevel hører sangen til standardrepertoiret blandt tilhængere af en sådan omfordeling, trods sangens tema egentlig er en beskrivelse af vilkårene i Danmark under de kriser, der indtræffer efter Englandskrigene.

I Andersens digt, hvor han alluderer Grundtvigs ord, bruges "Langt højere bjerge" ikke som det hyldestdigt, der beskriver det særegne ved Danmark i 1800-tallet men som afsæt for en udstilling af danskernes privilegier og muligheder – det vil sige i overensstemmelse med politikernes brug af digtet. Når Grundtvigs ord bruges i politisk regi, er det primært ordene "når få har for meget og færre for lidt" der henvises til. I parateksten til Andersens "Langt lavere marker" præsenterer han ligeledes digtet med en henvisning til netop denne linje af Grundtvig hvorfor vi, set med Genettes øjne, naturligt vil læse den ind i digtet. Når han halvvejs markerer at "Det er sundt at lære / at livet kan være / så voldsomt og usandsynligt / ja nærmest overspændt / man lærer at tænke sig bedre om / når man læser om fremmede lande"¹⁹² består det som en mild opsang om at værdsætte

¹⁸⁸ Grundtvig (1820)

¹⁸⁹ Lehmann (2008)

¹⁹⁰ Frausing (2019)

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Andersen (1995):19

velfærdssamfundets net, der sikrer, at livet som dansk statsborger netop ikke forekommer voldsomt og usandsynligt. Som Auken påpeger, har Danmark et sikkerhedsnet og en fællesskabsfølelse, der sørger for, at folk ikke går til bunds, at alle får en uddannelse og en ordentlig sundhedstilstand.¹⁹³ Det er samme holdning Andersen hævder ved at udstille steder, der ikke er i nærheden af at indeholde danskernes mange privilegier, hvis velfærd sikrer en nation hvor "få har for meget og færre for lidt." Trods Grundtvig i 1820 ikke just har en fremtidig velfærdsstat i tankerne, da han skriver digtet, er det alligevel den sandhed, vi læser ud af Andersen digt: Fordi han inddrager samtidens diskurs om Grundtvigs populære linjer. Når Andersen hævder, at man som dansker af og til bør "rive sig løs fra det jævne og opsøge bjerge / træne sig i udsyn og svimmelhed"¹⁹⁴ er det netop en opfordring til at møde steder, der får mennesket ud af velfærdens tryghedsboble. Ordene *udsyn* og *svimmelhed* betoner netop, at det er ubehageligt at stå ansigt til ansigt med steder, der både forekommer voldsomme og usandsynlige, men at det er dette møde og større udsyn, der skaber erkendelsen. En erkendelse af at den danske borger skal sætte pris på sine mange rettigheder, privilegier og muligheder. Andersen udstiller et virkelighedsbillede, hvor borgerne i Danmark lever i et lighedssamfund, hvilket de først erkender, når de står ansigt til ansigt og gyser ved de store sociale og økonomiske forskelle, de møder i udlandet. De gyser ved synet af steder, hvor familier lever, føder børn og dør på gaden i en verden, der er både voldsom og usandsynlig. De skutter sig og erkender i flyet hjem, at det er godt at leve i et samfund – der godt nok hverken har højere bjerge, smukkere egne eller et finere sprog – men hvor man sætter pris på "hvor praktisk det egentlig er / at markerne ligger ned."¹⁹⁵ Danskerne har et iboende lighedsideal i deres identitet, og ifølge Andersen indser de først det i mødet med fremmede steder. Her lærer befolkningen at værdsætte Danmark og holde af nationen – ikke fordi det objektivt er den bedste, men fordi det er deres, og fordi den gør dem trygge.

Andersen agiterer i sit digt essensen af velfærdsstaten i poetisk form, og kobler sin udsigelse til Grundtvigs populære linjer – selvom Grundtvig hverken havde velfærdsstat, offentlig forsørgelse eller sikkerhedsnet i tankerne, som Frausing pointerer.¹⁹⁶ Det er dog ikke tilfældigt, at Andersen lader sig influere af fortællingen om et velfærdssamfund med privilegier og muligheder.

¹⁹³ Auken i Lehmann (2008)

¹⁹⁴ Andersen (1995):13

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Frausing (2019)

Han får sin debut på den litterære scene midt i velfærdsstatens guldalder, og trods han ikke direkte lader sin litteratur kredse om den – som en forfatter som Andersen Bodelsen gør – er det for ham, med sit samfundspolitiske engagement og sin store retfærdighedssans, nærmest uundgåeligt ikke at berøre den. Andersen skriver sig både direkte ind i og ud af velfærdsstaten. Hans indhold skildrer aktuelle problematikker, det danske velfærd og eksistentielle spørgsmål i mødet med samfundet, men lader sin form og sit sprog tage en helt anden form end en del af tidens andre moderne lyrikere, der kredser om samme emner. Hvor andre søger et personligt og lyrisk sprog – som bl.a. Klaus Rifbjerg med sine selvopfundne og sammensatte ord – finder Andersen sit ved at omdigte hverdagssproget. Han drejer faste vendinger og ordenes vanetænkning af led, tager billeder bogstaveligt og kortslutter ord og betydninger, så nye opstår. Hans stil kan fremstå legende med de mange ordspil, og selvom det er muligt at læse en forfatter som Bodelsen, med sin mere alvorlige velfærdsrealisme, ind i Andersen, lægger hans legende stil sig nærmere op ad forfattere som Halfdan Rasmussen og Piet Hein. Jeg vil eksemplificere denne dobbelthed med digtet "Lighed" fra *Verdensborger i Danmark*. I overensstemmelse med Smiths betoning af de lige rettigheder, pligter og muligheder forhandler Andersen i sit digt begrebet mere- og mindreværd:

Og ingen mennesker er mindreværdige
At nogen føler sig mindreværdige
og føler andre mereværdige
skyldes for det meste
at de der føler sig mereværdige
får andre til at føle sig mindreværdige [...]¹⁹⁷

Indholdsmæssigt skildrer digtet demokratiets overordnede lighedsideologi, hvor Andersens holdning er klar: Ingen er mindre værd end andre. Læser vi indholdet koblet til den velfærdsrealisme, som Bodelsen kredser om, og som Lasse Horne Kjældgaard gør rede for, skal forhandlingen af det eksistentielle mindreværdstema læses i velfærdsstatens lys. Kjældgaard påpeger, hvordan velfærdsstaten opfylder et materielt tomrum, og skaber et sikkerhedsnet, der sikrer fundamentale

¹⁹⁷ Ibid.:29

vilkår, stabilitet og tryghed for samfundets borgere.¹⁹⁸ Det handler ikke længere om at tjene til dagen og vejen – som det gør i Aakjærs lyrik – men om selve individet og dets mening med tilværelsen. Når de ydre rammer er sikret, blottes den egentlig tilværelse, hvor det nu er muligt at sætte spørgsmålstegn ved sit følelsesliv og sin plads i velfærdssamfundet. Derfor kredser Andersen i sin samling ikke om en materiel utryghed og ulighed men om de følelser og eksistentielle spørgsmål, der opstår, når den ydre tryghed er opnået. Titlen "Lighed" indikerer ikke en social- og økonomisk lighed – for den er allerede opnået – men en følelse af eksistentiel lighed samfundets borgere imellem.

Interessant er dog, at det er med digtets form, han når frem til denne holdning. I et legende sprog lader han de to modstridende begreber vægte frem og tilbage i 16 vers, og ender til sidst med helt at kortslutte ordet "mindreværd" ved at få det til at forsvinde: "Men hvis vi alle må betragtes som mindreværdige / kan betegnelsen ikke bruges mere / derfor er der ingen mindreværdige mere / her i reservatet."¹⁹⁹ Ved at tage begrebet helt bogstaveligt ender hans forhandling med, at "mindreværd" ikke længere eksisterer, og han forsøger således at etablere forestillingen om en nation, hvor lighedsideologien både gælder de indre og ydre ramme. Det er et typisk træk hos Andersen i *Verdensborger i Danmark*, at hans kritik ofte består af en dobbelthed. Han kan ikke tale om "mindreværd" uden at nævne "mereværd." I digtet "Kære venner" kan han ikke forhandle ordet "venner" uden at inddrage modbilledet "uvenner." På samme vis etablerer Andersen i sin samling en forståelse af det nationale ved konstant af rejse det internationale som modbillede. Det er et træk, som Peter Stein Larsen markerer som typisk for de digte, han undersøger i "Dansk identitet i moderne lyrik": Ved at opstille modbilleder skabes en præmis om, hvad utopien er.²⁰⁰ Når Andersen i digtet "Smil" skildrer danskerne som lade, uvillige og indelukkede opstiller han, med det gennemgående "smil", et modbillede, der indeholder en utopisk forestilling om et land med glade og åbne borgere.

Er rettighederne for alle?

I første del af specialets analyse undersøgte jeg, hvordan Hassan i sin samling skildrer et parallel-samfund og et mikrofællesskab i det store nationale fællesskab. Det er et fællesskab, der er bundet

¹⁹⁸ Kjældgaard (2009)

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Larsen (2017):25

op af en anden kultur og dertil andre interne regler og normer end i resten af samfundet. Juridisk har de karakterer, der optræder hos Hassan, de samme pligter, rettigheder og muligheder som nationens andre borgere, men de synes alligevel at være bundet af en række regler og begrænsninger, der er opstået som følge af deres etniske baggrund. Det er både internt i mikrofællesskabet, hvor nationens demokratiske principper ikke altid synes gældende såvel som eksternt, hvor Hassans jeg dømmes ud fra forestillingen om, at han ikke hører til i det forestillede fællesskab. I digtet "BANKE BANKE PÅ" udstiller Hassan det lille fællesskabs kultur og deres syn på rettigheder og muligheder:

EN MUSLIM FRA GELLERUPPARKEN
FINDER VEJ TIL VORES OPGANG [...]
BANKER PÅ DØREN MED FLEST PIGENAVNE
VURDERER AFKOMMET
VIL HAVE MIN LILLESØSTER SOM HUSMOR [...]
HUN SKAL LAVE GOD MAD OG ADLYDE.²⁰¹

Sat overfor nationens demokratiske principper om, at den personlige frihed er ukrænkelig, og at ingen som følge af sin politiske og religiøse overbevisning eller afstamning kan underkastes frihedsberøvelse, supplerer Hassans digt princippet ved at udstille en side af nationen, hvor det ikke er opfyldt. Jegets lillesøster bliver netop frataget sin frie vilje, fordi hun her blot bliver vurderet, eventuelt valgt og derefter skal adlyde. Det står i direkte kontrast til Grundlovens frihedsprincip såvel som Smiths fjerde og femte komponent, der betoner lige rettigheder og pligter for alle nationens medlemmer. Hassan forsøger ikke at supplere eller etablere denne side i den kollektive nationale selvforståelse men nærmere at problematisere den ved at udstille, hvordan karaktererne afviger fra den. Digtet rummer modsat et opgør, fordi han lader det lyriske jeg forholde sig kritisk ved at skildre episoden i en ironisk tone, hvor b.la. paradiset sammenlignes med en betonblok: "SKABE HENDE ET PARADIS I EN ANDEN BETONBLOK / MED ALLAH SOM VEJLEDER OG 20 ÅRS FORSKEL."²⁰² Han udstiller her et demokrati, hvori der findes udemokratiske elementer, hvilket

²⁰¹ Hassan (2013):89

²⁰² Ibid.

sætter spørgsmålstejn ved og udfordrer nationens kerne. Det er den etniske religion og kultur, der dominerer over nationens præmisser om frihedsrettigheder, hvilket er en problematik, der tester Danmark som demokratisk nation.

Indvandrerne kommer således til at udgøre en demokratisk udfordring i dobbelt forstand. For det første udnytter og efterlever de ikke deres demokratiske rettigheder i samme omfang som den resterende befolkning; særligt som følge af deres etniske baggrund. Det rejser tilmed spørgsmålet om, hvorvidt de overhovedet har mulighed for at udfylde disse rettigheder, hvilket synes vanskeligt med Hassans digt in mente, fordi religion og kultur er dominerende. For det andet ønsker den danske befolkning ikke altid indvandrernes indblanding i sociale og politiske beslutninger, ligesom de dømmes som følge af deres etniske herkomst, hvilket Lise Togeby påpeger i sin artikel i *Den demokratiske udfordring* (2004).²⁰³ Den anden problematik udtrykker Hassan i flere digte, hvor jeget både udstilles, underkendes og behandles anderledes fordi han har en anden etnisk herkomst end majoriteten.

I "LANGDIGT" findes en passage, hvor han tydeligt diskrimineres og stemples udelukkende ud fra sit udseende: "HENDE DER LUDER FRA JOURNALISTLINJE / SIGER AT MIG JEG LIGNER IK EN DIGTER / OG MIG JEG SIGER DIG DU LIGNER IK EN LUDER."²⁰⁴ Hans behov for at svare igen med en hård bemærkning vidner om et jeg i affekt og om en form for autoreaktion, fordi det ikke er første gang, han dømmes på sit udseende. Han bliver gjort bevidst om, at der er en barriere til stede, der står i vejen for, at han kan opfattes som en "rigtig digter", og igen bekræftes han i sin plads udenfor det nationale fællesskab. Det er en klar splittelse mellem to identiteter, fordi han i de efterfølgende vers vender direkte tilbage til sit gamle miljø og vaner: "MIG JEG FINDER BYENS PUSHER / OG RYGER EN JU OG STJÆLER TRE IPHONES."²⁰⁵ En sådan handling sættes der ikke spørgsmålstejn ved; at være en kriminel, hashmisbrugende andengenerationsindvandrer er et prædikat, som samfundet har påduttet en type som ham, hvorfor det nemmeste blot er at handle derefter – her opfattes han ikke som forkert. Den sproglige ironi i versene skaber en vis distance til selve indholdet. Det tydeligt karikerede sprog får episoden til at fremstå utroværdig, fordi det virker som en rolle, jeget bevidst tager på sig for at leve op til samfundets forestilling om ham. Han lever

²⁰³ Togeby (2004):150

²⁰⁴ Hassan (2013):161

²⁰⁵ Ibid.

adfærdsmæssigt op til prædikatet som kriminel, men vi overbevises ikke af fremstillingsformen, fordi den gør situationen ironisk.

Det er værd at koble min pointe til Sarah Ahmeds "Phenomenology of whiteness" (2007), fordi hendes teori kan forklare, hvorfor Hassans jeg dømmes, som han gør. I sin artikel forsøger Ahmed at fremstille hvidhed fænomenologisk som et forhold mellem krop og rum, hvor vi i den vestlige verden er orienteret mod den hvide krop: Det vil sige, at hvidhed definerer måden, hvorpå vi begår os. Ahmed beskriver, hvordan det føles at stikke ud fra sine omgivelser – og specielt i mødet mellem den ikke-hvide krop og de rum, der i den vestlige verden har hvidhed som norm: "The effect of this 'around whiteness' is the institutionalization of a certain 'likeness' which makes non-white bodies feel uncomfortable, exposed, visible, different, when they take up this space."²⁰⁶ Den hvide krop går ubemærket hen, fordi den fremstår usynlig. Den bliver først synlig i mødet med en ikke-hvid krop, som i mødet føler sig ukomfortabel, udstillet og anderledes. Nøjagtig som vi ser i Hassans digt, hvor jeget tydeligt handler i affekt, fordi han føler sig udstillet og trådt på. Når pigen erklærer, at han "ikke ligner en digter", fastslår hun implicit, at han som følge af sit udseende ikke kan skrive digte. Digterpraksissen er som institution defineret af hvide normer, hvorfor jeget – med sin ikke-hvide krop – gør hvidheden heri synlig ved at træde ind i den. Han fremstår derfor som noget udefrakommende og forkert. Hun dømmes ikke ud fra talent eller digtenes kvalitet men ud fra allerede funderede vaner, der er skabt af den vestlige verdens orientering mod den hvide krop. Koblet til Tygstrup og Holms teori afgør kulturpoetikens forestilling om både den hvide og ikke-hvide krop altså måden, som hun handler overfor ham på.

Som følge af jegets kultur og etniske baggrund forventes det ikke, at han kan tage del i de hvide institutioner eller leve op til nationens demokratiske præmisser på lige fod med de etniske danskere. Lig forrige eksempel skildrer en passage i "DIMISSION" samme fordømmende blik på hans ikke-hvide krop:

JEG FÅR ONDT AF HENDE OG SPØRGER OM HUN VIL DANSE
HUN SIGER
JEG VIL IKKE DANSE MED EN PERKER [...]
JEG TAGER TASKEN OG LØBER IND I EN OPGANG

²⁰⁶ Ahmed (2007):157

TØMMER DEN FOR VÆRDIER SOM EN FUCKING PERKER.”²⁰⁷

Han dømmes ud fra etiketten ”perker” til trods for, at han har gode intentioner med at opsøge pigen. Hun afviser ham ikke ud fra hans personlige kvaliteter men udelukkende baseret på hans udseende. På overfladen opstiller de to passager den kendsgerning, der vil være typisk i mødet med en ikke-hvid krop i en verden, hvor hvidhed er normen: En kendsgerning, der betoner, at den ikke-hvide krop er fremmed, forkert og en eventuel trussel mod de hvide normer. Det er repertoire af vedtagne sandheder og forklaringsmåder skabt af tidligere erfaring, kultur og historie, der får pigen til at handle, som hun gør. Bagved kendsgerningen emmer digtene dog af en ironisk distance og et opgør. Sidste vers bliver både ironisk og karikeret, idet jeget efter afvisningen vælger at handle efter etiketten skabt af kendsgerningerne, som hun her pådutter ham. At han tømmer hendes taske ”SOM EN FUCKING PERKER”²⁰⁸ fremstår ironisk, fordi sætningen rummer en klar bevidsthed om den stereotypiske indvandrerdreng. Han omtaler ikke sig selv som en perker, fordi han synes, han er det, men fordi han er bevidst om, at det er sådan, samfundet ser ham. Som en kriminel anden-generationsindvandrer, der handler imod samfundets grundlæggende normer og værdier, og derfor ikke kan etablere en national identitet, der er i overensstemmelse med kollektivets. Der ligger en tydelig dobbelthed i sammenligningsleddet ”SOM”. Han er ikke perker, men sammenligner sin egen adfærd med samfundets forestillinger om det. Via leddet skabes en distance mellem ham selv og forestillingerne – samtidig med at han faktisk lever op til rollen.

I sine digte udstiller Hassan både sider af den demokratiske nation, der rummer udemokratiske elementer, men forhandler samtidig danskernes selvforståelse. Han synliggør hvor svært det er at forsøge at tilpasse sig og etablere en national identitet i et samfund, hvor man ikke får lov til det. Det er de vedtagne sandheder om indvandrere, der går ind og dominerer og overskygger etableringsforsøget, og Hassan viser dermed årsagen til, at jeget handler, som han gør. Når han opfører sig ”SOM EN FUCKING PERKER”,²⁰⁹ er årsagen hertil de allerede vedtagne kendsgerninger, som han aldrig får muligheden for at modbevise, fordi de fra start er overdøvende. I Tøgebys artikel er det tydeligt, at langt størstedelen af danskerne har et klart ønske om at leve i et

²⁰⁷ Hassan (2013):46

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Ibid.

samfund, der er i overensstemmelse med Grundloven og nationens demokratiske præmisser.²¹⁰ Når disse ønsker modarbejdes, sigtes der ofte skarpt mod indvandrerne som årsag til de udemokratiske elementer, fordi man vender sig mod det udefrakommende og fremmed, der skiller sig ud fra majoriteten. Den forestilling bekræfter Hassan til dels, men forhandler den samtidig ved at udstille danskernes indskrænkede forestilling: Meget lig den holdning Andersen når frem til i mange af sine digte. Det er netop denne forestilling, der gør det umuligt for Hassans jeg at etablere nogen form for identitet, fordi han befinder sig i et limbo mellem den danske nationale identitet og en identitet "SOM EN FUCKING PERKER."²¹¹

Sammenfatning: Demokrati og velfærd som identitetsskabende

Når Smith hævder, at de lige rettigheder, pligter og muligheder består som den mest fremtrædende politiske funktion i en nations kerne, vidner det om, at en nations væsentligste opgave er at være rammen om de demokratiske principper og et medborgerligt ansvar. Det samme hævder Jørgensen i sin udgivelse om identitet:

Et af det velfungerende samfunds fornemste opgaver er at tilbyde sine borgere en stabil og tryghedsskabende ramme, der understøtter den enkeltes oplevelse af sammenhæng, kontinuitet og forudsigelighed; alt sammen elementer, der bidrager til at afgrænse og stabilisere identiteten.²¹²

Borgernes nationale identitet er således forudsat af en demokratisk statsdannelse og en form for velfærdssamfund, der sikrer en forudsigelig, tryk og stabil tilværelse. Disse forudsætninger er endnu ikke forankret i samfundet på hverken Oehlenschläger eller Aakjærs tid, selvom vi hos Oehlenschläger ser en voksende national bevidsthed, og at vi i 1906 faktisk har fået etableret et folkestyre, og ser de spæde skud til et dansk velfærdssamfund. Alligevel hersker her en markant ulighed, primært skabt af ydre faktorer, der begrænser den enkelte i at udvikle en identitet af national karakter. Med demokratiet og herefter velfærdens indtog opfyldes Smiths fjerde og femte komponent, og det er med særligt Andersens digte tydeligt, hvordan det har betydning for

²¹⁰ Tøgeby (2004):149

²¹¹ Hassan (2013):46

²¹² Jørgensen (2008):84

etableringen af identiteten – såvel som denne har betydning for, at folkestyret fortsat består. Velfærdssamfundet skaber en afhængighed borger, medborger og stat imellem, som blot styrker følelsen af at høre sammen i en fælles enhed, hvor det nationale fællesskab også er et demokratisk fællesskab. Selvom vi i slutningen af det 20. århundrede synes at have etableret et stærkt og privilegeret samfund, hvor velfærdsstaten ikke længere er en forventnings- men en erfaringshorisont, er der stadig brug for en justering af danskernes selvforståelse hertil. På trods af at velfærdssamfundet opfylder Smiths komponenter, så der ikke hersker en ulighed som på Aakjærs tid, skaber det helt andre præmisser for (u)lighed. Velfærdens net sikrer en så materiel tryghed – i tidens litteratur ofte skildret i en overflodsrealisme – der nu blot skaber ulighed i menneskets indre frem for ydre rammer. Det ser vi med Andersen digt "Lighed", hvor det ikke er en materiel ulighed men en følelse af mindreværd, der udfordrer individet inde fra. Ved at gøre op med uligheden, skabes de bedst mulige rammer for at kunne etablere en national identitet, fordi det er tydeligt, hvordan en følelse af at blive underkendt, trådt på eller behandlet mindreværdigt – som vi også ser hos Hassan – skaber en barriere for at kunne etablere identiteten.

Diskussion og konklusion

Efter arbejdet med *den nationale identitet* fremstår det stadig – som jeg allerede fastslog i min afklaring af begrebet – som et yderst avanceret og komplekst begreb, der rummer mange flere facetter, end det måske er muligt at placere i fem definerede kasser. Alligevel formår vi med analyserne at nærme os en forståelse af, hvad der egentlig etablerer den nationale identitet i Danmark – og særligt hvilken rolle lyrikken spiller i måden den etableres, forhandles og justeres på i den periode, jeg beskæftiger mig med. De lyriske fremstillinger hjælper os til at forstå, hvordan vi skal tolke det nationale i forskellige tider, og hvordan udviklingen heraf har taget form. Analyserne viser, at skildringen af det nationale er under konstant forandring, og ændrer sig i takt med, at samfundet undergår udviklinger af både historisk, kulturel og social karakter. De viser samtidig, at der måske aldrig bliver udbredt enighed om den nationale identitets definition. Fordi den ikke er den samme i 1802 som i 2013, og ikke opleves som den samme for ét menneske som for hans nabo. Derfor udfordrer lyrikken også de præmisser, som Smith opstiller, fordi digtene skildrer det nationale som en langt mere kompleks størrelse, end vi evner at placere i de fem komponenter. Nok betoner komponenterne en række ydre omstændigheder, der udgør forudsætningerne for det

ationale på et mere overordnet og kollektivt plan, men de medtænker ikke alle de følelser, individuelle oplevelser og holdninger, som mennesker naturligt har, og som former deres oplevelse af det nationale: Dem får vi adgang til via lyrikken.

Tager vi første del af analysen som eksempel, opstiller Smiths første komponent en præmis om, at et individ skal have en tilknytning til sit hjemland, der er et historisk afgrænset territorie, for at kunne etablere en national identitet hertil. Det synes egentlig basalt nok, men her viser analyserne, *hvordan* individet formår at etablere denne tilknytning til stedet – eller ikke formår det. Det handler om at kunne finde sig til rette på stedet og tilskrive det en betydning, som for den enkelte er identitetsskabende. Som Tygstrup hævder, er der to måder at anskue et sted på: Et objektivt og subjektivt syn. Det er i analysen tydeligt, at det er den subjektive fortolkning af stedet, der skaber en identitet, og at det ikke er nok, at stedet objektivt er indordnet efter klare og retlinjede regler, der fastslår at "dette er dit hjemland, fordi du er født eller opvokset her." Præmissen er langt mere kompleks end som så. Eksempelvis skildrer Andersen et jeg, som er født i Danmark og har dette som sit hjemland, og på papiret *burde* blive født med et særligt tilhørsforhold til Danmark som nationalt sted. Han formår dog ikke at etablere sin identitet hertil, fordi han ikke tilskriver stedet nogen særlig betydning, og det kommer derfor til at fremstå som et ikke-sted, der er helt blottet for mening. Lyrikken formår altså at belyse *hvorfor* og *hvordan* individet anskuer stedet som identitetsskabende. Som hos Oehlenschläger, der får symboler i landskabet til at fremstå genkendelige, fordi han i sin lyrik formidler dem som nationale. Var der ikke udgivet litteratur, der foreskrev stendysse og gravhøje som nationale symboler, havde Christian Molbech nok ikke tolket dem som symbol på nationens glørværdige fortid og derigennem identificeret sig med dem. Molbechs beskrivelse vidner om følelsen af en national identifikation; men hvorfor? Som Tygstrup og Holm påpeger, fastslår kendsgerninger at "sådan er det!" ²¹³ Ved at dykke ned i lyrikken, via nyhistorismen og en kontekstuel læsning, formår vi at finde svarene på "hvordan?" og "hvorfor?": Molbech identificerer sig nationalt med stedet, fordi han møder et element midt i landskabet, der minder ham om det nationale forestillede fællesskab og sit nationale tilhørsforhold til stedet. Det gør han fordi, Oehlenschläger i sin lyrik udstiller virkelighedsbilleder, der foreskriver det sådan.

Analyserne giver os de svar, som de overfladiske kendsgerninger ikke formår. Vi møder hos Hassan den kendsgerning, at han føler sig udenfor det nationale fællesskab, fordi han altid bliver

²¹³ Tygstrup & Holm (2007):149

mødt "SOM EN FUCKING PERKER."²¹⁴ Mine analyser giver her svaret på, hvorfor han opfører sig som og bliver mødt som en fucking perker. Det gør han fordi, samfundet opstiller præmissen om, at han er det. Samfundets hvide normer gør hans ikke-hvide krop synlig, og udstiller den derfor som forkert og fremmed. Disse normer er b.la. skabt af mediernes ofte fordømmende blik på en som ham. Når de skildrer ghettoen som problematisk, stedet med flest kriminelle og lavt uddannelsesniveau, er det sådanne virkelighedsbilleder, der kobles til jegets ikke-hvide krop. I mødet med ham forventes det derfor, at han opfører sig sådan – som kriminel og lavt uddannet – fordi kulturpoetikken foreskriver det. Det forventes ikke, at han føler et dybere nationalt tilhørsforhold til Danmark, og derfor ikke kan leve op til præmisserne om eksempelvis at bidrage til de "lige rettigheder og pligter" for nationens medlemmer: Fordi han bor i en ghetto, anser fortovet som fremmed, ikke føler et særligt forhold til Grundtvig, og er en del af en anden etnisk, udemokratisk kultur. Ved at trække på samme repertoire af virkelighedsbilleder som kulturpoetikken formår den litterære poetik her at udstille og udfordre vores forståelse af virkeligheden. Den opstiller mange flere facetter af virkelighedsbilledet, der er formet af individuelle følelser og oplevelser, som vi ikke møder i medier, statistikker etc.

Det kan den litterære poetik, fordi den er beskyttet af sit eget mærkat som litteratur. Nok trækker den litterære poetik på samme symbolske former som den omgivende kulturelle poetik, men når disse former optræder i litteraturen, bliver de ansvarsløse – de optræder i et *frihedens rige*. Modsat betyder ansvarsløsheden dog, at der ikke stilles krav om at tage litteraturen alvorligt. Det er til enhver tid muligt blot at trække på skulderen og sige "det er jo bare litteratur." Men som Tygstrup og Holm påpeger, er det paradoksalt nok litteraturens uansvarlige distance fra samfundet, der er forudsætningen for, at den faktisk kan gribe ind i samfundets liv. Ikke nødvendigvis ved at fremføre bestemte synspunkter men ved at reflektere, variere og kontestere den dominerende kulturelle poetiske deling af det sanselige.²¹⁵ Det kan den fordi, den *afviger* fra den måde, som der ellers konstrueres virkelighedsbilleder på. Lyrikken kan derfor ansvarsløst gå ind og supplere, justere eller udfordre den dominerende forståelse af, hvad der konstituerer en national identitet i Danmark – og det kan vi med analyserne se, at den gør. Når Slaget på Reden eksempelvis består som et nationalt vendepunkt og betegnes som "nationens friske forår"²¹⁶, er det ikke fordi,

²¹⁴ Hassan (2013):46

²¹⁵ Tygstrup & Holm (2007):158

²¹⁶ Lyngby (2001):9

at befolkningen den 2. april 1802 tænker det sådan. Det er fordi, litteraturen efterfølgende skildrer det således. Det, som giver litteraturen mulighed for at gribe ind i samfundets liv på en anden måde, end kulturpoetikkerne kan – og som adskiller de to poetikker – er det litterære sprog. Det er litteraturens såkaldte *litteraritet*. Det er de sprogligt-formelle elementer i en tekst, der adskiller den fra ikke litterære tekster. Som en samling af kunstgreb af metriske, kompositoriske, handlingsmæssige og tematiske strukturerer, der gør litteraturen til litteratur. Det er heri, vi finder denne *afvigelse* af de virkelighedsbilleder, der frembringes inden for den litterære institution fra det øvrige samfunds. Nok er repertoireet det samme, fordi litteraturen ikke kan producere nye virkelighedsbilleder, der ikke findes uden for litteraturen, men den kan udstille, opstille og omstille dem på helt anderledes måder, end kulturpoetikken kan. Det er, som Adorno hævder, litterariteten der gør dette muligt:

Et digts indhold er nemlig ikke blot udtryk for individuelle stemninger og erfaringer. Disse bliver først kunstnerisk relevante, når de i kraft af netop den æstetiske formning bliver delagtige i det almene [...] Men fordybelsen i det individuerede løfter digtet op i det almene ved at lade det ikke fordrejede, ikke fattede, endnu ikke indordnede komme frem.²¹⁷

Det er takket være digtenes kunstneriske udformning og fokus på det individuelle, at de tager del i vores opfattelse af det almene og sociale. Fordi lyrikken kan udstille sandheder om forhold uden for egne rammer, som vi endnu ikke er bevidste om, og på måder som vi ikke møder andre steder end i litteraturen. Det er netop derfor, at de fire digtsamlinger kan ændre vores hverdagslige og vanemæssige måde at tænke og konstruere virkelighedsbilleder om den nationale identitet på.

Det leder mig nu tilbage til, hvor vi startede: *Hvornår er vi danske?* Spørgsmålet kan synes som et minefelt at besvare, og der vil nok aldrig opstå en udbredt konsensus om, hvad det korrekte svar er. Analyserne giver os en forestilling om, hvad en national identitet er for en størrelse, men viser på samme tid, at et forholdsvis uskyldigt spørgsmål på blot fire ord kræver et svar, vi måske aldrig kan finde.

²¹⁷ Adorno (1957):101

Skal jeg forsøge at besvare spørgsmålet med afsæt i analysen, er vi danske, når alle Smiths komponenter er opfyldte. Men vi er også danske, selvom de ikke er. Vi kan være dansker med en forkærlighed for den nordiske mytologi og danske historiske skikkelser – men blive inspireret af og identificere os med strømninger, der findes uden for territoriets nationale grænser. Vi kan være dansker og føle os sådan, når vi møder elementer i landskabet, der minder os om det forestillede fællesskab, vi er en del af – men opleve en markant ulighed nationens borgere imellem, der strider imod de ellers demokratiske principper. Vi kan være dansker med en fødselsattest fra Rigshospitalet og vokse op i en etnisk dansk familie – men have en iboende længsel om at opsøge steder med langt højere bjerge end i Danmark. Vi kan være dansker med et dansk statsborgerskab og et dansk pas i hånden – men uden at fejre jul og tillægge Grundtvig nogen særlig betydning eller at have sunget en eneste dansk salme i vores liv. Vi kan være dansker på væsensforskellige måder, fordi anden del af begrebet *national identitet* i høj grad handler om en opfattelse af sit eget jeg – og den opfattelse er forskellig fra menneske til menneske. Samlingerne viser, at vi mennesker tillægger de fem komponenter forskellig status alt efter, hvad vi individuelt tolker som mest nationalt. Identiteten skabes derfor både ud fra en kollektiv forestilling om det nationale – som Smiths komponenter foreskriver – men samtidig ud fra egen forestilling om, hvad vi som et *jeg* identificerer med det nationale.

Såvel som den nationale identitet er kompleks og svær at komme i en kasse, er litteraturen det. Det handler om måden, vi anskuer og placerer den i samfundet på, og hvilken status vi tilskriver den. Men lader vi litteraturen få frit løb, kan den spille en markant rolle i måden, vores nationale identitet etableres og udvikles på. Fordi den formår at udfordre, justere og rykke ved vores virkelighedsbillede.

Litteraturliste

Primærlitteratur

Andersen, Benny (1995): *Verdensborger i Danmark – og andre digte om danskere*. København: Borgens Forlag

Hassan, Yahya (2013): *Yahya Hassan*. København: Gyldendal

Oehlenschläger, Adam (1802): *Digte 1803*. København: Forlag hos Andreas Seidelin. Fra *Kalliope* pr. 25/1 2021: <https://kalliope.org/da/work/oehlenschlaeger/1803>

Aakjær, Jeppe (1906): *Rugens Sange*. København: Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag. Fra *Kalliope* pr. 25/1 2021: <https://kalliope.org/da/work/aakjaer/1906>

Sekundærlitteratur

Adorno, Theodor W. (1957): "Tale om lyrik og samfund" i *Kritik nr. 13*. København (1970)

Adriansen, Inge (2003): *Nationale symboler i det danske rige 1830-2000 I*. København: Museum Tusculanums Forlag

Adriansen, Inge (2003): *Nationale symboler i det danske rige 1830-2000 II*. København: Museum Tusculanums Forlag

Andersen, Benny (1972): "Svantes lykkelige dag" i *Svantes Viser*. København: Borgens Forlag

Andersen, H.C. (1850): "I Danmark er jeg født" i *Højskolesangbogen* (nr. 384, 19. udg.)

Anderson, Benedict (1991): *Imagined Communities* (1. udg. i 1983) London: Verso

Augé, Marc (2008): *Non-places. An Introduction to Supermodernity* (red. Marc Augé & John Howe) London: Verso

Bonderup, Gerda (2002): "Udenrigspolitikken" i *Danmarks historie – i grundtræk* (red. Steen Busck & Henning Poulsen) Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Böss, Michael (2019): *Nationalitet*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Brunbech, Peter Yding (2011): "Fremskridtspartiet (1972-2001)" i *Danmarkshistorien*: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/fremskridtspartiet/> Besøgt d. 20/5 2021

Danmarks Statistik (2013): *Indvandrere i Danmark 2013*: <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/GetPubFile.aspx?id=17961&sid=indv2013> København: Danmarks Statistik. Besøgt d. 18/3 2021

Drachmann, Holger (1897): "Se, det summer af sol over engen" i *Højskolesangbogen* (nr. 320, 19 udg.)

Feldbæk, Ole (1991-92): *Dansk Identitetshistorie bind I-III*. København: C.A. Reitzels Forlag

Feldbæk, Ole (1992): "Dansk Identitet 1740-1992" i *Dansk Identitet?* (red. Uffe Østergård) Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Folketinget: *Grundloven med forklaringer* (udg. fra 5 juni 1953):
<https://www.ft.dk/da/folkestyret/grundloven-og-folkestyret/grundloven-med-forklaringer> Besøgt d. 1/5 2021

Frandsen, Johannes Nørregaard (2009): "Det folkelige gennembrud" i *Dansk litteraturs historie 1870-1920* (red. Klaus P. Mortensen & May Scack) København: Gyldendal

Frandsen, Johannes Nørregaard (2009): "Rugens Sange – Jeppe Aakjær" i *Dansk litteraturs historie 1870-1920* (red. Klaus P. Mortensen & May Schack) København: Gyldendal

Frausing, Michael (2019): "Myte: Var Grundtvigs ord "når få har for meget og færre for lidt" velfærdsstatens dåbsattest?": <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/myte-var-grundtvigs-ord-naar-faa-har-for-meget-og-faerre-for-lidt-velfaerdsstatens-daabsattest/> Besøgt d. 1/5 2021

Gennette, Gérard (1997): *Palimpsests. Literature in the Second Degree* (1. udg. I 1982) (Oversat af Channa Newman & Claude Doubinsky) Lincoln/London: University of Nebraska Press

Grundtvig, N.F.S (1839): "Oplysning" i *Højskolesangbogen* (nr. 82, 19. udgave)

Grundtvig, N.F.S (1820): "Langt højere bjerge" i *Højskolesangbogen* (nr. 380, 19. udgave)

Handesten, Lars (2007): "Folkelig modernisme – Benny Andersen" i *Dansk litteraturs historie 1960-2000* (red. Klaus P. Mortensen & May Schack) København: Gyldendal

Hansen, Kjeld (2020): "Jeppe Aakjær taget som gidsel af Hedeselskabet – så flyt dog den mindesten!" på Gylle.dk: <https://gylle.dk/jeppe-aakjaer-taget-som-gidsel-af-hedeselskabet-flyt-dog-den-mindesten/> Besøgt d. 3/4 2021

Hårbøl, Karl m.fl. (1999): Dansk fremmedordbog, 2. udg. Gyldendal 1999: "National" i *Den store Danske* på lex.dk: <https://denstoredanske.lex.dk/national> Besøgt d. 24/3 2021

Jensen, Bernard Eric (1996): "Historiebevidsthed og historie – hvad er det? i *Historieskabte såvel som historieskabende – 7 historiedidaktiske essays*. OP-Forlag.

Jensen, Johannes V. (1920): "Folkevandringssang" udgivet som "Den grønne søde vår" i *Højskolesangbogen* (nr. 311, 19. udg.)

Jørgensen, Carsten René (2008): *Identitet. Psykologiske og kulturanalytiske perspektiver*. København: Hans Reitzels Forlag

Jørgensen, Steen A. (2013): "Nu er der 40 ghettoer i Danmark – eller 33" i *Berlingske*:
<https://www.berlingske.dk/samfund/nu-er-der-40-ghettoer-i-danmark-eller-33-0> Besøgt d. 2/3 2021

Kjældgaard, Lasse Horne (2018): *Meningen med velfærdsstaten*. Gyldendal. Hentet som e-bog pr. 3/5 2021: <https://ereolen.dk/ting/object/870970-basis%3A53964338>

Knudsen, Jakob (1891): "Se nu siger solen af havets skød" i *Højskolesangbogen* (nr. 13, 19. udgave)

Larsen, Peter Stein (1998): *Modernistiske outsiders*. Odense: Odense Universitetsforlag

Larsen, Peter Stein (2017): "Dansk identitet i moderne lyrik" i *Passage – Tidsskrift for litteratur og kritik* 31 (76)

Lehmann, Christian (2008): "Hvor få har for meget og færre for lidt" i *Information*:
<https://www.information.dk/indland/2008/08/faa-faerre-lidt> Besøgt d. 1/5 2021

Lyngby, Thomas (2001): *Den sentimentale patriotisme. Slaget på Reden og H.C. Knudsens patriotiske handlinger*. København: Museum Tusculanums Forlag

Madsen, Bent Lauge m.fl. (2015): "Hedeselskabet" i *Den store Danske* på lex.dk:
<https://denstoredanske.lex.dk/Hedeselskabet> Besøgt d. 3/4 2021

Marstal, Henrik (2005): *Borger i smilets land – Benny Andersen og danskheden*. Aschehoug Dansk Forlag

Michelsen, Knud (2008): "Romantik og kristendom" i *Dansk litteraturs historie 1800-1870* (red. Klaus P. Mortensen & May Schack) København: Gyldendal

Molbech, Christian (1811-15): *Ungdomsvandringer i mit fødeland*. Forlag hos Andreas Seidelin

Montrose, Louis A. (1992): "New Historicisms" i *Rewarding the Boundaries. The transformation of English and American Literary Studies* (red. Steven Greenblatt) New York: MLA

Mønster, Louise (2013): *Mødesteder*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag

Nationalmuseet: "Det første guldhornstyveri": <https://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/ynge-jernalder-400-800/guldhornene/det-foerste-guldhornstyveri/> Besøgt d. 1/4 2021

Oehlenschläger, Adam (1850): "Om Slaget på Reden 1801" i *Erindringer I*. København

Rasmussen, Søren Hein (2002): "Udlændingepolitik" i *Danmarks historie – i grundtræk* (red. Steen Busck & Henning Poulsen) Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Routhe-Mogensen, Kizaja Ulrikke (2019): "I 2013 gjorde Yahya Hassan digtoplæsning til breaking news" i *Information*: <https://www.information.dk/kultur/2019/11/2013-gjorde-yahya-hassan-digtoplaesning-breaking-news> Besøgt d. 2/5 2021

Sawyer, Peter (2012): "Olaf Trygvassons sidste kamp" i *Danmarkshistorien*: https://danmarkshistorien.lex.dk/Olaf_Tryggvasons_sidste_kamp Besøgt d. 15/2 2021

Sinclair & Rockwell (2016): *Voyant Tools*: <https://voyant-tools.org>

Smith, Anthony D. (1991): *National Identity*. England: Penguin Books of London

Svane, Marie-Louise (2008): "Romantikkens gennembrud – Adam Oehlenschläger" i *Dansk litteraturs historie 1800-1870* (red. Klaus P. Mortensen & May Schack) København: Gyldendal

Søndergaard, Leif (2003): "Kontekst" i *Om litteratur. Metoder og perspektiver*. Aarhus: Systime

Sørensen, Jens Smærup (2008): "Da alt gik naturligt til" i *Tre jyske tenorer* (red. Johs. Nørregaard Frandsen & Anders Thyrring Andersen) Odense: Gyldendal & Syddansk Universitetsforlag

Togeby, Lise (2004): "Et demokrati, som omfatter alle, der bor i Danmark?" i *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Retizels Forlag

Tygstrup, Frederik (2013): "Sted" i *Litteratur. Introduktion til teori og analyse* (red. Lasse Horne Kjældgaard m.fl.) Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Tygstrup, Frederik & Holm, Isak Winkel (2007): "Litteratur og politik" i *Kultur&Klasse 35 (104)*

Aakjær, Jeppe (1904): "Se dig ud en sommerdag" i *Højskolesangbogen* (nr. 342, 19. udg.)

Aakjær, Jeppe (1909): Kronik om det danske Hedeselskab i *Politiken* 11/10 1909. Findes her: <https://gylle.dk/naturfredning-en-anmeldelse-og-en-handske/> Besøgt d. 20/4 2021